

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ETNİK MİLLİYETÇİLİK VE ŞİDDET:
KATALONYA VE BASK BÖLGESİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Özlem Yelda DİLMEN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Engin İbrahim ERDEM

BOLU 2015

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Özlem Yelda DİLMEN'e ait, "*Etnik Milliyetçilik ve Şiddet: Katalonya ve Bask Bölgesi Örneği*" adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında **Yüksek Lisans tezi** olarak oybirliğiyle kabul edilmiştir.

26.06.2015

	Unvan, Adı, Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Yrd.Doç.Dr. Engin İ. ERDEM	
Üye	: Doç.Dr. Rasim Ö. DÖNMEZ	
Üye	: Yrd.Doç.Dr. Bahar TURHAN HURMİ	

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç.Dr. Erol ÖZTÜRK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum, “*Etnik Milliyetçilik ve Şiddet: Katalonya ve Bask Bölgesi Örneği*” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvurulan kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Özlem Yelda DİLMEN

ÖN SÖZ

Bu çalışma, yoğun mesai dönemi ile birlikte yürütülen meşakkatli bir sürecin sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu süreçte çalışmanın yürütülmesinde destek veren hocalarıma ve yakınlarıma teşekkürü bir borç bilirim. Öncelikle, tez çalışmam sırasında desteğini, zamanını ve değerli görüşlerini esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Engin İbrahim ERDEM'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca en az danışmanım kadar destek veren, değerli görüşleri ve önerileri ile çalışmama büyük katkılar sağlayan Doç. Dr. Rasim Özgür DÖNMEZ'e teşekkürü bir borç bilirim. Jürimde bulunma nezaketini gösteren Yrd. Doç. Dr. Bahar TURHAN HURMİ'ye ayrıca teşekkür ederim.

Bu çalışmaya başlamadan önce staj yapma imkânı bulduğum Katalonya Barselona'daki Institut Barcelona D'estudis Internacionals'da (IBEI) danışmanlığımı yürüten, araştırma yapmama ve birçok kaynağa ulaşmama olanak sağlayan Dr. Diego MURO RUIZ'e yol göstericiliği ve desteği için şükranlarımı sunarım.

Çalışmam sırasında her daim yanımda olan, sıkıntılı dönemlerde desteğini esirgemeyen, enerjisi ve varlığı ile daima motivasyon kaynağım olan sevgili Ferah ÖZER'e ve en önemlisi hayatımın her zorlu aşamasında olduğu gibi bu çalışma sırasında da desteğini, sevgisini ve bana duydukları inancı daima yanımda hissettiğim çok değerli aileme minnettarlıklarımı sunarım. Bu çalışma, sevgili aileme ve ablama ithaf edilmiştir.

Özlem Yelda DİLMEN

26 Haziran 2015

ÖZET

ETNİK MİLLİYETÇİLİK VE ŞİDDET: KATALONYA VE BASK BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Özlem Yelda DİLMEN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Engin İbrahim ERDEM

Haziran 2015, 151 + XIV Sayfa

Bu çalışmanın amacı, Katalonya ve Bask milliyetçilikleri temelinde etnik milliyetçilik hareketlerinde şiddet unsurunun ortaya çıkmasına yol açan sebepleri araştırmaktır. Katalan milliyetçiliğinde büyük çaplı şiddet eylemleri yer almazken, diğer bir deyişle milliyetçilik hareketi şiddete yönelmemiş ve barışçıl bir süreç izlerken, Bask milliyetçilik hareketinde radikal milliyetçiliğin ortaya çıkması ve milliyetçilik hareketinin şiddet içermesinin nedenleri açıklanmaktadır. Çalışmada sırasıyla söz konusu etnik milliyetçilik hareketlerinin ortaya çıkışı, tarihsel gelişimi ve şiddetin ortaya çıkmasında siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan temel sebepler ele alınmaktadır. Katalan ve Bask milliyetçilik hareketlerinin etnik milliyetçilik ve şiddet ilişkisi bağlamında ele alındığı bu çalışmada, karşılaştırma yöntemi kullanılmış ve modernist ve etno-sembolcü yaklaşım benimsenmiştir. Çalışmanın sonucunda, söz konusu örnekler bağlamında ekonomik kalkınmışlık seviyesinin, otoriter rejim ve baskının şiddetin ortaya çıkmasında açıklayıcı unsurlar olmadığı ortaya çıkmıştır. Katalan ve Bask milliyetçilik hareketlerinde başlangıcından itibaren görülen ideolojik farklılıkların sürekliliğini koruduğu belirlenmiştir. Bunun yanında, ekonomik kalkınma şekilleri sonucunda oluşan farklı sosyal grupların merkez ile bağlarının ve siyasi ilişkilerinin, bölgedeki siyasi çeşitlilik seviyesinin, milliyetçi ideolojinin ortaya çıkışındaki temel değerlerin ve kültürel unsurların sosyal gruplar üzerindeki etkisinin

şiddetin ortaya çıkmasında veya çıkmamasında etkili unsurlar olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Etnik Milliyetçilik, Etnik Çatışma, Şiddet, Bask Bölgesi, Katalonya.

ABSTRACT

ETHNO-NATIONALISM AND VIOLENCE: THE CASES OF CATALONIA AND THE BASQUE COUNTRY

Özlem Yelda DİLMEN

Master Thesis

Advisor: Assist.Prof.Dr. Engin İbrahim ERDEM

June 2015, 151 + XIV Pages

This study aims to survey the reasons for political violence in ethno-nationalist movements based on the comparison of ethnic nationalisms in Catalonia and the Basque Country. The study explains the reasons why the nationalist movement in the Basque Country evolved in radical nationalism containing political violence while the movement in Catalonia was peaceful despite violence at a slightly low level. The study focuses on the historical background and emergence of Catalan and Basque nationalisms, and the main reasons for political violence in terms of political, economic and socio-cultural aspects, respectively. This study, which focuses on the nationalist movements in Catalonia and the Basque Country regarding the relationship between ethno-nationalism and political violence, is a comparative study based on the modernist and ethno-symbolist approach. The study concludes that economic development level, authoritarian regime and state repression are not factors in explaining the resort to violence specifically in the given cases. It has been found that the ideological differences that characterize the nationalist movements in Catalonia and the Basque Country have prevailed since the beginning of the movements. The study also concludes that different social groups developed as a result of different economic development patterns, their relationship with the government, the political diversity in the regions, the core values of the nationalist ideology and cultural factors are effective in the emergence or nonemergence of political violence in nationalist movements.

Keywords: Ethnonationalism, Ethnic Conflict, Political Violence, the Basque Country, Catalonia.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI.....	iii
ÖN SÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİL VE GRAFİKLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii

GİRİŞ.....	1
-------------------	----------

I. BÖLÜM

1. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	6
1.1. Milliyetçilik ve Millet Tanımı.....	6
1.2. Ulus İnşası ve Etnik Milliyetçilik.....	12
1.2.1. Ulus İnşasında Entelektüellerin ve Elitlerin Rolü.....	16
1.3. Etnik Milliyetçilik ve Şiddet İlişkisi.....	19
1.3.1. Siyasi Şiddet ve Etnik Milliyetçi Terör.....	21
1.3.1.1. Teröre Yol Açan Faktörler.....	23
1.3.1.1.1. Siyasi Faktörler.....	26
1.3.1.1.2. Ekonomik Faktörler.....	29
1.3.1.1.3. Sosyo-Kültürel Faktörler.....	32

II. BÖLÜM

2. KATALAN VE BASK MİLLİYETÇİLİĞİ TARİHÇESİ.....	36
2.1. Katalan Milliyetçiliği.....	36
2.1.1. Doğuşundan İç Savaş'a.....	36

2.1.2. İç Savaş ve Franco Dönemi.....	43
2.1.3. Demokrasiye Geçiş ve Özerklik Yasası.....	48
2.1.4. Ayrılıkçılığın Ortaya Çıkışı.....	52
2.1.5. Sonuç.....	55
2.2. Bask Milliyetçiliği.....	56
2.2.1. Doğuşundan İç Savaş'a.....	56
2.2.1.1. Bask Milliyetçiliğinin Ortaya Çıkışı ve Arana.....	59
2.2.2. İç Savaş ve Franco Dönemi	63
2.2.2.1. ETA'nın Ortaya Çıkışı ve Radikal Bask Milliyetçiliği.....	67
2.2.2.2. ETA'nın Bölünmesi ve Şiddet Eylemlerine Yöneliş.....	71
2.2.3. Demokrasiye Geçiş.....	73
2.2.4. İspanya Hükümetinin ETA ile Mücadelesi ve Barış Görüşmeleri.....	76
2.2.5. Radikal Milliyetçiliğin İnişe Geçmesi.....	80
2.2.6. Sonuç.....	84

III. BÖLÜM

3. ETNİK MİLLİYETÇİLİK VE ŞİDDET TEMELİNDE KATALONYA VE BASK MİLLİYETÇİLİĞİ KARŞILAŞTIRMASI.....

3.1. Siyasi Faktörler.....	87
3.1.1. Otoriter Rejim.....	87
3.1.2. Demokrasiye Geçiş.....	94
3.1.3. Siyasi Çeşitlilik.....	98
3.2. Ekonomik Faktörler.....	105
3.2.1. Ekonomik Kalkınmışlık Seviyesi.....	105
3.2.2. Hızlı Sanayileşme ve Göç.....	108
3.2.3. Ekonomik Kalkınmanın Şekli.....	113
3.3. Sosyo-Kültürel Faktörler.....	116
3.3.1. Sosyal Sınıfların Yapısı.....	116
3.3.2. Üniversitelerin Yapısı.....	121
3.3.3. Milliyetçi İdeoloji.....	123

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ.....	130
----------------------	------------

KAYNAKLAR.....	136
-----------------------	------------

EKLER.....	146
-------------------	------------

EK 1: Katalonya ve Bask Bölgesi'nin İspanya'daki Konumunu Gösterir Harita..	147
---	-----

EK 2: Katalonya Haritası.....	148
-------------------------------	-----

EK 3: Katalan Milliyetçiliği Tarihsel Süreci.....	149
---	-----

EK 4: Bask Bölgesi Haritası.....	150
----------------------------------	-----

EK 5: Bask Milliyetçiliği Tarihsel Süreci.....	151
--	-----

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1: 1900-1981 Yılları Arasında Katalonya ve Bask Bölgesi'ne Göç Oranları	109
--	-----

ŞEKİL VE GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 3.1: 1968-2006 Yılları Arasında ETA'nın Eylemleri Sonucu Yıllık Ölüm Sayısı.....	97
Grafik 3.2: 1900-1981 Yılları Arasında Katalonya ve Bask Bölgesi'ne Göç Oranlarının Grafik Gösterimi.....	109

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
CDC	: Katalonya Demokrat Yönelimi (Convergència Democràtica de Catalunya)
CiU	: Uyum ve Birlik (Convergencia i Unio)
CNT-FAI	: Anarşist Ulusal İşçi Konfederasyonu – Anarşik İber Federasyonu (Confederacion Nacional del Trabajo-Federacion Anarquic Iberica)
CNV	: Bask Milliyetçi Birliği (Comunió Nacionalista Vasca)
EA	: Bask Dayanışması (Eusko Alkartasuna)
EE	: Bask Solu (Euskardiko Ezkerra)
EIA	: Bask Öğrencileri Topluluğu (Euzko Ikasle Alkartasuna)
ENAM	: Bask Milliyetçi Özgürlük Hareketi (Euskal Nazio Askapenerako Mugimendua)
ERC	: Katalan Cumhuriyetçi Sol (Esquerra Republicana de Catalunya)
ETA	: Bask Vatanı ve Özgürlük (Euskadi ta Askatasuna)
ETA-M	: ETA-Militar
ETA-PM	: ETA-Politik Militar
FAC	: Katalan Özgürlük Cephesi (Front d'Alliberament de Catalunya)
FLN	: Ulusal Kurtuluş Cephesi (Front de Libération Nationale)
FNC	: Katalan Milli Cephe (Front Nacional de Catalunya)
FRAP	: Anti-Faşist Devrimci Yurtsever Cephesi (Frente Revolucionario Antifascista y Patriota)
GAL	: Terörle Mücadele Özgürlük Grupları (Grupos Antiterroristas de Liberación)
GRAPO	: 1 Ekim Anti-Faşist Direniş Grupları (Grupos de Resistencia Antifascista Primero de Octubre)
HB	: Halk Birliği (Herri Batasuna)

IRA	: İrlanda Cumhuriyet Ordusu (Irish Republican Army)
KAS	: Sosyalist Vatansever Koordinatör Komitesi (Koordinadora Abertzale Sozialista)
LAB	: Ulusal İşçi Komiteleri (Langile Abertzaleen Batzordeak)
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
PIRA	: Geçici IRA (Provisional IRA)
PNV	: Bask Milliyetçi Partisi (Partido Nacionalista Vasco)
PNV-EAJ	: Bask Milliyetçi Partisi PNV-EAJ (Partido Nacionalista Vasco- Euzko Alderdi Jetzalea)
PP	: Halk Partisi (Partido Popular)
PSAN	: Milli Özgürlük Sosyalist Partisi (Partit Socialista d'Alliberament Nacional)
PSC	: Katalonya Sosyalist Partisi (Partit dels Socialistes de Catalunya)
PSE	: Bask Ülkesi Sosyalist Partisi - PSOE Bask Şubesi (Partido Socialista de Euskadi)
PSE-EE	: Bask Ülkesi Sosyalist Partisi - Bask Solu (Partido Socialista de Euskadi – Euskoadiko Ezkerra)
PSOE	: İspanya Sosyalist İşçi Partisi (Partido Socialista Obrero Españoles)
PSUC	: Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi (Partit Socialista Unificat de Catalunya)
SDEUB	: Barselona Üniversitesi Demokratik Öğrenci Birliği (Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona)
SNP	: İskoçya Ulusal Partisi (Scottish National Party)
UCD	: Demokratik Merkez Birliği (Union del Centro Democrático)
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

GİRİŞ

Millet ve milliyetçilik üzerine birçok çalışma yapılmıştır ancak milletin ve milliyetçiliğin tanımı üzerinde tam bir fikir birliği sağlandığı söylenemez. Öte yandan milliyetçiliğin modern dünya üzerinde oldukça büyük bir etkisi olduğu göz ardı edilemez. Dünyada yaşanan savaşlarda, devrimlerde ve siyasi hareketlerde ve bireylerin şiddete başvurmalarında milliyetçilik büyük bir rol oynamıştır. Ulus devletlerin kurulmasından sonra, çok etnili ulusların sınırları içinde farklı etnik gruplar da yer almıştır. Çok etnili ulus devletlerdeki bazı etnik gruplar, kendi kimliklerini ve kültürlerini koruma ve kendi kaderlerini tayin etme taleplerinden dolayı, sınırları içinde bulundukları hâkim etni ile çatışma yaşamış ve bu çatışmalar bazen ayrılıkçı taleplere dönüşmüştür. Etnik gruplar, bu amaçla yürüttükleri etnik milliyetçi hareketlerde bazen şiddet yoluna başvurmuştur. Diğer bir deyişle, millet ile devletin sınırlarını uyumlu hale getirmek, yeniden tanımlamak amacı taşıyan milliyetçi hareketlerin bazılarında şiddete başvurulmuş (İrlanda, Sırbistan, Cezayir, Bask Bölgesi vb.) ancak aynı amacı taşıyan bazı örneklerde de (Quebec ve Katalonya vb.) barışçı yollar denenmiştir. Bu çalışmada, etnik milliyetçilik ve şiddet ilişkisi temelinde Katalan ve Bask milliyetçilik hareketleri karşılaştırılmaktadır. Araştırmanın temel sorusu, Katalan milliyetçilik hareketinde şiddet yer almazken, Bask milliyetçilik hareketinde şiddet unsurunun görülmesinin sebepleri nelerdir? Bu bağlamda, çalışmanın amacı, etnik milliyetçilik temelinde milliyetçilik hareketinde Katalonya’da büyük çaplı şiddet içermeyen barışçıl bir yol izlenirken, Bask Bölgesi’nde neden şiddetin ortaya çıktığını açıklamaktır. Çalışma, yöntem olarak karşılaştırmaya dayalı bir çalışmadır. Araştırmada birincil ve ikincil kaynaklara başvurulmuştur. Birincil kaynaklar olarak gazete haberlerinden, ikincil kaynaklar olarak kitap, makale, dergi ve belgesellerden faydalanılmıştır.

Milliyetçilik, sanayileşme, modernleşme, kentleşme, merkezi devletlerin, diğer bir deyişle imparatorlukların yıkılmasından sonra ulus devletlerin kurulması,

sekülerleşme, devlet militarizmi ve homojenleştirme gibi modern süreçlerle bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır (Gellner 2013; Hechter 2004). Ancak modern milletlerin modern öncesi dönemde var olan etnik toplulukların devamı niteliğinde olduğu, milletlerin tarih boyunca özünü korumuş olan etnik kimliklerin, etnik toplulukların ve kültürlerin altında şekillendiği göz ardı edilmemelidir (Smith 2009). Modern milliyetçiliğin anlaşılmasında etnik toplulukların ve toplulukların sahip olduğu bağlılıkların dikkate alınması gerekir. Söz konusu bağlılıklar, önceki kültür ve etnik toplulukların mit, sembol, gelenek ve anılarının yeniden yorumlanması ve seremonilerle ifade edilmesi ile sağlanır (Smith 2009). Milliyetçiliğin ortaya çıkmasında veya yeniden canlandırılmasında entelektüellerin, entelijansiyanın ve elitlerin etkin bir rolü vardır (Smith 1994). Ulus devletlerin kurulmasıyla çok etnili devletlerin sınırları içinde kalan etnik gruplar, kimliklerini ve çıkarlarını etnik kriterler temelinde korumak amacıyla devlete veya diğer siyasi aktörlere karşı çatışma içinde olabilir. Heterojen toplumlarda gruplar arasındaki rekabet ve eşitsizlikler arttıkça çatışmanın yoğunlaşması ve kimliklerin güçlenmesi ve milliyetçi hareket başlatılması ve ayrılıkçılık taleplerin ortaya çıkması olasıdır (Gurr 1994).

Horowitz (1985)'e göre, etnik çatışmanın asıl amacı, bir devletin kontrolünden kurtulmaktır. Bu amaçla etnik çatışma, bazı durumlarda şiddete başvurur. Siyasi şiddet devletin kontrolü sağlamak veya politikalarını uygulamak üzere uyguladığı şiddet, uluslararası şiddet veya terör eylemleri ve devlet dışı aktörler tarafından uygulanan şiddet olarak gruplandırılabilir. Gurr (1970:3) siyasi şiddeti “siyasi rejime, rejimin aktörlerine veya politikalarına karşı bir siyasi topluluk içinde gerçekleştirilen tüm kolektif saldırılar” olarak tanımlar. Şiddet eylemleri, korku ve endişe yaratması, seçilen hedeflere yönelmesi ve bu eylemlerin sosyal bir kontrol mekanizması olmasını sağlayan tehdit ve mesajlar içermesi durumunda teröre dönüşür (Reinares 2005). Etnik milliyetçi terör, yeni bir siyasi düzen veya etnik hâkimiyete veya homojen etniye dayalı bir devlet kurmak amacını taşır (Post 2005). Byman (1998)'e göre, etnik terörü diğer şiddet türlerinden ayıran en önemli özellik, etnik terörün etnik bir kimlik oluşturmak amacıyla kullanılması ve etnik mobilizasyonun kolaylaştırıcı bir unsur olarak hizmet etmesidir (Aktaran McAllister ve Schmid 2011: 234). Teröre neden olan faktörlerin açıklanmasına getirilen yaklaşımlar genel olarak yapısal ve aktöre dayalı olarak

sınıflandırılabilir (Björger 2005; Crenshaw 1981; 1987; McAllister ve Schmid 2011). Yapısal faktörler, insanların yaşamlarını son derece makro seviyede etkileyen sistemsel faktörlerdir. Siyasi, ekonomik ve kültürel unsurlar, demografik dengesizlikler, küreselleşme, hızlı modernizasyon, geçiş sürecindeki toplumlar, sınıf yapıları ve göreceli yoksunluk gibi faktörlerdir. Aktöre dayalı faktörler ise, şiddetin ortaya çıkmasının açıklanmasında siyasi, sosyal ve ahlaki unsurların yanı sıra psikolojik faktörleri, rasyonel seçim teorisini ve radikalleşme teorilerini ele alır. Örgüt boyutunda yapılan çalışmalar, örgütün iç süreçlerine ve politikasına odaklanmaktadır.

Bask milliyetçiliğini, radikal milliyetçiliğin ortaya çıkışını ve Bask Vatanı ve Özgürlük (ETA) örgütünü ele alan (Goikoetxea 2013; Jeram 2013; Kasmir 2002; Laitin 1993; MacClancy 1988; Mansvelt Beck 1999; Mansvelt Beck 2008; Mees 2001; Muro 2005; Muro 2008; Muro 2009; Nunez 2001; Perez-Agote 2006; Santiago 2015; Zabalo 2008) ve Katalan milliyetçiliğini (Balcells 1995; Guibernau 2004; Guibernau 2013; Guibernau 2014; Laitin 1989; Serrano 2013; Shobe 2008) ele alan birçok çalışma bulunmaktadır. Bask ve Katalan milliyetçiliğini şiddet boyutunda karşılaştıran çalışmalar arasında Diez Medrano (1995) ekonomik kalkınmaya ve sosyal sınıfların rolüne vurgu yapmış; Conversi (2000), Calle ve Miley (2008), Guérin ve Pelletier (2000), kültürel milliyetçilik bağlamında dil unsurunu, kültürel asimilasyon bağlamında dil unsurunu ve kültürel milliyetçilik bağlamında siyasi hoşgörüyle ele almıştır. Ülkemizde yapılan çalışmalarda Bask milliyetçiliği genellikle etnik milliyetçilik, ETA-PKK karşılaştırması şeklinde örgüt boyutunda ve terörle mücadele çalışmalarında (Altun 2010; Arakon 2013; Bekir 2014; Gürses 2008; Özcer 2006; UTSAM 2010) ele alınmıştır. Katalan milliyetçiliği ise etnik milliyetçilik ve küreselleşme çalışmalarında (Gürkaynak 2011; Zelyurt 2013) ele alınmıştır; ancak Katalan ve Bask milliyetçiliğini, şiddetin ortaya çıkmasının nedenleri boyutunda ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu çalışmada, Katalan ve Bask milliyetçiliği, etnik milliyetçilik ve şiddete yol açan siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel faktörler açısından karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda, etnik milliyetçiliğin ortaya çıkışı ve etnik milliyetçilik hareketlerinde şiddete yol açan unsurların siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel faktörlerine ilişkin açıklamasına katkıda bulunulması amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada, etnik milliyetçi hareketlerde, kurulu rejime karşı siyasi güç elde etmek yoluyla siyasi amaçlara ulaşmak ve başarılı olunması durumunda kökten siyasi ve sosyal değişim gerçekleştirmek amacıyla başvurulmuş şiddet ele alınmaktadır. Devletin kontrolü sağlamak veya politikalarını uygulamak üzere uyguladığı şiddet, uluslararası şiddet veya terör eylemleri bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Araştırma, tarihsel ve sosyolojik bir karşılaştırmaya dayanmaktadır ve şiddetin ortaya çıkmasındaki örgüt yapısı veya psikolojik unsurlar araştırma kapsamı dışındadır. Bask ve Katalan etnik milliyetçiliklerinin inşası modernist ve etno sembolcü yaklaşımla ele alınırken, şiddet boyutu siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel faktörleri içeren yapısal unsurlar kapsamında ele alınmıştır.

Bu çerçevede, çalışmanın Birinci Bölümü'nde milliyetçilik ve milletin tanımına ilişkin temel yaklaşımlar ve etnik milliyetçilik ile şiddet ilişkisi ele alınmıştır. Milliyetçilik çalışmalarındaki ilkçi, modernist ve etnosembolcü yaklaşımlara yer verilmiş ve milliyetçiliğin ortaya çıkışı, ulus inşası ve etnik milliyetçilik arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır. Etnik milliyetçilik ve şiddet ilişkisi bağlamında şiddete yol açan faktörlere yer verilmiş ve bu bağlamda yapısal boyut kapsamında siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel faktörler açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci Bölüm'de Katalan ve Bask milliyetçiliğinin ortaya çıkışı ve günümüze kadar olan tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Katalan ve Bask milliyetçiliğinin doğuşu, İç Savaş ve Franco Dönemi, Demokrasiye Geçişten günümüze kadar olan süreç açıklanmaktadır. Aynı zamanda Bask milliyetçiliğinde radikal milliyetçiliğin ve ETA'nın ortaya çıkışı ve İspanya hükümetinin ETA ile mücadelesi tarihsel süreçle ele alınmıştır. Üçüncü Bölüm'de Katalonya'da büyük çaplı şiddet içermeyen barışçıl bir yol izlenirken, Bask Bölgesi'nde neden şiddetin ortaya çıktığı açıklanmaya çalışılmıştır. Bask ve Katalan milliyetçiliği, yapısal boyutta siyasi, ekonomik ve sosyo-faktörler açısından karşılaştırılmıştır. Sonuç Bölümü'nde ise, Bask ve Katalan milliyetçilik hareketinde tarihsel süreç ve şiddet unsuru üzerinde değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmada geçen Bask Bölgesi terimi ile, Araba, Bizkaya ve Gipuzkoa illerini kapsayan bölge, diğer bir deyişle, Bask Özerk Bölgesi kastedilmektedir. Bask dilinin konuşulduğu ve Bask radikal milliyetçiliğinin söyleminde *Euzkadi* olarak yer alan

Navarre Özerk Bölgesi ve Fransa sınırları içerisindeki Bask bölgesi kastedilmemektedir. *Euzkadi* (ya da *Euskadi*) olarak geçen bölümler, radikal milliyetçi söylemini yansıtmak amacıyla kullanılmıştır. Çalışmada geçen kısaltmalar, Bask ve Katalan dillerindeki orijinal hali ile kullanılmıştır.

I. BÖLÜM

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Milliyetçilik ve Millet Tanımı

Bu bölümde, temel milliyetçilik teorileri bağlamında milletin ve milliyetçiliğin tanımı, milliyetçiliğin ortaya çıkışına yönelik getirilen yaklaşımlar incelenmekte ve açıklanmaktadır. Milliyetçilik çalışmalarına bakıldığında, kuramsal yaklaşımlar açısından üç temel sınıflandırmadan söz edilebilir. Bunlar, ilkçi yaklaşım, modernist yaklaşım ve etno-sembolcü yaklaşımdır (Özkırımlı 2013). Milliyetçilik yaklaşımlarında 1960'lara kadar egemen olan ilkçi yaklaşıma göre, milletler doğal ya da eski çağlardan beri var olan yapılardır ve milletlerin etnik kimliği, insanoğlunun koku alma, görme gibi temel özellikleri kadar doğal bir parçasıdır. Kişiler, bağlı oldukları etnik topluluğa doğarlar ve kişilerin farklı etnik gruplar içinde olması doğal düzenin bir gereğidir ve kendinden farklı olanı dışlama eğilimi gösterirler (Özkırımlı 2013). İlkçi yaklaşım, üç ana başlık altında toplanabilir: eskilci, sosyo-biyolojik ve kültürel (Özkırımlı 2013). Eskilciler açısından, milletler ve milliyetçiliğin kökü modernleşme döneminin öncesine, eski çağlara kadar uzanmaktadır. Milletler kendi özelliklerini muhafaza ederek varlıklarını sürdürürler. Tarih içerisinde biçimsel değişiklikler olsa da, geçmişteki milletlerle günümüzdeki milletler özünde aynıdır. Eskilcilere göre millet, ortak bir tarihin, dilin ve toprağın paylaşıldığı insanların oluşturduğu topluluklardır. Tarih boyunca yaşanan olumsuz olaylar milletin özünü değiştirmez, özün ortaya çıkarılması için yapılması gereken milletlerin yeniden uyandırılmasıdır (Özkırımlı 2013). Sosyo-biyolojik olarak adlandırılan ikinci yaklaşımda, etnik bağlılıkların kökenleri genetik unsurlara ve özelliklere dayandırılmaktadır. Milletler, geniş ölçekli aileler şeklindedir ve yakınların belirlenmesinde ortak kan bağı, akrabalık ve ortak kültürel öğeler etkili

olur. Üçüncü yaklaşım olan kültürel yaklaşımda, söz konusu birincil bağılıklar sonradan türememiştir; her şeyden önce var olmuştur ve ‘verili’dir. Toplumsal ilişkilerden bağımsız olarak ortaya çıkarlar ve zorlayıcı özelliğinden dolayı insanlar bir topluluğa ve o toplumun alışkanlıklarına bağılılık duyarlar ve bu bağılılık çok güçlüdür (Eller ve Cougham 1993, Aktaran: Özkırmı 2013: 92).

1960’lı yıllarda literatürde yerini almaya başlayan modernist yaklaşıma göre, milliyetçilik, ilk olarak Fransız Devrimi sonrasında yaşanan siyasi değişim hareketi olarak ve kapitalizm, modernleşme, sanayileşme, kentleşme, merkezi devletlerin kurulması, devlet militarizmi ve sekülerleşme gibi modern süreçlerle bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır (Muro 2008; Özkırmı 2013). Bu nedenle, milliyetçilik, modern bir hareket ve ideolojidir ve ilk olarak Fransız Devriminden sonra yaşanan siyasi değişim hareketinin bir sonucu olarak onsekizinci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır (Smith 1998: 1).

Modernist yaklaşımda üç alt unsurdan bahsedilebilir: ekonomik dönüşüm, toplumsal-kültürel dönüşüm ve siyasi dönüşüm (Özkırmı 2013). 1970’li yıllarda modernist yaklaşımda ekonomik etkenleri vurgulayan kuramcılardan biri olan Michael Hechter (2004)’e göre, milliyetçilik doğrudan yönetimlerin tarih sahnesine girmesi sonucu son iki yüzyılda ortaya çıkmıştır. Hechter, ‘iç sömürgecilik’ modelini ortaya atmış (Özkırmı 2013: 118) ve farklı etnik kökene sahip grupları içinde barındıran merkezi yönetimlerde, ekonomik olarak gelişmiş merkez ve daha az gelişmiş çevre bölgelerin ilişkisini ele almıştır. İç sömürgecilik modeline göre, topluluklar arasındaki ekonomik dengesizlik arttıkça, ezilen topluluk giderek daha fazla içine kapanacak ve siyasi olarak merkezle bütünleşmeyi reddedecek ve kendi içinde iletişimi ve dayanışmayı artıracaktır. Bunda topluluklar arasındaki kültürel farklılıkların da etkisi olacaktır (Özkırmı 2013). Dolayısıyla, kültürel farklılıklarından dolayı dezavantajlı olduğunu düşünen gruplarda milliyetçilik ortaya çıkacaktır (Hechter 2004). Diğer bir deyişle, kendini merkezden farklı gören dezavantajlı grubun, zaman içerisinde kendi kültürünü merkez kültürden üstün görmesi halinde, dezavantajlı grup kendini bir millet olarak algılamaya ve bağımsızlık istemeye başlayacaktır (Özkırmı 2013).

Milliyetçiliğin açıklanmasında toplumsal ve kültürel alandaki değişimleri ön plana çıkaran (Özkırmırlı 2013) kuramcılarının başında gelen Ernest Gellner, milliyetçiliği, ‘siyasi ve ulusal birimlerin uyumlu olmaları gerektiğini savunan siyasi bir ilke’ (Gellner 2013: 71) olarak tanımlar. Gellner’e göre milliyetçilik modern çağa ait bir olgudur; millet ve milliyetçilik doğal değildir çünkü sanayi öncesi tarım toplumundan sanayi sonrasına geçişte, sanayileşme ile ortaya çıkmıştır (Gellner 2013; Cottam ve Cottam 2001). Endüstrileşme ile modern toplumlarda rollerin herkese açık hale gelmesi ve sınıflar arasındaki geçişin artması, toplum içi iletişimin ve ortak bir dilin öneminin artmasına yol açmıştır; kültür, bu noktada önemli hale gelmiştir (Gellner 1964, Aktaran: Özkırmırlı 2013: 160). Kimliğin oluşumunda büyük etken olan kültüre erişim amacıyla kitlesel okul yazarlık, standart bir yazı dilinde ve dolayısıyla kitlesel bir eğitim sayesinde gerçekleştirilebilir (Gellner 2013: 31). Milliyetçiliğin oluşması için standart bir kültür, üzerine kültürün inşa edileceği gerçek bir dil gibi nesnel koşulların var olması gerekmektedir. Baskın olan yüksek kültürün daha önce birçok alt kültüre sahip olan halk kitlesine dayatılmasıyla, yüksek kültürün yaygınlaşması sağlanır (Gellner 2013).

Gellner’e göre milliyetçilik endüstrileşme sonrasında ortaya çıkmıştır ve endüstrileşme süreci tamamlandığında milliyetçilik tamamen ortadan kalkmasa da, eski gücünü yitirecektir (Özkırmırlı 2013: 165). Kellas (1991), Hutchinson (1994) ve Breuilly (1993), Katalonya ve Bask Bölgesi örneklerine vurgu yaparak buradaki milliyetçi hareketlerin Gellner’in sanayileşme sonrası milliyetçiliğin etkisini yitireceği tezine uymadığını belirtir (Aktaran: Özkırmırlı 2013: 112, 171). Hechter (2004) da, Gellner’in endüstrileşmenin ve teknolojik gelişmenin millet oluşum sürecini hızlandırdığı yönündeki görüşüne katılır ancak sanayileşme ile milliyetçilik arasında doğrudan bir ilişki olmadığını, İsviçre örneğinde olduğu gibi sanayileşmiş toplumların da federasyon gibi dolaylı yönetim şekli uygulayabildiğini savunur. Hechter (2004: 25-29)’a göre, milliyetçiliğin ortaya çıkmasındaki en önemli unsur doğrudan yönetim şeklinin benimsenmiş olmasıdır. Milliyetçiliğin modern bir olgu olmasının sebebinin de, doğrudan yönetimin ondokuzuncu yüzyıla kadar ortaya çıkmamış olduğunu savunur (Hechter 2004: 37).

Anderson, milliyetçiliği bir ideoloji olarak değil, din, akrabalık gibi olgularla ve içinde doğduğu kültürel sistemlerle birlikte ele almak gerektiğini savunur (Özkırımlı 2013). Anderson, ulusu “hayal edilmiş bir siyasal topluluk- kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaat” olarak tanımlar (Anderson 1995: 20). Hayal edilmiş olmasının sebebi, en küçük ulusun üyelerinin bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, diğerleri hakkında hiçbir şey işitmeyecek olmasına rağmen, ulusun her birinin zihninde hayali olarak yaşatılmasıdır (Anderson 1995: 20). Anderson (1995)’a göre, matbaanın yaygınlaşması ile iletişim kurma ve etkileşimin artması, ortak dilin ve diğer sosyal unsurların gelişmesini sağlamış ve böylece milliyetçiliğin oluşmasında etkili kültürel ve sosyal unsurların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Matbaanın ve yayıncılığın gelişmesi, üst sınıfın yaygın dili olan Latince’nin yerine halk dillerinin kullanılması ondokuzuncu yüzyılda Avrupa’da milliyetçiliğin yayılmasında etkili olmuş unsurlardan biridir (Anderson 1995). Ulusal yayın dili, merkezi bir siyasal ve ideolojik önem kazanmıştır; ulus yavaş şekillenen bir görüş çerçevesi olmaktan çok, bilinçli olarak yönelinebilecek bir hedef halini almıştır (Anderson 1995: 83). Anderson’a göre “resmi milliyetçilik, tipik olarak tehdit altındaki hanedan ve aristokrat gruplarının – *yüksek sınıfların*- popüler halk dili temelli milliyetçiliklerine verdiği karşılık niteliğindedir” ve her şeyden önce devletin çıkarlarına hizmet eder (Anderson 1995: 168). Bu amaçla uygulanan politikalarda devlet dili olarak benimsenen halk dilleri, İngilizce’nin Galce, Kastilyaca’nın Katalanca’nın önüne geçmesi gibi giderek güç kazanmıştır (Anderson 1995: 194).

Modernist yaklaşımda siyasi alandaki değişimleri ön plana çıkaran Breuilly (1985)’e göre, milliyetçiliği anlamak için milliyetçilik bir siyaset biçimi olarak kabul edilmelidir. Breuilly (1993), milliyetçiliği, ‘iktidarı (devlet gücünü) ele geçirmeye ya da kullanmaya çalışan ve bunu milliyetçi savlara dayanarak haklı gösteren siyasi hareketler’ olarak tanımlar (Aktaran: Özkırımlı 2013: 129). Siyasi gücün sahibi olan devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkinin kurulması ve korunması, vatandaşlık yoluyla sağlanabilir. Bu noktada toplum ve millet, vatandaşlar topluluğu olarak görülmektedir (Breuilly 1985). Vatandaşların kültürel kimliklerinden çok siyasi hakları önemlidir. Breuilly (1985)’e göre, milliyetçilik, popüler desteğin sağlanması, farklı elitlerin çıkarlarının koordine edilmesi ve millet dışındaki güçlü kesimlere karşı hedefleri haklı

çıkarma gibi amaçlara ulaşmak için toplumun kolektif niteliğine vurgu yapılarak kullanılmaktadır. Milliyetçiliğin, Anderson ve Gellner gibi modern olduğunu ve modernitenin önemli yönlerinden birini açıkladığını kabul eden Breuilly (1985), modernitenin temel unsurunun endüstrileşme olduğu yönündeki görüşüne katılmamaktadır. Artan sosyal hareketlerin, dillerin ve eğitim sisteminin standartlaştırılması ve toprağa bağlı devletin gücünün giderek artmasının modernitenin özellikleri olduğunu kabul eder; fakat bunun doğrudan endüstrileşme ile ilgili olduğu görüşüne karşı çıkarak, kapitalizmin de endüstriyel bir toplum yaratmadan bu etkilere yol açabileceğini savunur (Breuilly 1985).

Hobsbawm (1992), milliyetçiliği öncelikle Gellner'in (2013: 71) 'siyasal birim ile ulusal birimin çakıştığı siyasal bir ilke' tanımını kabul ederek ele almaktadır. Millet, primordial ve değişmeyen bir sosyal varlık değildir; milletler ve milliyetçilik, politika ve teknoloji ile birlikte 'toplumsal mühendisliğin' bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Hobsbawm 1992). Hobsbawm (1992), toplumdaki milli bilincin, icat edilmiş geleneklerin süreklilik yaratarak geçmişle günümüz arasında bir köprü oluşturduğunu savunur. Özellikle 1870'ten sonra hızlı toplumsal değişimlerin ve sanayileşmenin yaşandığı Avrupa'da ve Amerika'daki modern toplumlarda toplumsal bütünlüğü güvence altına almak, kitlesel demokrasiye geçişin kontrollü olarak yapılmasını sağlamak amacıyla birçok millet yaratılmıştır (Hobsbawm 1983, Aktaran: Özkırımlı 2013: 143). Yeni kurumlar (festivaller, spor, sendikalar), yeni sistemler ve hiyerarşik düzen oluşturularak (eğitim sistemi ve törenler) ve topluluklar yaratılarak halk kitlelerinin kontrol altına alınması amaçlanmıştır. Matbaacılık, okuryazarlık ve standart eğitim milliyetçiliğin oluşturulmasında önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Hobsbawm 1992). Hobsbawm'a göre 'milletler toprağa bağlı devletlerden sonra ortaya çıkmıştır; milliyetçilik önceden var olan kültürleri alır ve onları millete dönüştürür; bazen icat eder bazen de var olanı değiştirir' (Hobsbawm 1990, Aktaran: Özkırımlı 2013: 145). Dolayısıyla, milliyetçilik milletlerden önce doğmuştur; milletleri oluşturan milliyetçiliktir (Hobsbawm 1992).

1980'lerde literatürde kullanılmaya başlanan etno-sembolcü terimi, milliyetçiliğin açıklanmasında etnik geçmişe ve kültüre ağırlık veren yaklaşımları

nitelemek için kullanılmaktadır (Özkırmı 2013). Etno-sembolcüler, milliyetçiliğin analizinde ilkçiliği reddeder, modernist yaklaşımın ise yetersiz olduğunu savunurlar. Etno-sembolcülere göre, milliyetçilik modern çağın bir ürünüdür ancak günümüzdeki milletler sadece endüstrileşme gibi modern süreçler sonucu ortaya çıkmamıştır, aynı zamanda modern öncesi dönemde var olan etnik toplulukların devamı niteliğindedir. Etno-sembolcülere göre, modern milletler, tarih boyunca özünü korumuş olan etnik kimliklerin, etnik toplulukların ve kültürlerin altında şekillenir (Özkırmı 2013). Milliyetçiliğin siyasi bir ideolojiden öte olduğunu savunan Smith (2009), modern milliyetçiliğin anlaşılması için etnik toplulukların ve toplulukların sahip olduğu bağlılıkların dikkate alınması gerektiğini savunur. Söz konusu bağlılıkların, önceki kültür ve etnik toplulukların mit, sembol, gelenek ve anılarının yeniden yorumlanması ve seremonilere başvurulması ile sağlandığını savunur (Smith 2009).

Smith (2009)'e göre milletin kim olduğunun anlaşılması için milletlerin etnik temellerine bakılmalıdır çünkü günümüzdeki milletlerin birçoğu belli bir etnik topluluğun devamı niteliğindedir. Smith, milleti, “tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı” olarak tanımlar (Smith 1994: 32; Smith 2009: 29). Milli kimliğin temel özellikleri, “tarihi bir toprak/ülke ya da yurt, ortak mitler ve tarihi bellek, ortak bir kitlesel kamu kültürü, topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler, topluluğun fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkânına sahip oldukları ortak bir ekonomidir” (Smith 1994: 31). Aynı zamanda milletlerin iyi tanımlanmış ülkelere/topraklara sahip olmaları gerektiğini savunan Smith (1994), Batılı anlamda millet olarak adlandırılan birliğin, ilk kez Batı’da ortaya çıktığını ve toprağına bağlı olarak kurulan bu ilişkide, söz konusu toprak parçasının, tarihi bellekte yer alan bir toprak olması gerektiğini savunur.

Etnik bir topluluğun ya da etninin (Smith 2009) temel nitelikleri, ‘kolektif bir özel ad, ortak bir soy miti, paylaşılan tarihi anılar, ortak kültürü farklı kılan bir ya da birden fazla unsur, özel bir yurtla bağ ve nüfusun önemli kesimleri arasında dayanışma duygusu’ olarak sıralanmaktadır (Smith 1994: 27). Smith (2009: 27) etniyi, “üyelerinin ortak bir tarih miti, tarihi anıları, ortak kültüre ait bir veya birden fazla unsuru, özel bir

toprak parçası ile bağı ve en azından nüfusun üst tabakası arasında dayanışma duygusunu paylaşan bir topluluk” olarak tanımlar. Bu noktada, etni ve millet tanımları ortak sembol, mit, değerler ve gelenekler bakımından bir benzerlik göstermesine rağmen, millet yaşanılan bir toprak, kamu kültürü ve ortak yasal hak ve görev özellikleri bakımından farklılık göstermektedir. Weber (1948) de, etnik kimlik ve milliyetçiliği ele almıştır; Weber’e göre etnik gruplar, ortak köken inancına dayalı bir statü grubu çeşididir (Aktaran: Smith 1998: 14). Weber, millet terimini siyaset ile ilişkilendirir, siyasi faaliyete ve siyasi hatıralara vurgu yaparak, milleti “kendini devleti içinde açıkça gösterebilecek ve bu yüzden de genellikle kendi devletini kurmak isteyecek olan bir toplum” olarak tanımlar (Weber 2006: 185).

1.2. Ulus İnşası ve Etnik Milliyetçilik

Milliyetçilik çalışmalarında milliyetçiliğin ve milletin tanımına yönelik yaklaşımların yanı sıra milliyetçilik türlerine yönelik sınıflandırmalar da yapılmıştır. Smith (2002)’e göre, günümüzde siyasetin ve devlet oluşturmaının meşru temeli milliyetçiliğe dayanmaktadır. Milliyetçiliği, toprağa bağlı ve etnik milliyetçilik olarak iki grupta sınıflandıran Smith (1994: 133)’e göre, etnik milliyetçiliğin temelini yerli kültür, dil ve adet oluşturmaktadır. Smith (1994: 133-135), etnik milliyetçiliği, bağımsızlık öncesi (ayrılıkçılık) ve bağımsızlık sonrası (genişlemeci) olarak ikiye ayırır. Bağımsızlıktan önce daha büyük bir siyasi birimden ayrılma ve yeni bir etnisiteye dayalı millet kurma amaçlanmakta; bağımsızlık sonrasında ise var olan milletin dışındaki soydaşların ve onların içinde bulundukları toprakları içine alacak şekilde genişleme ve bir millet kurulması amaçlanmaktadır. Gurr (1994: 354), etnik milliyetçiliği, ‘organize siyasi özerklik geçmişine sahip büyük, coğrafi olarak belli bir bölgede toplu yaşayan halkı motive eden temel bir unsur’ olarak tanımlar. Etnik milliyetçilikte asıl siyasi hedef, mevcut sistemden çıkmaktır; diğer bir deyişle, proaktif olarak bağımsız bir devlet veya geniş haklara sahip özerk bölge olma amacı güdülür.

Milliyetçilik hareketlerine ilişkin bir başka sınıflandırma da Hechter tarafından yapılmıştır. Milliyetçi hareketler arasında önemli farklılıklar bulunduğunu belirten

Hechter (2004: 15-17), milliyetçilik türlerini dörde ayırmıştır: 1) belli bir devletin sınırları içinde yer alan, kültürel olarak farklı toprakları asimile etme veya bünyesine katmak girişimiyle dışa vurulan devlet oluşturma (*state building*) milliyetçiliği, 2) kültürel olarak farklı bir toprağın genişlemekte olan devletin bünyesinde olmaya karşı koyan veya ayrılarak kendi hükümetini kurmak isteyen periferik milliyetçilik (Quebec, İskoçya ve Katalonya gibi), 3) bir devletin sınırlarını aynı millettten kişilerin yaşadığı komşu devletin sınırları ile birleşerek genişlemeyi hedefleyen yayılmacı (*irredantist*) milliyetçilik ve 4) kültürel olarak homojen fakat siyasi olarak bölünerek başka bir devletin bünyesinde yer alan toprağın birleşmesini amaçlayan birleştirmeci (*unification*) milliyetçilik. Hechter (2004)'a göre, milliyetçilik, imparatorlukların yıkılmasıyla birlikte dolaylı yönetim sisteminin çökmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Dolaylı yönetimde, merkezi yönetim toprakların coğrafi büyüklüğünden dolayı, uzak topraklardaki halkın yönetimini o bölgedeki yönetime yetki vererek sağlamıştır. Söz konusu yetki devri, bölge yönetimlerinin kendi topraklarını fiilen yönetme imkânı tanımıştır. Bu imtiyazın karşılığında, merkezi yönetime vergi vb. şekilde bağlı olmuş ve savaş halinde belli bir seviyede askeri hizmet yükümlülüğü altına girmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki millet sisteminde olduğu gibi, bölge halkı kendi kültürel, siyasi ve dini özelliklerini koruma imkânı bulmuştur. İmparatorlukların yıkılmasından sonra, ulus devletler, ulus oluşturma milliyetçiliği anlayışını ve doğrudan yönetim modelini benimseyerek, önceden var olan sosyal düzeni değiştirmiştir. Doğrudan yönetim genellikle, düzenli orduların kurulmasının yanında, standart eğitimin sunulması ve tek bir dilin benimsenmesi gibi kültürel homojenleştirme çabasını da beraberinde getirmiştir (Hechter 2004). Milliyetçiliğin ortaya çıkışında ulus devletlerin kurulmasına vurgu yapan Smith (2002)'e göre de, devletler, teritoryal bir bütündür; yasalar ve yasal kurumlardan oluşan topluluklardır ve vatandaşlığa dayalı olarak kurulmuşlardır. Ancak ulus inşa sürecinde kültür unsurlarına önem verilmiş ve ortak bir kültür oluşturma çabasına girilmiş; ortak kültür oluştururken de ortak mitler, semboller ve değerlere, dile odaklanılmış ve kültürel homojenliğin sağlanması amaçlanmıştır. Devletler, baskın etnik grubun ekonomik birleşimin sağlanması, teritoryal merkezileşme, tabakaya yayılan eşit yasal hakların ve kitlesel eğitim sistemlerinin gelişmesi ile ulusal devletlere dönüşmüşlerdir (Smith 2002).

Homojenleştirme sürecinde üzerinde durulan unsurlardan biri toplum genelinde ortak dilin sağlanmasıdır. Ortak dil unsuruna vurgu yapan Kymlicka (2001)'e göre, toplumsal kültür oluşturmak ve kültürel entegrasyonu sağlamak amacıyla çok uluslu devletler ortak dil oluşturma politikaları gütmüştür. Kymlicka (2001: 25) 'toplumsal kültür' terimi ile, hem kamu hem de özel yaşam alanlarında birçok kurumda ortak bir dil kullanımını hedef alan toprağa dayalı kültür oluşturmaya kastetmektedir. Ulus inşa projesinin bir parçası olarak toplumsal kültüre entegre etme politikası, ABD, Kanada, Belçika ve İspanya gibi birçok devlette uygulanmıştır. Söz konusu ulus inşa politikası, ortak dilde standart kamu eğitimi, ortak bir kimlik ve aidiyet duygusu geliştirmek gibi amaçlara hizmet etmiştir. Ortak dil, modern devletlerde sosyal eşitlik ve siyasi birliğin temel unsuru olarak görülmüştür (Kymlicka 2001: 25-28).

Ancak ulus devletlerin tamamı, tek etnili değildir; birçoğu çok etnildir ve çok önemli etnik azınlıklara sahiptir (Smith 2002). Çok uluslu devletlerde, bünyelerinde bulunan küçük veya daha zayıf etnileri içlerine almaya veya etkilemeye çalışan baskın etninin homojenleştirme çabaları karşısında etnik gruplar ve azınlıklar, iki seçenekle karşı karşıya kalmıştır: baskın etniye entegre olmak ya da kendi 'toplumsal kültürlerini' korumak için kendi öz yönetimlerini kurmak, diğer bir deyişle, ulus oluşturmak (Kymlicka 2001: 25-28). Ulus inşası yolundaki homojenleştirme çabaları başarılı olduğunda, devlet oluşturma milliyetçiliği diğer ülkelerde milliyetçiliği özendirebilir ancak başarısız olduğunda, kendi sınırları içerisinde periferik milliyetçiliklerin ortaya çıkmasına yol açabilir (Hechter 2004: 25-57). Periferik milliyetçilik, söz konusu milleti, bünyesinde yer aldığı devletten ayırarak kendi kaderini kendi tayin etmek amacını güder (Hechter 2004: 70). Periferik milliyetçilik, aynı anda var olan iki sosyal kimliğin yer aldığı devlet topraklarının belli bir parçasında yaşayan kişileri ifade etmektedir. Her bir kimliğin tanımı, söz konusu kimliği kabul etmeyen diğerlerini de kapsar. Tüm sosyal çatışmalarda olduğu gibi, kimlikler arasında bir mücadele söz konusudur (Perez-Agote 2006). Kolektif kimlik, sosyal anlamda, diğer grup veya kolektif kimlikler ile karşılaştırma ve gönderme yapılarak, "biz" ve diğer için "onlar" olarak, ifade edilir (Perez-Agote 2006: 23); diğer bir deyişle ötekileştirme yapılıır. Fredrik Barth (1969)'a göre, etnisite, ortak özellikler veya kültürel ortaklıklar değil, daha ziyade kendini ve başkalarını sınıflandırma ve başkaları tarafından sınıflandırılmayı da kapsayan bir

sınıflandırma ve kategorileştirmedir (Aktaran: Brubaker 2004: 65). Barth (1969: 17), etnisitenin, grup üyelerinin kültürel özellikleri ile değil söz konusu grubu diğerlerinden ayırt ettiği düşünülen farklılıklar ile tanımlandığını savunur (Aktaran: Fearon ve Laitin 2000: 856; Hobsbawm ve Kertzer 1993). Avrupa'daki ayrılıkçı hareketlerin tamamı, dil temelinde olsun ya da olmasın, milliyetçiliklerinin temelini etnisiteye dayandırmaktadır. Basklar ve Katalanlar kendilerini İspanyollar'dan, İskoçlar İngilizler'den, Hırvatlar Sırlar'dan farklı görmekte ve onlarla aynı ülkede yaşamak istememektedir (Hobsbawm ve Kertzer 1993). Merkezi ve periferik milliyetçiliklerin bir arada bulunduğu durumlarda, periferik milliyetçinin kolektif kimliğinin merkez milliyetçi, "öteki", tarafından tanınmadığı hallerde, etkileşim karmaşık ve çoklu bir hal alır (Perez-Agote 2006: 20). Doğrudan yönetim altındaki kültürel farklılıklar ve periferik milliyetçilik talepleri, merkez tarafından sosyal düzene aykırı olarak görülür ve bir tehdit olarak algılanır (Hechter 2004: 63); bu durumda devlet bu tehdide karşı baskı uygulama yoluna gidebilir (Hechter 2004: 79).

Giddens (2008: 281), ortak sembollere vurgu yaparak, ulusçu duyguların, başlangıçta ve sonrasında bazı ortak semboller taşıdığını savunur. Bu semboller, bir anavatana bağlılık, belli farklı ideal ve değerler yaratılması ve sürekliliği olarak sıralanabilir. Ulusçuluk yalnızca grup kimliğine temel oluşturmaz, aynı zamanda kimliği, farklı ve değerli başarıların sonucu olarak gösterir (Giddens 2008: 281). Benzer şekilde sembollerin önemine dikkat çeken Smith (2002), ulusların etnik kökenine ve ulus inşasında nostaljinin ve mitlerin önemine de vurgu yapar. Smith (2002)'e göre, etnisizm nostaljiden beslenmektedir. Etni ve etnisite, geri gelmeyecek biçimde kaybedilmiş olan önceki yaşam biçimlerine ve bu yaşamda varolduğu varsayılan altın çağa dönme arzusu şeklinde bir nostalji içerir. İnsanların özellikle kendi etnik geçmişlerine duydukları özlem, kendilerini bağlı hissettikleri 'topluluğun tarihi ve kaderi' ile kendi kişiliklerini koruyup unutmama isteği, topluluğun yaşam biçiminin ve değerlerinin tehdit altında olduğu kriz zamanlarında ortaya çıkar (Smith 2002: 226). Geleneksel topluluk yaşamında kişinin hayat tarzı ve isteklerinin ortak geleneklere uyum sağlıyor olması beklenir, bu durumda geçmişe istek duyma ihtiyacı daha az duyulur. Ancak toplum içindeki yeni gelişmeler veya dışarıdan baskılarla, hâlihazırda varolan süreklilik anlayışının ve yaşamın dengesi bozulduğu zaman, 'etnik

canlandırma'ya ihtiyaç duyulacaktır (Smith 2002: 226). Smith, milli kimliklerin oluşturulmasında ve korunmasında mitlerin, hatıraların, değerlerin, geleneklerin ve sembollerin, insan hareketlerini etkileyen sürekli faktörler olduğunu savunur. Temelinde etnik soyların mitleri, özellikle etnik seçilmişlik mitleri ve altın çağ miti yer almaktadır (Smith 1994: 65). Bütün bu mitler arasında geçmişteki görkemli döneme ait 'altın çağ' miti en önemlisi olarak görülmektedir (Conversi 2007: 21-22). Altın çağ ile bir topluluğun temel şeklini kazandığı ve kültürel başarılarının yanında şanlı hatıraların miras olarak korunduğu, topluluğun azizleri, kahramanları ve bilgeleri ile birlikte anılan dönem kastedilmektedir. Altın çağ miti, etnik köken ve soy miti, tarihçilerin ve entelektüellerin yeniden canlandırma veya ulus inşası sürecinde, topluluğun geleneklerini harmanlayarak, etnik bağlılığın mevcut durumuna inandırıcı ve duygusal açıdan tatmin edici tek bir geçmiş yaratmak için başvurdukları unsurlardır. Mitler ve semboller, inşa edilecek ulusların şekillendirilmesinde kimlik ve aidiyet duygusu vermek, toplumu birleştirmek ve bütünleştirmek, özellikle kriz anlarında ezilmiş toplumlara daha önceden sahip olunan ortak soy mitinin tarihçiler ve entelektüeller tarafından canlandırılması yoluyla bir birlik sağlamak için kullanılır (Smith 2002: 244-256).

1.2.1. Ulus İnşasında Entelektüellerin ve Elitlerin Rolü

Smith (1994), entelektüellerin yeniden canlandırma sürecinde ideaların yaratıcıları olarak etkin bir rolü olduğunu savunur. Entelektüeller, çoğunlukla modern milleti, altın çağı ile bağlayan hatıraları ayrıntılı bir şekilde donatarak etnik geçmişin tarihçileri olarak hizmet verirler. Entelektüeller, belli bir sınıfa ve ortak yüksek kültürü paylaşan bir sınıfa ait kişiler olmak durumunda değildir fakat milliyetçi entelektüellerin okuryazar olması, kendi bölgelerine ait dili konuşmaları, mitleri yeniden yorumlama ve yaşatma kabiliyetleri olmalıdır (Conversi 2007: 22). Eski geleneklerin yerini alacak veya onlara yeniden yorum getirerek halkın ortak geçmiş kültürünü ortaya çıkaracak etnik geçmişlerini yeniden keşfetmeyi amaçlayan entelektüeller, yerli tarihi kültür çerçevesinde bir millet oluşturmayı hedefler. Weber, entelektüelleri, 'kültürel değerler' olarak kabul edilen bazı başarılarından faydalanma imkânı olan ve bu nedenle de kültürel bir topluluğun liderliğine el koyan kişiler olarak tanımlar (2006: 185). Öte yandan, Elie

Kedourie (1960), entelektüellerin rolünü biraz daha ileri bir noktaya taşıyarak, milliyetçiliği Alman Romantik entelektüellerden alınan bir komplo olarak görür (Aktaran: Conversi 2007: 17). Koloni toplumlarındaki entelektüellere odaklanan Kedourie (1985), milliyetçiliği Batı toplumunda ortaya çıkan bir hastalık olarak görür ve milliyetçiliğe karşı bir tutum sergiler. Aydınlanma sonrası dışlanan entelektüellerin, toplum içinde önemli bir rol sahibi olmalarına sağlayacak olan milliyetçilik doktrinini oluşturduklarını savunur. Entelektüeller, yerel halkın maruz kaldığı adaletsizliğe son vermenin ötesinde, toplum içinde güç sahibi olmayı ve onur ve ayrıcalıklar sunan pozisyonlardan uzaklaştırılmalarını durdurmayı amaçlar (Aktaran: Guibernau 2004: 16-17).

İnsanların milletin tarihten gelen varlığına inanmalarını sağlama, harekete geçirme noktasında Smith, entelijansiya veya profesyoneller olarak ikinci bir sosyal gruptan söz eder (Smith 1994; Smith 1996; Smith 1998, Aktaran: Conversi 2007: 22). Entelijansiya, bir anlamda üst seviyede eğitim almış kişiler grubu olarak tanımlanmaktadır. Her tür sınıftan kişi bu grubun üyesi olabilir; sadece entelektüellerin ürettiği fikirleri uygulama ve yayma isteği ve eğilimine sahip değil aynı zamanda bunları yerine getirme kapasitesine ve gücüne sahiptirler. Dolayısıyla, bu sosyal tabaka, milliyetçi hareketlerin başarısında çok önemli bir rol oynamaktadır. Entelijansiya, stratejik konumunu kullanarak seçilenlere karşı koymaya başladığında, kitle hareketlerini yaymanın kilit öncüsü haline gelir (Conversi 2007). Entelijansiya ve entelektüeller eliyle yeniden inşa edilen etnik kültür, topluluğun bütün sınıflarına yayılarak milli kimlik yaratılır. Ayrılıkçı hareketlerde sadece yerli kültürün seferber edilmesi değil aynı zamanda kültürün siyasallaşması da gerekir. Bu noktada entelektüeller ve entelijansiya önemli bir rol oynar; sadece gelenek, dil ve seremonilere can vermekle, tarihi keşfetmekle kalmaz aynı zamanda bunlara milli bir siyasi anlam katarlar (Smith 1994: 217).

Diğer taraftan etnik milliyetçilik çalışmalarında elitlerin rolünü ele alan yaklaşımlar da bulunmaktadır. Etnik kimlikler ve milliyetçilik, toplumun elitleri tarafından siyasi gücü elde etmek veya korumak için kullanılan bir 'araç' (Özkırımlı 2013: 135) olarak görülmektedir. Brass (2002)'a göre, etnik kimliklerin değişen bir

yapısı vardır ancak en modern toplumlarda bile etnik kimliklerde yaşanan değişim sonrasında köklere duyulan bağlılıklar olabilir. Dolayısıyla, söz konusu bağlılıklar aracılığıyla etnik kimliğin yeniden canlandırılması ve milliyetçiliğe dönüşmesi mümkün olabilir. Etnik kimliğin canlandırılmasında siyasi ve ekonomik rekabet içerisinde olan seçkinlerin rolü dikkate alınmalıdır. Smith (1998), milliyetçi elitlerin faaliyetlerinin sosyal ve siyasi gelişmeler için duyulan ihtiyaçları karşılamaya hizmet ettiğini savunur; dolayısıyla vatandaşlık yoluyla millet oluşturma sürecinde devlet elitleri kilit bir rol oynamıştır. Ancak seçkinlerin milliyetçiliği canlandırması tek başına yeterli değildir; milliyetçiliğin dezavantajlı grupların ve halkın arasında yankı ve destek bulması gerekir (Brass 1979, Aktaran: Özkırımlı 2013: 139). Hindistan'daki Hindu ve Müslüman halklar arasında yaşanan çatışmada seçkinlerin rolünü ele aldığı çalışmasında (Brass 2002), şeriatın Müslüman ulema sınıfı tarafından çatışmanın sembolü olarak kullanıldığını, dolayısıyla bu dini sembolün siyasi öneminin ortaya konulmasında aslında siyasi ortam ve elitlerin çıkarlarının belirleyici olduğunu savunmuştur. Sözü edilen çatışma, güç ve kaynak yarışı içinde olan seküler ve dini toplumun seçkinlerinin, dini ve dil sembollerini manipüle etmelerinin bir sonucu olarak yaşanmıştır (Brass 2002).

Devleti olmayan milliyetçi hareketlerin ortaya çıkışında entelektüellerin rolünü ele alan Guibernau (2004)'ya göre, milliyetçi hareketin ortaya çıkması için, hâlihazırda bünyesinde bulundukları devletin milliyetçi söyleminden farklı olan ve genellikle devletin milliyetçi söylemine karşı çıkan bir milliyetçi söylem geliştirecek entelektüellere ihtiyaç vardır. Söz konusu entelektüeller, ulus devletin kuruluş aşamasında vatandaşların homojenleştirilmesinde ve bölgesel kültürlerin ve dillerin marjinalleştirilmesinde uygulanan kültürel ve dilsel söyleme karşı bir tutum sergilerler. Aynı zamanda devleti olmayan milliyetçi hareketlerin ortaya çıkışında, milliyetçi hareketin başarılı olması durumunda liderlik konumuna sahip olacak potansiyel elitin varlığı büyük bir önem taşımaktadır. Potansiyel elitler, bölgesel kökenlerinden dolayı devletin elit tabakasından dışlanmış ve devletin söz konusu bölge toplumuna karşı muamelesinden hoşnut olmayan kişilerdir (Guibernau 2004: 22). Sonuç olarak, milliyetçiliğin oluşturulmasında veya yeniden canlandırılması sürecinde ideaların

yaratıcı olarak entelektüellerin, ideaları uygulamaya gücü olan entelijansiyanın ve siyasi ve ekonomik rekabet içerisinde olan elitlerin rolü bulunmaktadır.

1.3. Etnik Milliyetçilik ve Şiddet İlişkisi

Etnik milliyetçilik hareketleri, dünyanın birçok yerinde etnik çatışmaya dönüşmüştür. Günümüzde yaşanan etnik çatışmaların temelinde Osmanlı, Habsburg gibi çok etnili imparatorlukların yıkılmasından sonra Avrupa'nın etnik-linguistik temelinde toprağa bağlı devletlere bölünmesi yattığı savunulmaktadır (Hobsbawm ve Kertzer 1993). Gurr (1994), etnik kimliklerini etnik kriterler temelinde tanımlayan grupların devlete veya diğer siyasi aktörlere karşı kendi toplu çıkarları adına hak talep ettiği etno-politik çatışmalara odaklanır. Etno-politik çatışmanın analizinde etnisitenin doğası hakkındaki varsayımlar ve çatışmaya dönüştüğü koşulların ele alınması gerektiğini savunur. Kendilerini etnik kriterler ile tanımlayan grupların birçoğunun kimliğinin özünde kültür olduğunu varsayar. Etnik kimlik ve süreklilik, temel normların ve geleneklerin nesiller boyunca iletilmesi ile sağlanır. Etnik kimliklerin sınırları ve kültürlerinin içeriği zaman içerisinde değişiklik gösterir; bireyler bir kültürü kabul edebilir veya reddedebilirler ve koşullar değiştikçe bütünü oluşturan üyeler için kültürel kimlik daha çok veya az belirgin olabilir. Zümrelere ayrılmış toplumlardaki hâkim gruplar, tarihsel koşullar sonucunda ve sınıfsız toplumlarda karşılıklı rıza ile oluşturulan ve korunan yapılar, kültürel farklılıkların devamlılığına katkıda bulunur. Heterojen toplumlarda gruplar arasındaki rekabet ve eşitsizlikler arttıkça, etnik kimliklerin belirginleşmesi ve açık çatışma yaşanma olasılığı artacaktır. Açık çatışma ortaya çıktığında, çakışan gruplar arasındaki farklılık algılarının ve her grup içindeki ortak çıkar algısının yoğunlaşması veya somutlaşması muhtemeldir. Açık çatışma ne kadar uzun süre devam ederse, o kadar yoğunlaşır ve grup kimlikleri de o kadar güçlenir. Bu anlamda, etnopolitik çatışmaların temelinde sadece kaynakların veya gücün kullanımı değil aynı zamanda grup statüsünün, kültürün ve kimliğin korunması yer alır (Gurr 1994: 348-365).

Sömürge sonrası devletlerdeki ayrılıkçı hareketleri ele alan Horowitz (1945)'e göre, etnik ayrılıkçı hareketler, daha çok geri kalmış bölgelerdeki geri kalmış etnik gruplar arasında baş gösterir (Aktaran: Smith 1994: 208). Diğer taraftan geri kalmış bölgelerdeki gelişmiş etnik gruplar ayrılıkçılık yanlısı değildir, yalnızca ekonomik maliyet daha düşükse ayrılıkçılık söz konusu olur. Sanayileşmiş toplumlar ele alındığında, Smith (1994: 210-214)'e göre sanayileşmiş toplumlardaki ayrılıkçı hareketlerin özellikleri şu şekilde sıralanabilir: 1. Çoğunlukla ayrılıkçı değil özerklik yanlısı hareketlerdir. Ancak, Basklar arasındaki radikal hareket olan ETA ve İskoçya'daki İskoçya Ulusal Partisi (SNP) sınırları içinde yer aldıkları ülkelerden ayrılmak istedikleri için istisna oluştururlar. 2. Etnik özerklik yanlısı hareketler, kültürel milli ve siyasi milli olmak üzere çifte kimliği kabul ederler. İspanya'daki Katalanlar gibi, teritoryal bir devlet kimliği altında bir milli kimlik kabul edilebilir bir ihtimal olarak görülür. 3. Sanayileşmiş toplumlarda etnik özerklik yanlısı hareketler, gelişmekte olan devletlerden daha yüksek yaşam standartlarına sahiptir.

Ekonomik kalkınmanın başka bir boyutunu ele alan Nairn (1977)'e göre, *düzensiz* kalkınma milliyetçiliğin açıklanmasında öncelikli unsurdur; azgelişmiş periferik bölgelerde olduğu kadar aşırı gelişmiş bölgelerde de periferik milliyetçiliğin ortaya çıkma olasılığı vardır. Nairn, düzensiz bölgesel gelişmeyi, kapitalist genişlemenin bir sonucu olarak, bölgesel eşitsizliklerin etnik farklılıklarla birleştiği veya çakıştığı yerde kaçınılmaz olarak periferik milliyetçiliğe yol açan bir sonuç olarak görür. Nairn, emperyal varlıklara sahip olmanın devletlerin milli kimlikler inşa etme ihtiyacı duymasını engellediğini ve kolonilerden büyük gelir elde etmelerinden dolayı merkezileşme amacı gütmediklerini varsayar. İmparatorluklar devam ettikçe ve periferik bölgelere çok fazla yüklenilmediği müddetçe, periferik bölgeler merkeze bağlı kalmayı kabul etme eğilimi gösterirler. Ancak imparatorluklar çözülmeye başladıkça, çevre bölgeler merkezin getirdiği yeni mali, siyasi, yasal ve askeri taleplere karşı ayaklanır. Nairn, düzensiz kalkınmanın devlete bağlılığın artık avantajlar sunmadığı durumlarda bir mobilizasyon gücü olarak rolü olduğunu savunur (Aktaran: Diez Medrano 1995: 40). Az gelişmiş bölgelerde milliyetçi hareketler halkı etnik ekonomik eşitsizliği sona erdirmesini talep etmeye yönlendirirken, aşırı gelişmiş bölgelerdeki

milliyetçi hareketler halkı bölgesel kalkınmayı artıracak devlet reformları talep etmeye yönlendirir (Horowitz 1985, Aktaran: Diez Medrano 1995: 40).

Etnik çatışmanın asıl amacı, bir devletin kontrolünden kurtulmaktır (Horowitz 1985: 5). Etnik gruplar, ulus devlete ve devletin kimliğine karşı kendi kimliklerini siyasal, ekonomik ve sosyal alanda görünür kılmamanın ve temsil etmenin yanında söz konusu ulus devletten ayrılma amacı taşırlar (Dönmez 2010). İster sanayileşmiş toplumlarda ister geri kalmış bölgelerde olsun, dünyanın birçok yerinde görülen etnik çatışmaların bazılarında şiddete başvurulmaktadır. Batı'daki etnik şiddet, Kuzey İrlanda ve Bask Bölgesi'nde olduğu gibi çoğunlukla terörizm şeklinde ortaya çıkmıştır (Horowitz 1985: 20). İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan şiddet, 1960'lı yıllardan sonra sosyal bilimler alanında şiddetin yapısı, sebepleri ve sonuçlarını araştıran çalışmaların yapılmaya başlamasıyla literatürde yeni bir önem kazanmıştır (Muro-Ruiz 2002). Ancak literatürde siyasi şiddetin ve siyasi şiddet kapsamında ele alınan terörün tanımı üzerinde tam bir fikir birliğine varıldığı söylenemez (Björge 2005; Douglas ve Zulaika 1990; Schmid 2011). Şiddetin açıklanmasında genellikle şiddetin türleri, nedenleri ve sonuçlarını açıklamaya yönelik araştırmalar yapılmıştır (Björge 2005; Crenshaw 1981; Gurr 1970; Horowitz 1985; Marsden ve Schmid 2011; Richardson 2006; Schmid 2011). Yapılan araştırmalarda, devlet tarafından uygulanan ve devlet dışı aktörler tarafından uygulanan terörün farklı türlerine ilişkin farklı nedenler ortaya konmuştur. Bu çalışmanın içeriği kapsamında, devlet dışı aktörler tarafından etnik milliyetçilik temelinde uygulanan şiddetin nedenlerine yer verilmektedir.

1.3.1. Siyasi Şiddet ve Etnik Milliyetçi Terör

Milliyetçi hareketlerde genellikle belli bir toprağın ve o toprak üzerinde yaşayan toplumun resmi olarak bağlı oldukları devlet veya devletlerden ayrılmasını amaçlayan siyasi örgütler var olur (Reinares 2005). Milliyetçi hareketler, sadece halk içinde buldukları destek bakımından değil aynı zamanda ayrılıkçı amaçlarının kapsamı ve yoğunluğu bakımından da farklılık gösterir. Bazı durumlarda bağımsızlık hareketlerinde, örgütler savundukları amaçlara şiddete başvurarak ulaşmaya çalışır

(Gurr 1970; Reinares 2005). Gurr (1970: 3), “siyasi rejime, rejimin aktörlerine veya politikalarına karşı bir siyasi topluluk içinde gerçekleştirilen tüm kolektif saldırıları” siyasi şiddet olarak görür. Siyasi şiddet terimi, aynı zamanda içinde şiddet aracılığıyla devrimi ve kökten sosyopolitik değişimi de kapsar. Bunlara gerilla savaşları, darbeler, isyanlar ve ayaklanmalar da dahil edilmektedir. Siyasi şiddet bu anlamda, siyasi düzen içinde veya dışında amaçlara ulaşmak için bir taraf veya kurum tarafından şiddet kullanımını ve şiddet tehdidi yaymayı kapsar (Gurr 1970: 4). Bu amaçla başvuru kolektif şiddet, teröre dönüşebilir. Terörü herhangi bir şiddet eyleminden ayıran üç temel özellikten söz edilebilir (Reinares 2005: 120). Birincisi, bir şiddet eylemi, belli bir halk veya sosyal topluluk üzerinde bıraktığı fiziki etkilerin, gerçek ve potansiyel maddi sonuçları ile orantısız olması ve korku ve endişe duygusu yayması durumunda teröre dönüşür. İkinci olarak, şiddetin bu çapta büyük bir etki yaratması için sistematik ve tahmin edilemez olması ve genellikle hâkim kültürel veya kurumsal bağlamda sembolik bağlarından dolayı seçilen hedeflere yöneltilmiş olması gerekir. Üçüncü olarak, bu tür hedeflere zarar vermek, terörün hem iletişim hem de sosyal bir kontrol mekanizması olmasını sağlayan tehdit ve mesajlar iletmek için kullanılır.

Etnik milliyetçi terör olarak da adlandırılan milliyetçi-ayrılıkçı terör, yeni bir siyasi düzen veya etnik hâkimiyete veya homojenliğe dayalı bir devlet kurmak amacını taşır (Post 2005: 56). Terör ile siyasi bir değişim gerçekleştirmek amaçlanır; bu nedenle rasyonel bir seçim ve esas rasyonel aktör olan terör örgütünün kasıtlı seçiminden kaynaklanan siyasi bir davranış biçimi olarak görülür (Crenshaw 1981: 380). İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA), Sri Lanka’daki Tamil Elam Kurtuluş Kaplanları, İspanya’daki ETA bunlara örnek olarak verilebilir (Crenshaw 1981).

Daniel Byman’a göre etnik terörü diğer siyasi şiddet türlerinden ayıran en önemli özellik, etnik terörün etnik bir kimlik oluşturmak amacıyla kullanılması ve etnik mobilizasyonun kolaylaştırıcı bir unsuru olarak hizmet etmesidir. Bunların yanı sıra ayrılıkçılığın savunulması veya bir devlet içerisindeki etnik bir grubun diğer grupların karşısında daha ayrıcalıklı bir konuma getirilmesi de amaçlanır. Etnik terör, üyelerin katılımını halkın belli bir alt grubu ile sınırlandırmaları ve hâlihazırda belli bir hedef

kitleye sahip olmaları bakımından diğer gruplardan farklılık gösterirler (Byman 1998: 150-159, Aktaran McAllister ve Schmid 2011: 234).

1.3.1.1. Teröre Yol Açan Faktörler

Terörün ortaya çıkmasına neden olan birçok faktör bulunmaktadır ve bu faktörlere ilişkin olarak farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Terörün ortaya çıkışındaki koşulları ele alan Crenshaw (1981: 381), teröre yol açan faktörleri ikiye ayırır: a) terörün ortaya çıkışında uzun vadede rol oynayan faktörler olan önkoşullar, b) terörün ortaya çıkışından hemen önce oluşan öncüller. Terörün önkoşul sebepleri, modernleşme, siyasi faktör olarak hükümetin terörü önlemede yetersiz veya isteksiz olması ve terörün yerleşik bir siyasi geleneğe dönüşmesini sağlayan sosyal mitler, gelenekler ve alışkanlıklar olarak sıralanır. Modernleşme, kentleşme ile birlikte terör örgütlerine hareket kabiliyeti sağlayan ulaşım ve iletişim imkânları sunmuştur. Kentleşme, hedef sayısını ve hedeflere ulaşma yöntemlerini artırmıştır. Hükümetin terörü önlemede yetersiz veya isteksiz olması, polis ve istihbarat gücünün yetersiz olması, gizli faaliyetlerin artmasına olanak sağlar. Öncül sebepler olarak geçmişte siyasi ihtilaf/ayrısıcılık yaşanması, siyasi katılım imkânının olmaması, baskı ve aşırı güç kullanımı belirtilmektedir (Crenshaw 1981: 381-388).

Öte yandan teröre başvuran örgütlerin davranış biçimlerini açıklamaya yönelik olarak Crenshaw (1987: 13), iki temel yaklaşımdan söz eder: araçsal ve örgütsel yaklaşım. Araçsal yaklaşım, terör eyleminin siyasi bir aktörün bilinçli seçimi olduğu varsayımını temel alır. Bir birim olarak, örgüt, siyasi ve sosyal koşullarda radikal değişimleri içeren toplu değerlere ulaşmak için eylem yapar. Terörizm, dış uyarana, özellikle devlet faaliyetlerine, bir cevap olarak yorumlanmaktadır. İkinci yaklaşım olan örgütsel yaklaşım, teröre başvuran grup içinde veya benzer hedefleri paylaşan örgütler arasında iç örgüt süreçlerine ve iç politikasına odaklanmaktadır. Örgütsel yaklaşımda, terörizm, genellikle rekabetçi bir ortamda, bir örgütün hayatta kalma mücadelesinin bir sonucu olarak açıklanmaktadır. Liderler, grubun belirlenen siyasi amaçlarının takip edilmesine yönelik olmasa da, takipçilerine çeşitli teşvikler sunarak örgütün devamlılığını sağlar. Liderler, grup üyeleri arasında yoğun bağlılık duygusu geliştirerek

hem gruptan ayrılmayı hem de muhalefeti önlemeye çalışır. Örgüt, dışarıdan gelen baskıya, üyelere sunulan teşvikleri değiştirerek veya yenilik yaparak cevap verir. Terörist eylemler, doğrudan veya muhakkak ideolojik değerleri yansıtmayabilir (Crenshaw 1987: 13).

Terörün ortaya çıkışında aktör seviyesindeki örgütsel veya bireysel faktörleri inceleyen yaklaşımlar, şiddetin sosyal yapılar ile mekanik olarak belirlenemeyeceği bu nedenle teröristlerin ideolojilerini oluşturan siyasi, sosyal ve ahlaki kavramların yanı sıra şiddete yönelmelerinde etkili olan koşulları da dikkate almak gerektiği anlayışından hareketle psikolojiye odaklanan teorileri, rasyonel seçim teorisini ve radikalleşme teorilerini ele alır (McAllister ve Schmid 2011). Rasyonel seçim teorisine göre, birçok terör eylemi, rasyonel siyasi seçime bağlıdır (Crenshaw 1981). Maksatlı bir eylem olarak terör, hükümete karşı çıkmak amacıyla, bir örgütün terörün siyasi olarak fayda sağlayacak bir araç olduğu kanaatine varmasının sonucudur. Teröristlerin, psikolojik olarak normal kişiler olduğu (Crenshaw 1981; Post 2005) görüşünden hareketle, terör davranışının ‘rasyonel’ olarak analiz edilmesi gerektiği savunulur. Örgütlerin içsel olarak uyumlu değerleri, inançları ve çevresel koşulları olduğu varsayımına dayanarak, terörün, istenen sonuçlara ulaşmanın mantıklı bir yolu olarak görüldüğü savunulur (Crenshaw 1981: 385).

Bir terör örgütüne üye olmanın arkasında ekonomik, siyasi yoksunlukların ve eşitsizliklerin yanı sıra bireysel faktörlerin de yer aldığı savunulmaktadır. Bir kişinin teröre yönelmesinde belli bir durum karşısında ego savunmacı ihtiyaçların, bilişsel süreçlerin ve sosyalleşmenin etkileşiminin sonucu ortaya çıkan birçok davranış ve tutum söz konusudur (Crenshaw 1981: 390). Eğer teröristler, devletin adaletsiz, ahlaken yozlaşmış ve şiddet uygulayıcı olduğunu düşünüyorsa, terör onlar için meşru, gerekçeli ve haklı görülebilir (Crenshaw 1981: 390). Crenshaw (1987)’a göre, bazı koşullarda, bir yer altı örgütüne üye olmak, arkadaşların ve ailenin saygısını ve beğenisini kazanmayı sağlayan değerli bir sosyal ilişki olarak görülür. Milliyetçi ve ayrılıkçı gruplar söz konusu olduğunda, uygulanan yöntemi ve şiddeti onaylamayan ancak örgütün hedeflerini takdir eden popüler bir seçim bölgesi bulunur. Özellikle milliyetçi ve ayrılıkçı gruplarda, bireyler başkalarının gözünde kendi imajını geliştirmek için bir

örgüte katılmak isteyebilir. Birçok teröristin yetişkin olduğu düşünülürse, örgüte katılmak siyasi inanıştan çok sosyal bir isyan veya kişisel bir cesaret simgesi olabilir. Bir grubun üyesi olmak aidiyet hissi, kabul görme ve dayanışma gibi bazı faydalar sağlayabilir (Crenshaw 1987; Gupta 2005). Diğer taraftan, terör örgütü kendini başka bir terör örgütü ve devrimciler ile özdeşleştirebilir. Liberal demokrasilerdeki teröristler, kendilerini başka bir grupla özdeşleştirebilir; eylemlerini diğer devrimcilerin saygısını kazanarak Üçüncü Dünya ülkelerindeki kahramanlar tarafından yürütölmüş olan tarihi mücadelenin bir devamı olarak görebilir (Crenshaw 1987: 19-20).

Crenshaw (1981: 397)'e göre, terör, yavaş ilerleyen bir bağıllık ve muhalefetin sonucudur; ayrıca devlet eylemlerine bağılı olarak bir grup gelişimidir. Bağıllık, risk, dayanışma, suçluluk, intikam ve izolasyon gibi unsurların birbirini karşılıklı olarak etkilediğı terör örgütü içindeki psikolojik ilişkiler, teröristlerin girdikleri yoldan dönmelerini engelleyebilir. Bu nedenle, hedefe yönelik koşullar değıştiğinde, örneğın, ihtilaflar çözüldüğünde, memnuniyetsizlikler giderildiğinde veya teröristlere muhalifliğin ifade edilmesi için alternatif yollar sunulduğunda, terör örgütü fiziki olarak ortadan kalkıncaya kadar terör devam edebilir (Crenshaw 1981).

McAllister ve Schmid (2011: 203) ise, devlet dışı aktörlerin uyguladığı teröre ilişkin yaklaşımları, dört farklı seviyede gruplandırmıştır: a) aktör veya bireysel; b) örgütsel; c) sistemsel veya yapısal ve d) ikili analiz seviyesi. Aktör seviyesindeki veya bireysel yaklaşımlar, şiddetin sosyal yapılar ile mekanik olarak belirlenemeyeceğı bu nedenle ideolojilerini oluşturan siyasi, sosyal ve ahlaki kavramların yanı sıra şiddete yönelmelerinde etkili olan koşulları da dikkate almak gerektiğı anlayışından hareketle psikolojiye odaklanan teorileri, rasyonel seçim teorisini ve radikalleşme teorilerini ele alır. Örgütsel seviyede, grubun teröre yönelmesinde grup dinamiklerinin ve hedeflerinin etkisi ele alınmaktadır. Sistemsel veya yapısal seviyede şiddete yönelişteki temel sebep yaklaşımları, ekonomik, siyasi ve kültürel faktörler ele alınmaktadır. Son olarak, ikili seviyede ise, teröristler ile karşıtları temelinde terörle mücadele, önleyici terör yaklaşımları ve şiddete karşı verilebilecek idari tepkiler ele alınmaktadır.

Crenshaw gibi Bjørgo (2005:3) da, terörün sebeplerini temel olarak önkoşullar ve öncüller olarak ikiye ayırır. Öncüllerin, terörün ortaya çıkmasında önemli unsurlar olduğunu ancak önkoşullar oluşmadan ortaya çıkamayacaklarını savunur. Bu düşünceden hareketle terörün sebeplerini dört başlık altında toplar:

- *Yapısal sebepler*: İnsanların yaşamlarını son derece makro seviyede etkileyen faktörler (demografik dengesizlikler, küreselleşme, hızlı modernizasyon, geçiş sürecindeki toplumlar, göreceli yoksunluk, sınıf yapısı vb.).

- *Kolaylaştırıcı/hızlandırıcı sebepler*: Mobilizasyonu sağlayan öncelikli faktörler değil ancak terörü mümkün veya çekici kılan faktörlerdir (modern medyanın gelişmesi, ulaşım imkânları, silah teknolojisi, zayıf devlet kontrolü vb.)

- *Motive edici sebepler*: İnsanların bireysel seviyede yaşadıkları fakat onları harekete geçirmeye motive eden gerçek sorunlar. Siyasi liderler ve ideoloji öncüleri bazen yapısal seviyede ortaya çıkan sebepleri motivasyon seviyesine taşıyabilir ve kişileri harekete geçmeye sevk edebilirler. Motivasyona dayalı sebepler, aynı zamanda temel yapısal sebeplerin belirtileri olarak kabul edilebilir.

- *Tetikleyici sebepler*: Terör eylemlerine doğrudan zemin hazırlayan sebeplerdir (provokatif olaylar, siyasi karmaşa, düşman tarafından yapılan ani eylem vb.) (Bjørgo 2005: 3-4).

Görüldüğü üzere terörün sebeplerine ilişkin olarak getirilen yaklaşımlarda yapısal veya sistemsel, aktöre dayalı veya bireysel, örgütsel vb. ortak temel sebepler farklı başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Bu çalışmada, McAllister ve Schmid (2011) ve Bjørgo (2005) tarafından şiddetin nedenlerine ilişkin yapılan sınıflandırmada yer alan sistemsel veya yapısal boyut kapsamında siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel faktörler ele alınacaktır.

1.3.1.1.1. Siyasi Faktörler

Teröre yol açan yapısal faktörlerin incelenmesinde siyasi faktörlerin ele alınmasında, devletlerin yönetim biçimi ve devletin yapısı ile devlet dışı terör arasındaki ilişkinin açıklanmasına yönelik unsurlar birçok araştırmanın konusunu oluşturmuştur (Crenshaw 1981; Cuenca ve Calle 2009; Gurr 2006; McAllister ve Schmid 2011;

Reinares 2005; Sánchez-Cuenca 2006; Waldman 2005). McAllister ve Schmid (2011: 250)'e göre, yapılan bazı araştırmalar, demokratik rejimlerin bazı tutumlarının rejimleri terör şiddetine daha açık hale getirdiğini, diğer taraftan otoriter yönetim unsurlarının, terör eylemlerinin ortaya çıkışını daha olası kılan, radikal halk içinde hoşnutsuzluk ve ihtilafa yol açtığını, hatta radikal halkı kendileri yarattığını ortaya koymuştur. Gurr (1986), şiddetin, bireylerin hedeflerine ulaşmada demokratik yollara sahip olmaması durumunda ortaya çıkma olasılığının daha fazla olduğunu ortaya koyan ilk kişi olmuştur (Aktaran: McAllister ve Schmid 2011: 250). Bir ülkenin geçmişinde yaşanan siyasi istikrarsızlık, devrimci terörün ortaya çıkışını ve yoğunluğunu açıklayan önemli bir faktör olarak görülmektedir. 1970'lerde ve 1980'lerde diktatörlük dönemi yaşamış gelişmiş ülkelerde terör görülmüştür; İtalya, Almanya, Japonya, İspanya ve Yunanistan'da silahlı sol gruplar yer alırken, güçlü bir demokrasiye sahip ülkelerde (İskandinav ülkeleri, Hollanda, Fransa vb.) görülmemiştir (Cuenca ve Calle 2009: 40).

Terör, otoriter rejimlerde daha yaygın olarak ortaya çıkmıştır. Siyasi radikalleşmenin ve özellikle milliyetçi protestoların teröre dönüşmesi, muhalefetin yasal ifade yollarının oldukça sınırlı veya tamamen kapalı olduğu ve baskının yetersiz ya da aşırı olduğu otoriter rejimlerde daha yaygın olduğu savunulmaktadır (Crenshaw 1981: 384; Reinares 2005; Zimmermann 2009). Terör örgütleri, siyasi katılım imkânı olmayan, konvansiyonel yollarla etkili bir pozisyon elde edememiş, devlet baskısı veya seçim süreçleri gibi açık çoğulcu rekabetten dolayı ilgili kamu karar alma süreçlerinin dışında kalmış gruplar olarak görülmektedir (Reinares 2005). Sánchez-Cuenca (2006) yaptığı bir araştırmada diktatörlük geçmişi olan ülkeler ile devrimci terör arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Terör örgütleri, geçmişinde siyasi istikrarsızlığın yaşandığı, 1960'larda güçlü sosyal hareketlerin görüldüğü ve söz konusu hareketlere baskı uygulama yoluna giden ülkelerde ortaya çıkmıştır (Sánchez-Cuenca 2006: 81).

Öte yandan, McAllister ve Schmid (2011: 250-251), terör eylemlerinin ortaya çıkışında demokrasileri de incelemiştir. Demokrasilerin terör tehdidine karşı kendilerini koruyacak bazı güçlü yönleri bulunduğunu ancak bu avantajların bazı zayıf noktaları da beraberinde getirdiğini savunur. Demokrasilerdeki güçlü yönleri, siyasi şiddet ihtiyacını azaltan özgür ve adil seçimler; mağdur toplulukların protestolarına ve eleştirilerine açık

bir elit kesim ve azınlık ihtilaflarının duruşmalarında yer alan yargıçların bulunduğu bağımsız yargı olarak sıralar. Zayıf yönleri ise, teröristlerin otoriter rejimlerde bulunmayan hareket özgürlüğüne sahip olmaları, yeraltı gruplarının örgütlenmesine olanak sağlayan dernekleşme özgürlüğü, açık toplumlarda hedeflerin artması ve demokratik rejimlerde kanunların üstünlüğünün getirdiği yasal kısıtlamalardır. Reinares (2005) de, otoriter veya totaliter rejimden demokrasiye geçiş süreçlerinde yaşanan teröre vurgu yapar ve geçiş süreçlerinin genellikle terör kampanyaları da dâhil, ayrılıkçı milliyetçi ve etnik şiddet çatışmaları için uygun koşullar yarattığını savunur. ETA, aslında, Franco diktatörlüğünün bir kriz ve liberalleşme dönemine girdiği 1960’larda kurulmuş bir terör örgütüdür ancak şiddet eylemleri ülke, otoriter rejimden demokratik döneme geçiş sürecinde iken ve milliyetçi çatışma bir çözüm sürecine girdiğinde belirgin oranda artış göstermiştir (Reinares 2005). Sánchez-Cuenca (2006), geçmişte birçok geçiş dönemi yaşamış rejimlerin hayatta kalma olasılığının düşük olduğuna vurgu yaparak, demokrasiye geçiş süreçlerinin devrimci terörün ortaya çıkması için fırsatlar sunduğunu savunur. Yunanistan, İspanya ve bir ölçüde Portekiz’de olduğu gibi, bunun sebebini insanların geçmişte rejimin yıkılabileceğini öğrenip sonrasında da yapılabileceğini düşünmesi ve dolayısıyla rejimin devrilmesini hayal etmesine bağlar (Sánchez-Cuenca 2006: 80-81).

Devletin tutumu, belli koşullar altında beklenen faydayı sağlamak yerine zarar verici bir etki oluşturabilir. Devlet baskısı, baskının getirmesi beklenen caydırma etkisinin, devletin baskısından dolayı halkın teröristlere duyduğu sempatiden daha az olması durumunda aşırı veya zarar verici bir hal alır (Crenshaw 1981). Ayrım gözetmeyen veya aşırı devlet baskısı (örn. keyfi gözaltına alma, işkence, gösterilerde ve sokak çatışmalarında aşırı güç kullanımı), insanları terör örgütlerine katılmaya yönlendirebilir. Sánchez-Cuenca (2006: 78)’ya göre, ETA’nın gücü, büyük oranda özellikle 1960’larda yaşanan ilk ölümlü olay sonrasında Franco rejiminin Bask milliyetçilere karşı uyguladığı polis baskısından kaynaklanmıştır. Benzer şekilde, Kuzey İrlanda’daki (PIRA) sivil haklar hareketine katılan Katolikler’e karşı Protestanlar’ın tacizi ve ağır polis baskısı sonucu ortaya çıkmıştır (Sánchez-Cuenca 2006). Aşırı baskı, aynı zamanda terör örgütlerinin beklentisi içinde olduğu bir tepki olabilir. Bir taktik olarak, terör örgütleri eylem-baskı-eylem yöntemine başvurabilir

(Crenshaw 1981: 385; Gurr 1970). Eylem-baskı-eylem stratejisinde amaç, şiddetin devletin orantısız bir baskı uygulamasına neden olmasını sağlamaktır; böylece kilit destek grupları isyancıların yanında yer alacaktır ve terör örgütüne verilecek destek artacaktır (Crenshaw 1981; Cuenca ve Calle 2009: 41; Gurr 2006: 90). Terör, aynı zamanda hükümetten gelecek karşı tepkiyi provoke etmek, teröristlerin amacının aleniyetini artırmak ve rejime karşı mücadelelerinin haklı nedenlere dayandığını göstermek amacını taşıyabilir. Teröristler, devletin gerçek baskıcı yüzünü göstermeye zorlama ve böylece halkı mücadeleye katılmaya yönlendirmeyi amaçlar (Crenshaw 1981). Sonuç olarak, baskı ve terörün ortaya çıkması arasında bir bağlantı olduğu ve hükümet eylemlerinin terörün katalizörü olduğu savunulur.

Terör örgütlerinin ortaya çıkışında devlet içinde oluşan siyasi, ekonomik ve kültürel koşulların ve faktörlerin yanı sıra, başka bir ülkede ortaya çıkmış ve şiddet yoluyla hedeflerine ulaşmış olan grupların da etkisi olabilir. Benzer direniş gruplarının teröre başvurarak başarı elde etmesi durumunda diğer gruplara örnek teşkil edebilir (Crenshaw 1981). Terörün etkileme ve bulaşma etkisi, kısmen, öncü grupların başarı elde etmesine dayanmaktadır; Cezayir'deki Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) terör örgütünün, şiddet eylemleri sonucunda 1956'da bağımsızlık getiren Fas ve Tunuslu milliyetçileri takip etmesi gibi. Terör, bunun ardından Latin Amerika'da devrimci grupların dayanışma yapmasıyla hızla yayılmıştır (Crenshaw 1981: 389). Terör örgütlerinin, varlıklarını sürdürmek için sadece aktif katılıma ve halk desteğine değil aynı zamanda devlet sınırları dışından gelecek aktif desteğe veya pasif yardıma da ihtiyacı vardır. Örneğin, IRA ABD'de yaşayan İrlanda göçmenlerinden gelen dış yardımdan faydalanmıştır. ETA, Fransa'nın güneybatısında sığınma imkânı bulmuş, Cezayir'de eğitim kamplarından faydalanmış ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nden destek görmüştür (Reinares 2005: 127).

1.3.1.1.2. Ekonomik Faktörler

Terör ile ekonomik faktörler arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar, terör çalışmaları arasında oldukça yaygındır (Bjørge 2005; Gurr 2006; Malecková 2005; McAllister ve Schmid 2011). Gurr (1970), siyasi şiddet ile ekonomik marjinalizasyon

arasındaki ilişkinin ilk sistematik analizini göreceli yoksunluk teorisi ile yapmıştır. Göreceli yoksunluk, “kişilerin değer beklentileri ile değer kapasiteleri arasındaki algısal yoksunluktur. Değer beklentileri, kişilerin hak ettiklerine inandıkları mallar; değer kapasiteleri ise içinde bulundukları sosyal koşullar altında ulaşabilecekleri veya sahip olabilecekleri mallar ve koşullardır” (Gurr 1970: 13). Gurr (1970), siyasi şiddet ile ekonomik marjinalizasyon arasında doğrudan bir ilişki kurmaz; ayaklanmaların, bireylerin kişisel olarak sahip olmayı hak ettiklerini düşündüklerine siyasi bastırılmışlığın sonucu olarak ulaşamamaları durumunda ortaya çıktığını savunur. Beklentiler ile kapasite arasındaki fark ne kadar büyük ise, çatışma o kadar şiddetli olur. Diğer bir deyişle, ekonomik olarak geri kalmışlığın şiddet ile bir ilişkisi olmadığını, beklenti ile kapasite arasındaki farkın algısal boyutu ile ilişkili olduğunu savunur. Gurr (2006), terörün her yerde ortaya çıkabileceğini fakat gelişmekte olan toplumlarda fakir ülkelere veya gelişmiş Batı ülkelerine oranla daha yaygın olarak görüldüğünü; özellikle hızlı modernleşmenin yaşandığı ve siyasi hakların eksik olduğu gelişmekte olan toplumlarda daha yaygın olduğunu ortaya koymuştur. Yoksulluk tek başına terörün doğrudan sebebi olarak görülmemektedir; yoksulluk, siyasi şiddet potansiyeline dolaylı olarak katkıda bulunmaktadır (Gurr 2006). Malecková (2005) de, Lübnan’daki Hizbullah üyeleri hakkında yaptığı analizin sonucunda, örgüt üyelerinin çoğunlukla eğitilmiş orta sınıftan geldiğini ortaya koyarak, yoksulluğun terörün temel sebebi olmadığını, dolayısıyla yoksulluk ile terör arasında doğrudan bir ilişki olmadığını ortaya koymuştur. Terör hareketleri, sadece geri kalmış ve fakir ülkelerde değil aynı zamanda gelişmiş ülkelerde de görülmektedir (Sánchez-Cuenca 2006). Ekonomik göstergeler ile milliyetçi ayrılıkçı terör arasında açık bir bağlantı olmadığı, diğer çalışmalar ile de desteklenmektedir (Bjørge 2005; Reinares 2005; McAllister ve Schmid 2011).

Gurr (2006), ekonomik faktörler altında hızlı sosyo-ekonomik değişimin terör ile ilişkisine değinmiştir. Gurr (2006)’a göre, terör, ekonomik gelişmişlik bakımından en çok orta seviyedeki ülkelerde yaygındır; çünkü ekonomik değişimler, istikrarsızlık ve militan hareketlerin ve ideolojilerin ortaya çıkışına olanak sağlayan koşulları yaratır. Ekonomik büyüme sürecinde toplumun karşı karşıya kaldığı farklı koşulların etkileri de farklı olmaktadır. İlk olarak, bazı gruplar ekonomik kalkınmadan diğerlerine göre daha fazla fayda sağlar. Önceden var olan bir sınıf veya etnik grup arasında eşitsizliklerin

artış göstermesi durumunda, devrimci veya ayrılıkçı hareketleri teşvik eden unsurlar da belirgin ölçüde artacaktır. İkinci olarak, birçok insan, ayrımcılığa maruz kaldıkları ve yeni ideolojilere ve siyasi örgüt şekillerine kolay hedef oldukları şehirlere ve yeni iş alanlarına geçiş yapar ve bu nedenle geleneksel yaşam şekillerinden koparılır. Bu süreçle birlikte gelen sosyal travmanın sonucu olarak, sosyo ekonomik değişime maruz kalanlar, siyasi eyleme yönelik bir program sunan hareketlere karşı özellikle hassastırlar ve bu hareketlerden kolay etkilenirler. Bir ülkede hüküm süren eşitsizlikler, bazı durumlarda yoksulluk faktörü ile birlikte, şiddet içeren siyasi hareketlere ve özellikle terörizme zemin hazırlar; hızlı sosyo ekonomik değişim ise bu süreci besler (Gurr 2006: 89-90).

Grupların veya azınlıkların maruz kaldıkları eşitsizlikler, terörün ortaya çıkmasında önemli bir unsur olarak görülmektedir. Daha büyük bir topluluğun bir alt grubunda, diğer bir deyişle, çoğunluk grup tarafından etnik azınlık gruba ayrımcılık yapılması gibi, geçmişte belirgin ihtilafların varlığı, devlete karşı terörün ortaya çıkışında önemli bir unsur olarak görülmektedir (Crenshaw 1981). İhtilafın getirdiği zararı telafi etmek ve çoğunluk grup ile eşit haklara veya ayrı bir devlete sahip olmak amacıyla sosyal bir hareket başlatılır ve bu geniş hareketin aşırı fraksiyonu teröre başvurabilir. Ancak, hoşnut olmayan bir azınlık veya çoğunluk grubun varlığı terörün sebebini açıklayan bir faktör değildir; ayrımcılığa maruz kalan her grup teröre yönelmez veya terör daima objektif sosyal veya ekonomik yoksunluğu yansıtmaz. Gerçek yoksunluğun yanı sıra, söz konusu koşulların yoksun bırakılan taraf açısından hak edilen veya beklenen şekilde olmadığı algısının, diğer bir deyişle ayrımcılığın adil olmadığı algısının oluşması gerekir (Crenshaw 1981: 383). Terör örgütlerinin, baskın gruplar tarafından baskı altına alınan veya marjinalleştirilen gruplar adına hareket ettikleri temelinde, Gurr (2006)'un ortaya koyduğu göreceli yoksunluk teorisine göre, insanlar, diğer gruplara tanınan ekonomik ve siyasi avantajlardan veya olanaklardan adil olmayan bir şekilde yoksun bırakıldıklarına dair kolektif bir algı oluşturdıklarında kin gütmeye başlar ve siyasi eyleme yönelirler. Ancak Gurr (2006: 90), teröre yönelişlerin genellikle daha büyük bir kampanya içinde geliştirilen bir taktik niteliğinde olduğunu ve terör örgütlerinin genellikle siyasi bir parti ile ilişki içerisinde ya da partiden ayrılmış bir grup olduğunu savunur.

1.3.1.1.3. Sosyo-Kültürel Faktörler

Siyasi ve ekonomik yoksunlukların veya ayrımcılıkların yanı sıra grupların etnik veya dini kökenleri bakımından ayrımcılıkla karşı karşıya kalması da teröre yol açan faktörler arasında gösterilmektedir. Bjørgo (2005), etnik milliyetçi terörün en temel sebebinin insanların etnik veya dini kökenleri temelinde ayrımcılığa maruz kalmaları olduğunu savunur. Büyük azınlıklar sistematik olarak eşit sosyal ve ekonomik fırsatlardan yoksun bırakıldıklarında veya kendi dillerinde okuma-yazma ve yayın yapma veya dinlerini yaşamaları yasaklanması gibi, kültürel kimliklerini ifade etmeleri engellendiğinde, genellikle kendi kaderini tayin hareketlerine yönelirler. Aynı zamanda siyasi erişim hakları da engellendiğinde, mücadele için şiddete yönelebilirler (Bjørgo 2005). Ancak ayrımcılıkla karşı karşıya kaldıklarını düşünen bütün etnik gruplar şiddete başvurmaz. Gurr (2006), terör eylemlerini destekleyen ve gerçekleştiren grupların genellikle sınıfsal, etnik veya dini yönden göreceli olarak dezavantajlı konumda olan gruplar olduğunu savunur (Gurr 2006). Heterojen toplumlarda gruplar arasındaki rekabet ve eşitsizlikler arttıkça, etnik kimliklerin belirginleşmesi ve açık çatışma yaşanma olasılığı artacaktır. Açık çatışma ortaya çıktığında, çakışan gruplar arasındaki farklılık algılarının ve her grup içindeki ortak çıkar algısının yoğunlaşması veya somutlaşması muhtemeldir. Açık çatışma ne kadar uzun süre devam ederse, o kadar yoğunlaşır ve grup kimlikleri de o kadar güçlenir. Bu anlamda, etnopolitik çatışmaların temelinde sadece kaynakların veya gücün kullanımı değil aynı zamanda grup statüsünün, kültürün ve kimliğin korunması yer alır (Gurr 1994: 348-365).

Etnik terörün asıl stratejisi, karşıt oldukları halk arasında korku salmak ve baskın grup üzerinde baskı oluşturmaktır (Byman 1998: Aktaran McAllister ve Schmid 2011: 234; Post 2005). Bu amaçla etnik mücadele çoğunlukla kimlik oluşturma süreci ile birlikte yürütülür (Byman 1998: Aktaran McAllister ve Schmid 2011: 234). Gurr (1994), etnik kimliklerini etnik kriterler temelinde tanımlayan grupların devlete veya diğer siyasi aktörlere karşı kendi toplu çıkarları adına hak talep ettiği etno-politik çatışmaların analizinde etnisitenin doğası hakkındaki varsayımların ve çatışmaya dönüştüğü koşulların ele alınması gerektiğini savunur. Kendilerini etnik kriterler ile tanımlayan grupların birçoğunun kimliğinin özünde kültür olduğunu varsayar. Etnik

kimlik ve süreklilik, temel normların ve geleneklerin nesiller boyunca iletilmesi ile sağlanır (Gurr 1994). Nesiller boyunca iletilen sosyal mitler, gelenekler ve alışkanlıklar terörün yerleşik siyasi bir geleneğe dönüşmesine neden olabilir (Crenshaw 1981). Baskın etnik gruba karşı öfke ve kin duyulabilir ve duyulan öfke ve kin nesilden nesle aktarılabilir; böylece terör örgütlerindeki genç devrimciler, toplumları içinde kahraman olarak görülebilirler çünkü benimsedikleri misyon halkın hedefini yansıtır (Post 2005: 56).

Bu bağlamda, sosyal mitlerin ve hatıraların iletilmesinde, milliyetçiliğin oluşturulması ve yeniden canlandırılması sürecinde, milliyetçi ideolojinin temel değerlerinin belirlenmesinde ideaların yaratıcıları olarak entelektüellerin etkin bir rolü vardır (Smith 1994). Entelektüeller, çoğunlukla modern milleti, altın çağı ile bağlayan hatıraları ayrıntılı bir şekilde donatarak etnik geçmişin tarihçileri olarak hizmet verirler; yerli tarih ve kültür çerçevesinde bir millet oluşturmayı hedefler (Conversi 2007: 22). İnsanların milletin tarihten gelen varlığına inanmalarını sağlama, harekete geçirme noktasında entelijansiya veya profesyonellerin rolü de dikkate alınmalıdır (Smith 1994; Smith 1998). Entelijansiya sadece entelektüellerin ürettiği fikirleri uygulama ve yayma değil aynı zamanda bunları yerine getirme kapasitesine ve gücüne sahiptirler. Dolayısıyla, bu sosyal tabaka, milliyetçi hareketlerin başarısında çok önemli bir rol oynamaktadır. Entelijansiya, stratejik konumunu kullanarak seçilenlere karşı koymaya başladığında, kitle hareketlerini yaymanın kilit öncüsü haline gelir (Conversi 2007). Entelijansiya ve entelektüeller eliyle yeniden inşa edilen etnik kültür, topluluğun bütün sınıflarına yayılarak milli kimlik yaratılır. Ancak ayrılıkçı hareketlerde sadece yerli kültürün seferber edilmesi yeterli değildir, aynı zamanda kültürün siyasallaşması da gerekir. Bu noktada entelektüeller ve entelijansiya önemli bir rol oynar; sadece gelenek, dil ve seremonilere can vermekle, tarihi keşfetmekle kalmaz aynı zamanda bunlara milli bir siyasi anlam katarlar (Smith 1994: 217).

Bu çalışma kapsamında Bask ve Katalan milliyetçiliğinin ortaya çıkışı Gellner (2013)'in milliyetçiliğin endüstrileşme sonrasında ortaya çıktığı görüşü esasında ele alınacaktır. Ancak endüstrileşme ve modernleşme, milliyetçiliğin ortaya çıkmasını açıklamada yeterli değildir. Ulus devletlerin kurulması ile birlikte gelen merkezileşme,

doğrudan yönetim şeklinin benimsenmesi ve homojenleştirme çabalarının da göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Hechter 2004). Öte yandan günümüzdeki milletlerin sadece endüstrileşme gibi modern süreçler sonucu ortaya çıkmadığı, aynı zamanda modern öncesi dönemde var olan etnik toplulukların devamı niteliğinde oldukları görüşü de dikkate alınmalıdır. Bu anlamda, milliyetçiliğin ortaya çıkışının kültürel ve etnik boyutunun açıklanmasında etno-sembolcü yaklaşım esas alınacaktır. Smith (2009)'in modern milletlerin, tarih boyunca özünü korumuş olan etnik kimliklerin, etnik toplulukların ve kültürlerin altında şekillendiği, milliyetçiliğin siyasi bir ideolojiden öte olduğu, modern milliyetçiliğin anlaşılması için etnik toplulukların ve toplulukların sahip olduğu bağlılıkların dikkate alınması gerektiği görüşüne bağlı kalınacaktır; çünkü Katalan ve Bask milliyetçiliğinin ortaya çıkışında endüstrileşmenin ve ulus devlet kurma sürecinin rolü olsa da, temellerini etnik kökene, kültüre ve dile dayandırmaktadır. Smith (2009), söz konusu bağlılıkların, önceki kültür ve etnik toplulukların mit, sembol, gelenek ve anılarının yeniden yorumlanması ve seremonilere başvurulması ile sağlandığını savunur. Toplulukların yaşam biçiminin ve değerlerinin tehdit altında olduğu kriz dönemlerinde etnik canlandırmaya duyulan ihtiyaçta, mitlerin, sembollerin, altın çağın önemi ve bunların canlandırılmasında ideaların yaratıcıları olarak entelektüellerin ve bu ideaları uygulama ve yayma gücüne sahip kesim olarak entelijensiyanın ve elitlerin rolü ele alınacaktır.

Endüstrileşme, aşırı ve hızlı sanayileşme (Gurr 2006) sonucunda ortaya çıkan milliyetçilik hareketi, Gellner (2013)'e göre endüstrileşme süreci tamamlandığında tamamen ortadan kalkmasa da eski gücünü yitirecektir. Ancak Bask ve Katalan milliyetçiliği, endüstrileşme sonrasında etkisini yitirmemiş aksine giderek güç kazanmıştır. Gurr (1994)'a göre, heterojen toplumlarda gruplar arasındaki rekabet ve eşitsizlikler arttıkça, etnik kimliklerin belirginleşmesi ve çatışma olasılığı artmaktadır. Eşitsizlikler siyasi, ekonomik veya kültürel olabilir. Çatışmanın yoğunlaştığı durumlarda milliyetçilik hareketinde şiddete başvurulabilir. Şiddete başvurulmasının nedenleri arasında örgüt veya bireysel boyutta aktöre dayalı faktörler (Crenshaw 1987; McAllister ve Schmid 2011), sistemsal veya yapısal ya da (Bjørge 2005; McAllister ve Schmid 2011), kolaylaştırıcı, motive edici ve tetikleyici faktörler (Bjørge 2005) şeklinde sınıflandırılmalar mevcuttur. Bu çalışmanın içeriği kapsamında, sistemsal

(McAllister ve Schmid 2011) ve yapısal (Björger 2005; McAllister ve Schmid 2011) olarak adlandırılan yapısal faktörler bağlamında siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel faktörler ele alınacaktır. Siyasi faktörler kapsamında otoriter rejimlerin ve devlet baskısının rolü, siyasi katılım imkânının olmaması, demokrasiye geçiş dönemlerinde şiddet eylemlerinde artış yaşanmasına değinilecektir. Siyasi olarak radikalleşmenin ve milliyetçi protestoların teröre dönüşmesi, yasal yolların sınırlı veya kapalı olduğu otoriter rejimlerde daha yaygındır (Crenshaw 1981; Reinares 2005; Zimmermann 2009). Bireylerin hedeflerine ulaşmalarında demokratik yollara sahip olmaması durumunda şiddetin ortaya çıkma olasılığı daha fazladır (Gurr 1986, Aktaran: McAllister ve Schmid 2011). Otoriter rejimlerden demokrasiye geçiş dönemlerinde terör eylemleri, ayrılıkçı milliyetçi ve etnik şiddet çatışmaları artış gösterir (Reinares 2005). Terör örgütleri, eylemlerini devam ettirmek ve meşru göstermek için halk desteğine ihtiyaç duyar bu nedenle eylem-baskı-eylem stratejisini benimseyebilir (Crenshaw 1981). Ekonomik faktörler kapsamında, ekonomik gelişmişlik seviyesinin şiddetin ortaya çıkmasındaki rolü, sosyo-kültürel faktörler bağlamında hızlı sosyo-ekonomik değişim sonucu oluşan sosyal yapıların ve eşitsizliklerin rolü (Gurr 2006) ve milliyetçiliğin inşasında ve meşrulaştırılmasında etnik ve kültürel unsurlar temelinde milliyetçi ideolojinin temel değerlerinin ve mitlerin rolü ele alınacaktır.

II. BÖLÜM

2. KATALAN VE BASK MİLLİYETÇİLİĞİ TARİHÇESİ

2.1. Katalan Milliyetçiliği

2.1.1. Doğuşundan İç Savaş'a

Günümüzde İspanya'daki özerk bölgelerden biri olan Katalonya, 11-15. yy arasında var olmuş olan Aragon Krallığı'nın özerk bir parçası ve 14. yüzyılda Avrupa'daki en gelişmiş anayasal sisteme sahip olan ve ekonomik ve ticaret anlamında oldukça gelişmiş bölgelerden biri olmuştur (Payne 1971). Ancak ondördüncü yüzyılın ikinci yarısında Katalonya'da yaşanan veba salgınında nüfusunda büyük bir azalma yaşanması üzerine ekonomik ve siyasi olarak bir düşüş yaşanmıştır. Bu gerileme sonrasında Kastilya Krallığı'nın etki alanına girmiş ve Kastilya Krallığı varisi Isabella'nın Aragon Krallığı varisi ile evlenmesi sonucunda, Aragon Krallığı 15. yy'da Kastilya Krallığı ile birleşmiştir (Diez Medrano 1995: 22). 1702-15 yıllarında devam eden İspanya Veraset Savaşı sonrasında 1713 Utrecht Anlaşması imzalanmış ve V. Felipe İspanya Kralı olmuştur. 11 Eylül 1714'te¹ Barselona'nın ele geçirilmesi sonucu Katalonya'nın özerkliği 1716'da V. Felipe tarafından Kraliyet Kararnamesi (*Nueva Planta*) ile feshedilmiştir; böylece birçok Katalan kurumu, kanun ve uygulamaları kaldırılmış; Katalan dili yasaklanmış ve merkezi bir yönetim uygulanmaya başlanmıştır (Conversi 2000; Guibernau 2014; Mees 2001; Payne 1971).

¹ 11 Eylül, *Diada*, Katalonya'da ulusal gün olarak kutlanmaktadır.

Öte yandan, sosyal haklar yitirilirken, Katalonya İspanya ile tam entegrasyon neticesinde İspanya'nın diğer bölgeleri ve Latin Amerika'daki koloniler ile doğrudan ticaret imkânı bulmuş ve böylece Katalan üreticilerinin piyasası büyük bir genişleme kaydetmiştir (Diez Medrano 1995: 45). İspanya ile kurulan yakın ilişkiler neticesinde Kraliyet tarafından sağlanan gümrük ve tarife kolaylıkları ile tarım ve ekonomi gelişmiş; bölge ile yarımadanın geri kalanı arasında büyük bir farklılık oluşmaya başlamıştır (Payne 1971)². 19ncu yüzyılın başlarında Katalan elitleri, ticaret ve sanayi alanında oldukça gelişme kaydetmiş, 1830'larda Katalan orta sınıfı yeni İspanyol liberal elitlerinin yanında yer alarak, ticaretteki koruyucu tarifeler sayesinde İspanya sisteminde ayrıcalıklı bir yere sahip olmuştur (Payne 1971).

Bazı yerel tarihçilere göre 1880 ve 1890'lı yıllarda temelleri atılan Katalan milliyetçiliğinin oluşmasında dört temel unsurdan söz edilebilir: i) gelenekçi Karlizm³, ii) kültürel uyanış, iii) Katalan endüstrisini korumaya ve geliştirmeye yönelik endüstriyel korumacılık ve iv) orta sınıfta yaygın olan Cumhuriyetçi federalizm (Conversi 2000: 13; Payne 1971).

İspanya tarihinde 1833-1839 ve 1872-1876 yılları arasında olmak üzere iki Karlist savaşı yaşanmıştır. I. Karlist Savaşı, hükümdarlığı 1833'e kadar süren VII. Ferdinand'ın ardından tahta kimin çıkacağına ilişkin yaşanan anlaşmazlık üzerine ortaya çıkmış ve 6 yıl sürmüştür. I. Karlist Savaşı'nın sonunda 1839 yılında II. Isabella, İspanya Kraliçesi olarak tahta çıkmıştır. Ancak 1868'deki askeri ayaklanma (*pronunciamiento*) ile II. Isabella tahttan indirilmiş ve federal bir düzenlemeyi öngören İlk Cumhuriyet (1873-1874) ilan edilmiştir. Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte gelen özgürleşme hareketiyle İspanya'da başta güneyde olmak üzere birçok kanton Madrid'den bağımsızlığını ilan etmiş ve Katalonya'nın özerklik ve federalizm isteği de hızla yayılmaya başlamıştır. Ancak 1874'te yapılan başka bir askeri ayaklanma ile İlk Cumhuriyet dönemi sona ermiş ve Maria Cristina tahta çıkmıştır. Karlistler ikinci bir

²1832'de buhar gücüyle çalışan Bonaplata pamuk fabrikasının kuruluşu, modern Katalan sanayisinin başlangıcı kabul edilmektedir. Bonaplata, İspanya'nın mekanik tezgâhları harekete geçiren Watt buharlı motorun kullanıldığı ve pamuklu dokuma makinasının yer aldığı ilk dokuma fabrikası olmuştur ve Katalan tekstil endüstrisinin en önemli gelişmesi olarak kabul edilmektedir (Conversi 2000; Harrison 1978).

³1833-40 ve 1869-76 yıllarında yaşanan Karlist Savaşları'nda, Bask Bölgesi'nden sonra en büyük desteği veren Katalanlar, 1876'dan sonra Katalan bölgeselciliğine ilgi duymaya başlamıştır (Payne 1971).

girişimle II. Karlist Savaşı'nı başlatmış ve savaş sonunda yenilmiştir (Conversi 2000). 1875'ten sonra yeni monarşi kurulmuş ve monarşi yönetiminde, İspanya'nın genelinde ekonomiyi entegre etmek ve desteklemek amacıyla birçok girişimde bulunulmuştur. 19ncu yüzyılın son çeyreğinde, üst sınıf Katalan elitleri İspanya yönetimindeki muhafazakâr ve liberal partiler ile iyi ilişkiler kurmuş; Katalan endüstrisi ve ticareti önemli bir büyüme kaydetmiştir (Payne 1971).

Aynı dönemde sanayi ve ticaret alanında yaşanan büyümenin yanında, kökleri Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde yaşanan kültürel milliyetçilik ve bölgecilik uyanışına dayandırılabilir Röneseans (*Renaixença*) olarak adlandırılan Katalan kültürünün ve edebiyatının yeniden doğuşu yaşanmıştır. Üst orta sınıfa ait küçük bir şair ve yazar grubu tarafından Katalan edebiyatını canlandırmak amacıyla ondokuzuncu yüzyılda başlatılan röneseansın oluşumunda Payne (1971: 18)'e göre dört faktör etkili olmuştur: i) dünyada yaşanan romantizm akımı, ii) kültürel ve eğitim imkânlarının artması, iii) Orta Çağ'daki tarihsel geçmişin yeniden keşfedilmesi ve iv) Katalonya'da yeni ekonomik ve siyasi kaynakların gelişmesi. Ondokuzuncu yüzyılda Katalonya'da yaşanan hızlı sosyo-ekonomik değişimlerin de röneseansın yaşanmasında kısmen etkili olduğu savunulmaktadır (Diez Medrano 1994). Ondokuzuncu yüzyıl boyunca devam eden uzun kültürel canlanma süreci, Katalan milliyetçiliğinin ortaya çıkmasında temel teşkil etmektedir (Conversi 2000; Diez Medrano 1994). Milliyetçiliğin daha sonra yayılmasında esas olan Röneseans kültürel hareketi, başlangıçta yavaş bir seyir izlemiştir (Conversi 2000). Başlarda Barselona'yı merkez alan ve küçük bir elit sınıfla sınırlı olan ve Katalan toplumunda neredeyse farkında olunmayan Röneseans, sonradan tüm alanlarda- şiir, tiyatro, mimari, resim, heykel ve felsefe vb.- Katalan dilinin konuşulduğu tüm bölgelere, toplumun bütün alanlarına yayılmıştır (Conversi 2000; Payne 1971).

Bunun yanında, siyasi Katalancılığın izleri Röneseans ile bağlantısı zayıf olan Katalonya Federal Cumhuriyetçilerinde görülebilir. İspanya federalizminden bölgesel siyasi Katalanizme geçişin öncülüğünü, Katalan milliyetçiliğın kurucusu olarak görülen Valenti Almirall (1841-1904) yapmıştır (Payne 1971). Almirall, federalizmin bölgeselcilik modelini ve eski Aragon Krallığı topraklarının ortak bir siyasi-idari bütün

olarak birleşmesini savunmuştur. Edebiyat alanındaki uyanış ile bölgesel politikayı birleştirmek amacıyla 1869-1873 yılları arasında *El Estado Catalan* gazetesini ve *La Jove Catalunya* (Genç Katalanlar) kültür derneğini yönetmiştir (Payne 1971). Monarşinin 1875'te tekrar kurulmasının ardından federalizmi bırakarak, Katalan bölgeciliğini savunmaya başlamıştır (Payne 1971). 1880'de Katalan dilinde yayınlanan ilk gazete olan *El Diari Catala*'yı kurmuştur (Payne 1971). 1880'de yapılan ilk Katalan Kongresi ve ardından 1883'te yapılan İkinci Katalan Kongresi'nde İspanyol partileri ile birleşmek ilk kez reddedilmiş, Katalan yasalarının, Katalanca'nın Kastilyan dili ile birlikte resmi statüsü, ekonomik koruyuculuğun sağlanması ve Katalonya için merkezi bir hükümet kurulması yönünde kararlar alınmıştır. Bu girişimlerle siyasi ve kültürel Katalancılık birleştirilmiştir (Conversi 2000). 1886'da yayımlanan *Lo Catalanisme* adlı kitabında Almirall, siyasi Katalanizmi ilk kez açık bir şekilde ifade etmiş; federal bir çerçevede bölgesellikten milliyetçiliğe geçişin ana hatlarını ortaya koymuştur. Katalancılık, bünyesindeki geleneksel ve yenilikçi akımları uzlaştırmak ve Katalan ekonomik çıkarlarını savunmak için bir araç olarak görülmüştür (Conversi 2000). Bazı Katalan sanayiciler de sanat, edebi festivaller, tiyatro ve operaya mali kaynak sağlayarak siyasi ve kültürel girişimleri desteklemiştir. Conversi (2000)'e göre, tüm bu faaliyetlerin altında hafızalarda yer eden Katalonya özgürlüğünün kaybedilmesi ve kültürel canlanma altında etnik kimliği güçlendirme isteği yatmaktadır.

Allmiral, birçok Katalan kültür derneğini ve bölgeselcilğe ilgi duyan grupları bir araya getirmek amacıyla Centre Català'yı kurmuştur. Ancak Centre Català'nın güç kaybetmesinin ardından Centre Català'dan ayrılan sağ görüşlü edebiyatçılar, Katalonya'nın ahlaki, siyasi ve ekonomik çıkarlarını korumak amacıyla 1882'de sağ parti Lliga Regionalista'yı (İkinci Cumhuriyet döneminde adı Lliga Catalana olarak değişmiştir (Diez Medrano 1994)) kurmuştur (Payne 1971). Almirall'in kurduğu Centre Català'nın 1890'larda dağılmasından sonra, bölgesel ve federalist idealleri savunmak üzere daha geniş kapsamlı bir birliğin kurulması amaçlanmış ve 1891'de Lliga Regionalista muhafazakâr bir kültürel grup ile birleşerek Unió Catalanista'yı kurmuştur (Conversi 2000: 26). 'Milliyetçi' terimi, ilk kez 1890'larda özerkliği savunan Katalan bölgeselcilğini ifade etmek için kullanılmıştır (Payne 1971). Unió Catalanista'nın orta sınıftan gelen üyesi Enric Prat de la Riba, Katalanizmin ilk ideologu olarak İspanya'yı

siyasi devlet ve Katalonya'yı farklı bir millet olan Katalanlar'ın gerçek anavatanı olarak tanımlamıştır (Payne 1971). Enric Prat de la Riba, Katalonya'nın Katalanlar'ın vatani olduğunu, İspanya'nın ise sadece bir devlet olduğunu savunmuştur. *La Nacionalitat Catalana* adlı eserinde, Almirall gibi bağımsızlık veya ayrılıkçılıktan bahsetmemiş ancak Madrid'e karşı daha radikal bir tutum sergilese de, muhafazakâr çıkarların sosyal seviyede korunması gerektiğini savunmuştur (Conversi 2000: 30). Bu dönemde, Katalan milliyetçiliği ayrılıkçı olmamasının yanında Katalan kültürünü korurken, ekonomisini, toplumu ve kültürünü geliştirecek bölgesel bir parlamento ve hükümet ve tam özerk bir bölgesel yönetim sistemi talep etmiştir (Payne 1971). Katalancılığın, sosyal uyumu ve refahı artırarak orta sınıfın modernleşmesini sağlayacak bir araç görevi görmesi beklenmiştir (Payne 1971). Riba, daha radikal bir programa sahip olan siyasi özerkliği, kendi yasaları, vergi sistemi, ordusu, bölgesel polis gücü ve eğitim sistemi olmasını savunmuştur ancak etkisi sınırlı ve elit seviye üzerinde olmuştur (Conversi 2000).

1891'de getirilen yeni koruyucu tarifelerle, ondokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde Katalan ihraç mallarının yarımada dışında büyük kısmını ihraç ettiği Küba ile ticaretin artması, Katalanlar'a kapalı ve güvenli bir piyasa sunmuştur (Payne 1971). Ancak 1899'da Küba'nın kaybedilmesi, ihracatının %60'ını bu ülkeye yapan Katalonya'nın çıkarları üzerinde oldukça etkili olmuş; Katalancılık, diğer bir deyişle idari ve ekonomik çıkarları korumak üzere daha büyük bir bölgesel özerklik ve yönetim talebi, Katalan ekonomik liderler tarafından da ilk defa destek görmeye başlamıştır (Payne 1971). İspanya'nın Küba'ya müdahalesi sonrasında Birleşik Devletler'in 1898 yılında çatışmaya müdahale etmesiyle İspanya teslim olmak zorunda kalmış ve sadece Küba'yı değil, Porto Riko, Filipinler ve Pasifik Adaları'nı da kaybetmiştir (Conversi 2000). Bunun sonucunda Katalanlar'ın giderek artan özerklik istekleri, İspanyol politikacıları arasında yankı bulmuş; Katalan şehirlerinin tek bir yönetim altında birleşmesi, üniversite özerkliği, vergilendirme, yerel yönetimin yeniden yapılandırılması ve Basklı kapitalistlere 1882 yılında tanınan mali özerkliğin benzerinin Katalanlar'a tanınacağı vaadi üzerine birçok Katalan kapitalist eliti, Silvela başkanlığındaki İspanya hükümetine destek vermiştir. Ancak Katalan burjuvazisine yakınlığı ile bilinen Savaş Bakanı General Polavieja vaadini yerine getirmemiş ve sermaye kazançlarına doğrudan vergiyi arttıran bütçe tasarısını onaylamıştır (Smith

2009). Bunun üzerine, dış ticaret piyasasının da kaybedilmesinin etkisiyle, Katalan kapitalistleri yön değiştirerek, devlet politikası üzerinde bir etki yaratmanın tek yolunun milliyetçilik olduğu görüşünde birleşmiştir. Kapitalistler, yıllar boyunca anti-merkeziyetçi ve Katalan yanlısı siyaset izleyen ancak hedeflerine ulaşmak için gerekli mali kaynağa sahip olmayan entelijansiya grupları ile işbirliği yapmışlardır (Diez Medrano 1994). Diğer taraftan Polavieja hükümetine destek verilmesi, Unio Catalanista içinde bölünmeye yol açmış; Enric Prat de la Riba önderliğinde bir grup 1899'da *Centre Nacional Catala*'yı kurmuştur. 1901'de *Lliga Regionalista* adı altında daimi bir birlik kurarak 1931'e kadar Katalan politikasında en etkili siyasi parti olmuştur (Conversi 2000: 26). İlimli bir politika benimseyen Lliga, çoğunlukla sanayici liderlerden oluşmuş ve her tür siyasi radikalizme karşı bir tutum sergilemiştir.

Smith (2002), kültürel etninin siyasallaşmasında ve ulusların yeniden inşasında entelijansiyanın ortaya koyduğu veya icat ettiği mit ve sembollerin kitlelere ulaştırılmasında din adamlarının önemli bir rolü olduğunu savunur. Bu dönemde Katalan kimliğinin yeniden keşfi için başlatılan harekete kilise de dahil olmuş; böylece muhafazakâr Katalancılık yeniden ortaya çıkmıştır. Katalonya'nın Hristiyan kökenine vurgu yapılmış ve Katalan ruhu ile Katoliklik ayrılmaz bir bütün olarak görülmüştür. Ancak yine de Katalan milliyetçiliğinde din hiçbir zaman merkezi bir rol oynamamıştır (Conversi 2000).

Katalonya, İspanya'da geniş kapsamlı endüstrileşmenin yaşandığı ilk bölgedir; bu nedenle sosyal çatışma patlamasının ve işçi sınıfı politikalarının görüldüğü ilk bölge olmuştur (Conversi 2000). Fas'taki ayaklanmayı bastırmak için askerlik hizmetinin zorunlu kılınması karşısında anarşistlerin ve sendikacıların 1909'da genel grev ilan edilmesinden sonra kanlı çatışmalar yaşanmıştır. Tarihte Trajik Hafta (*Setmana Tragica*) olarak geçen bu olay sonrasında ordu ve polis bölgede kontrolü yeniden sağlamıştır. Öte yandan, bu olay Madrid'in Katalan sorununu yeniden gündeme almasını sağlamıştır. Her bölgeye kendi idari birimlerini (*mancomunitats*) kurma yetkisini içeren bir plan hazırlanmıştır. *Mancomunitat de Catalunya* resmi olarak 1914'te kurulmuştur ve Katalonya'nın dört ili (*diputació*) olan Barselona, Tarragona, Lleida ve Girona'nın idari irtibat ve koordinasyon organı olarak görev yapmıştır.

(Conversi 2000: 31). Ancak *Mancomunitat*, tam bölgesel özerklik talebini karşılama konusunda başarılı olamamış (Arboix 1968, Aktaran: Payne 1971: 27); faaliyetlerini daha çok kültürel ve yerel hizmetler alanlarına yayarak, başta özel okullarda Katalanca'nın eğitim dili olması gibi eğitim alanını ve Katalonya'nın sosyal ve kültürel yaşamını iyileştirmiştir (Conversi 2000). 1917'de Prat'ın ölmesi üzerine yerine tarihçi Josep Puig i Cadafalch, Mancomunitat Başkanı olmuştur (Conversi 2000).

Öte yandan, Katalan burjuvazisinin sosyal kalkınmayı Katalan kültürü aracılığıyla sağlama çabası, endüstrileşmeyle birlikte artan göç sonucunda yaşanan sosyal kaosu engellemeye yeterli olmamıştır (Conversi 2000). İspanya'da yaşanan sınıflararası çatışma, iç bölünmeler ve terör olayları sonucu, sosyal düzeni kurmak üzere, o dönemde Katalonya komutanı olan General Miguel Primo de Rivera (1870-1930), 13 Eylül 1923'te diktatörlük ilan etmiştir. Başlangıçta Katalanlar sosyal çatışmaların sona erebileceğini düşünmüşler ancak Primo de Rivera Katalancılığa karşı merkezi bir tutum sergilemiş (Payne 1971); kraliyet kararnamesi ile Katalan bayrağı ve dili yasaklanmış ve ülkenin birliğine karşı yapılacak her tür faaliyetin askeri mahkemede yargılanması kararı almıştır (Conversi 2000). Tüm okullarda milli müfredatın uygulanması öngörülmüştür. Prima, 1925'te Mancomunitat'ı feshetmiş, dönemin Başkanı Francesc Macia Fransa'ya sürgün edilmiştir. Böylece Mancomunitat'ın dağılmasıyla, siyasi Katalancılığın ilk dönemi başarısızlıkla sona ermiş ve otoriter bir yönetimin altına girilmiştir (Payne 1971). Primo de Rivera diktatörlüğünün sonucu olarak siyasi Katalancılık yayılmaya başlamış ve sol kanada kaymış; aynı zamanda orta sınıfın Katalonya'daki İspanya hâkimiyetine karşı düşmanlığı yoğunlaşmıştır (Payne 1971).

Primo de Rivera yönetimi, 1930'da sona ermiş ve İkinci Cumhuriyet ilan edilmiştir. İkinci Cumhuriyet'in (1931-1939) ilan edilmesiyle, yerel hükümet kurulmuş ve hükümet yönetimi solcu Katalanlar ve sol Cumhuriyetçi liderlerden oluşmuştur (Payne 1971). Katalan bayrağı, marşı ve amblemleri yeniden serbest bırakılmıştır. Aynı yıl halk oylamasıyla Özerklik Statüsü onaylanmış ve Katalan Cumhuriyetçi Sol (ERC) orta ve işçi sınıfın oylarını alarak 1932'de iktidar olmuş ve ERC Başkanı Francesc Macia, Katalonya Bölge Yönetimi (*Generalitat*) Başkanı olmuştur (Conversi 2000).

Ancak Macia'nın ölmesinin ardından solun liderliğinin aşırı solcular ile yakınlığı ile bilinen Lluís Companys Özerk Yönetim Başkanı olmuştur. Anarşist, Sendikacılar ve Marksistlerden oluşan hükümetin kurulmasından sonra, 1934'ten itibaren Katalonya'da reformlar oldukça radikal bir atmosferde yapılmaya başlanmıştır (Payne 1971). Fakat bölge yönetimi, ağır sanayileşme, işçi ücretlerindeki kesintiler ve göçle birlikte yaşanan sınıf çatışmaları sonucunda, Rivera dönemi öncesinden itibaren devam eden, halk ayaklanmasını, sendika ile güvenlik güçleri arasında yaşanan sosyal çatışmaları sona erdirmekte başarısız olmuştur. Conversi (2000: 40-41), Katalonya'da sendikaların ve aşırı sol grupların büyük bir güç elde etmesini birçok sebebe dayandırmaktadır: i) Katalonya'nın İspanya'nın merkezileşmesine karşı olmasına, ii) burjuvazinin devletin işgücü mevzuatına ve baskısı üzerinde bir kontrol sağlayamamasına, iii) burjuvazinin Madrid'in gösterdiği Katalan karşıtı tutumunu sosyal karışıklığa bağlamasına ve Madrid hükümetindeki baskın elitlerin çıkarlarının Katalan sanayicilerinin çıkarları ile çatışmasına, iv) Barselona'daki sosyal karışıklıklara ve işçi sınıfı anlaşmazlıklarına Katalan burjuvazisi talep edinceye kadar Madrid'in müdahalede bulunmamasına ve böylece Katalan burjuvazisine doğrudan güç vermeden devlet müdahalesine bağımlı kılmaya ve v) Madrid'in bu çatışmaya İspanya bütünlüğünü tehdit etmediği sürece müdahale etmemesine bağlanmaktadır.

2.1.2. İç Savaş ve Franco Dönemi

18 Temmuz 1936'da General Francisco Franco (1892-1975) komutasında Fas'ta bulunan İspanya garnizonu, ülkedeki ayrılıkçı ve sosyalist tehdide karşı ayaklanmış ve müdahale etmiş; böylece İspanya tarihine İç Savaş olarak geçen dönem başlamıştır. Militan işçiler, başta Galiçya bölgesinde olmak üzere ülke genelinde genel grev ilan ederek silahlı isyan başlatmıştır. Katalonya'da Anarşist Ulusal İşçi Konfederasyonu – Anarşik İber Federasyonu (CNT-FAI) yönetime geçmiş ve toplu hareket başlatmıştır. İç savaş döneminde ülke genelinde yüz binlerce kişi öldürülmüş, yaralanmış; büyük bir yıkım yaşanmış ve çok sayıda kişi yaşadıkları yerleri terk etmeye zorlanmıştır (Conversi 2000). Ocak 1939'da Barselona Franco güçlerinin kontrolü altına girmiş ve Bölge Yönetimi dağıtılmış, liderler idam edilmiş, bir kısmı da yurtdışına kaçmıştır. İç Savaş, 1 Nisan 1939'da sona ermiştir. İkinci Cumhuriyet'in yıkılmasının ardından 1939'dan

1975'e kadar devam edecek olan General Francisco Franco diktatörlük dönemi başlamıştır.

Franco yönetimi, ülke genelinde ağır bir baskı rejimi uygulamıştır. Modern İspanya tarihinde Kastilyan olmayan kültürlerle karşı radikal asimilasyon politikaları benimsemiştir (Conversi 2000). Diktatörlüğün ilk yılları (1939-1945), hükümet içerisinde *Falange Española* üyelerinin hâkim olmasından dolayı Falanjist dönem olarak adlandırılmaktadır (Conversi 2000: 109; Diez Medrano 1995). Falanjist ideoloji, ortak bir dil, kültür, ırk, tarih ve toprağa sahip olmanın devlet oluşturma önkoşulu olduğu görüşüne bağlı kalmış, devletin birliğini sağlamak için merkezi eğitim sistemini benimsemiş ve İspanyolca'yı tek dil olarak kabul etmiştir. Milli birliği bozan ayrılıkçı faaliyetlere karşı radikal baskı uygulamış, Nazi modelini örnek alarak kendi kendine yeten güçlü bir üniter devlet kurmayı amaçlamıştır. Filozof Jose Ortega y Gasset'in İspanya'nın birliğinin İspanya devletinin hâkimiyetinin kabul edilmesi ve başta Kastilyan dilini olmak üzere kültürel sembollerini benimsenmesini sağlanabileceği görüşünü benimseyen Falanjistler, etnopolitik kimliklere karşı imha mücadelesine girişmiştir (Conversi 2000: 109-111).

İç Savaş, İspanya'daki tüm bölgesel milliyetçi hareketlere tam bir yenilgi getirmiştir (Payne 1971). Franco birliklerinin Katalonya'ya girmesinden sonra, özerk yönetimin kaldırılmasıyla merkeze bağlı yönetim kurulmuş ve Katalonya 1940'larda ciddi bir siyasi ve kültürel baskı altında kalmıştır (Payne 1971). Kültürel olarak, Katalan dilindeki tüm afiş, poster ve tabelalar kaldırılmış, işyerlerinde Katalanca konuşulması yasaklanmış, Katalan kültürü ile ilgili üniversite birimleri kapatılmış, bayrak ve marşı yasaklanmış, din adamlarının Latince verdikleri vaazlarını İspanyolca dilinde vermesi istenmiştir (Conversi 2000). İç Savaş döneminde ülkenin bazı bölgelerinde birçok kişi sürgün edilmiştir. 1939'da sürgün edilen 500,000 kişiden 200,000'inin Katalanca'nın konuşulduğu bölgelerden olduğu savunulmaktadır (Pi-Sunyer 1980, Aktaran: Conversi 2000: 113). Conversi (2000: 114)'e göre, Franco rejimi, bölgesel kültüre ancak folklorik unsurlar şeklinde olduğu zaman izin vermiş; Bask dilini yok etme girişimleri yapılırken, Katalan dili İspanyolca'nın bir alt diyalekti olarak görülmüş ve lehçeleştirilme stratejisi

izlenmiştir. Ağır baskının uygulandığı bu dönemde, bölgede kalan Katalan entelijansiyası faaliyetlerini gizli olarak sürdürmeye başlamıştır.

Katalan ekonomisinin tekrar genişlemeye başladığı 1950'lere gelindiğinde, Madrid kısıtlamaları hafifleterek sembolik kültürel tavizler verme kararı almış, bazı klasik eserlerin ve tiyatro performanslarının, Orfeon Catalan korosu konserlerinin Katalan dilinde yapılmasına izin vermiştir (Conversi 2000: 115). Katalan kimliği ve kültürünün yeniden canlandırılması olarak adlandırılan Rönesans hareketi, hatırlanacağı üzere ilk olarak 19uncu yüzyılın son çeyreğinde yaşanmıştı. İkinci Rönesans olarak adlandırılacak uyanış süreci 20nci yüzyılın ortalarında yaşanmıştır. 1946 yılından itibaren Katalan kültürü yarı gizlilik halinde yeniden bir uyanışa geçmiştir (Payne 1971). Bu dönemde, Jaume Vicens Vives (1919-1960) ve Josep Ferrater i Mora (1912-1990) gibi Katalan entelektüellerin katkılarıyla Katalan tarihi ve kimliğine ilişkin kitap ve yayınlar gizli faaliyetlerle artırılmıştır. Ancak 1950'lere gelindiğinde önceden kamu alanlarında varlık gösteren Katalan dili artık sadece aile içinde konuşulan bir dil halini almıştır. Bu dönemde, Franco dönemindeki baskıcı rejime karşı Katalonya şiddet içermeyen, sınıflar ve partiler arası bir ittifak kurmuş ve güçlü kültürel karakterini yeniden canlandırmıştır. Katalancılığın tüm toplumu kapsayan doğal yapısı, diktatörlüğün yıkılmasından sonra yerel politikanın şiddet içermeyen demokratik hareketini teşvik eden unsur olarak görülmektedir (Conversi 2000).

Franco, 1959'da Falanjist ve Karlistler'in aleyhine olarak Opus Dei⁴ üyesi Katolik teknokratları kilit pozisyonlara getirerek kabineyi yenilemiştir. Opus Dei üyesi bakanların temel rolü, Franco rejimine bir kalkınma planı sunmak ve rejimi geleneksel faşist rejimden modernleşen bir diktatörlüğe dönüştürmek olmuştur (Casanova 1983). Sunulan İstikrar Planında ülkenin Batı'nın kapitalist ekonomisine entegrasyonu ile hızla büyüyeceği ve sorunların çözüleceği inancıyla piyasa ekonomisine geçiş öngörülmüştür (Conversi 2000). Başlangıçta beklenen ekonomik büyüme sağlanamasa da, 1963'ten itibaren İspanya büyük bir büyüme oranına ulaşmış, başta Birleşik Devletler'den olmak üzere ülkeye dış kredi sağlanmış, turizm gelişmiştir. Rejim Madrid'i finans ve sanayi

⁴ Başta entelektüeller ve burjuvazi olmak üzere tüm sosyal sınıfları evrensel bir Katolik maneviyatına döndürmeyi amaçlayan, üyelerinin güçlü pozisyonlarda yer aldığı, 1928'de Peder Escrivá tarafından İspanya'da kurulan dini örgüt (Mackenzie 1973).

merkezi yapmayı hedeflemiş; başta Bask Bölgesi ve Katalonya olmak üzere Madrid sanayileşmenin yoğun olarak yaşandığı bölgeler olmuştur. Sanayileşme sonrasında bu üç bölgeye yoğun bir göç yaşanmış ve bölgelerde yaşanan ciddi sosyal gerginlikler, nihayetinde yeni milliyetçi muhalefetin ortaya çıkmasına yol açan Katalan ve Bask kimliklerinin yeniden tanımlanmasında çok önemli bir faktör olmuştur (Conversi 2000).

Bölgedeki üst sınıfın rejimin tutumundan memnun olmasına rağmen, birçok kesim rejimin ekonomideki kararcı rolünü eleştirmiştir. Bu eleştirilerin temelinde Katalonya'daki büyüme ile elde edilen üretim fazlasından alınan payın, Katalonya'da yeniden yatırım yapılması için gerekli olan üretim fazlasını aştığı, devlet tarafından alınan payın ancak yarısının Katalonya'ya döndüğü görüşü yatmaktadır. Bankaların devlet kontrolünde olmasından dolayı tasarrufların Madrid tarafından Ulusal Sanayi Enstitüsüne aktarıldığı ve Katalonya'ya yatırım için kullanılmadığı yönünde eleştiriler gündeme gelmiştir (Conversi 2000).

1945'ten sonra 1970'lere kadar devam edecek süreçte ulusal özgürlük, dünyada görülen sol hareketin sloganı haline gelmiştir. Batı Avrupa'daki yeni etnik ve ayrılıkçı hareketler, sosyal devrimci ve Marksist-Leninist bir söylem benimsemiştir (Hobsbawm, 1992: 150). Katalan milliyetçiliğinin gelişiminde, Marksizmin de bir mobilizasyon aracı olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Marksizm etkilerinin Bask Bölgesi'nde ve ETA üzerinde etkili olduğu dönemde, 1964'te komünist bir parti olan Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi (PSUC), muhalefetin lider partisi olmuştur. 1977 yılına kadar faaliyetlerini gayri resmi olarak yürüten PSUC, işçi sendikaları ve öğrenci hareketlerinde etkili olmuştur (Conversi 2000). 11 Eylül 1967'de yapılan *Diada* kutlamalarına Komünist katılımıyla solcular ve işçi sendikalarının yanı sıra ilk defa birçok göçmen Katalan hareketine katılım sağlamıştır. İşçi sınıfı ve teşkilatları ile yerel Kilise ve milliyetçi entelijansiya birleşmiş, bölgede yaşanan özellikle göçmenlerin entegrasyonu gibi sosyal sorunlar ve dil haklarının önemli bir yer teşkil ettiği milliyetçilik, Katalan kültürünün kimliğinin ve çıkarlarının savunulması için bir araya getirilmiştir (Conversi 2000).

Katalan milliyetçiliğinin gelişmesinde önemli bir etkisi olan bir diğer unsur da, 1960'ların ikinci yarısında ortaya çıkan öğrenci hareketleridir (Conversi 2000: 131-133). 1950'lerden itibaren süregelen, özellikle göçmen sorunları başta olmak üzere, sosyal sorunlara giderek daha fazla ilgi gösteren öğrenciler, 1966'da kurulan Barselona Üniversitesi Demokratik Öğrenci Birliği (SDEUB) ile birçok farklı grubu kendine çekmiştir. Franco rejimine ve diktatörlüğe karşı daha fazla demokrasi talebinde olan öğrencilerin İspanya üniversitelerindeki hareketi 1950'lerde başlamıştır. Katalonya'da görülen öğrenci hareketi, İspanya'daki en güçlü hareketlerden biri olmuştur (Diez Medrano 1995). Katalan öğrencilerinin en büyük direnişi olarak görülen 1966 olaylarında, demokratik seçim sonucu seçilen öğrenci temsilcileri, bir öğrenci birliği kurmak üzere Barselona Üniversitesi yakınlarında gizli bir toplantı düzenlemiştir. Birçok sanatçı ve bilim insanının da katıldığı toplantı polis tarafından basılmış; ardından olaylar büyüyerek üniversitenin kapatılmasına yol açmıştır. Üniversite öğrencilerinin toplantısı beklenmeyen bir şekilde Franco rejimine karşı bir halk direniş hareketine dönüşmüştür (Diez Medrano 1995). Öğrencilere karşı yapılan kötü muameleyi protesto etmek için Barselona polis merkezi önünde toplanan öğrenci hareketine kilise ve papazlar da destek vermiştir (Conversi 2000). Sonuç olarak, 1960'larda sokakta, fabrikalarda ve üniversitelerde yaşanan muhalif olaylar sonucu, İç Savaş sonrasında tüm Katalan siyasi partileri Franco rejimine ve diktatörlüğe karşı ilk kez aynı siyasi tarafta yer almıştır (Diez Medrano 1995).

Katalan kültürünün ve kimliğinin korunmasında ailelerin ve küçük gruplar halinde dayanışma ve etkileşimin de etkisi olmuştur. Böylelikle, orta sınıf elitlerin farklı ideolojilerden kişilerden oluşan bir ağ kurulmasını sağlamıştır. Primo de Rivera ve İç Savaş döneminde sosyal kulüplerin, hobi gruplarının, mezun derneklerinin, futbol derneklerinin (Shobe 2008), kırsal bölgelere yapılan gezilerin Katalan kültürünün ve milliyetçiliğinin büyüüp yaygınlaşmasında önemli katkısı olmuştur. Franco döneminde birçok grup göçmenleri de içine alarak şehirlerde yaygınlaşmıştır (Conversi 2000).

Bütün bu gelişmelerin yanında, kültürel faaliyetler çoğunlukla küçük girişimciler ve birkaç bölgesel sanayici tarafından desteklenmiştir (Conversi 2000). 1960'ların başlarında birçok şair ve yazar Katalan diline ve kültürüne ve duyulan özleme ilişkin

şiiirler ve metinler yazmıştır. Diğer taraftan Katalan dilini yaymak için eğitim sisteminin yeniden kurulması gerektiği görüşüyle, Katalanca öğretecek öğretmenler yetiştirmek üzere yaz okulu açılmış, klasik ve çağdaş eserler Katalan diline çevrilmiştir. Ancak bu faaliyetler her defasında cezalandırılmayla son bulmuştur. 1969'da *Great Catalan* Ansiklopedisi yayınlanmış, Katalonya'nın gelecekteki hükümetinin programının temeli ve eylem planı çizilmiştir: etkili bir kültürel normalleşme ve demokratikleşmenin sadece siyasi özerklik yoluyla kazanılabileceği kabul edilmiştir (Conversi 2000).

1969 yılına gelindiğinde, Prens Juan Carlos, erkek varisi olmayan Franco tarafından veliaht olarak tayin edilmiştir. Terör eylemlerine katılmaktan tutuklu bulunan ETA üyelerinin yargılandığı Burgos Davası⁵, Katalonya'da da yankı bulmuş ve Kasım 1971'de modern Katalan tarihinin önemli olaylarından biri yaşanmıştır. Muhalefet güçler bir araya gelerek Katalonya Meclisini (*Assemblea de Catalunya*) kurmuş ve üç önemli nokta vurgulanmıştır: Siyasi tutuklular için af, ifade ve dernekleşme özgürlüğü garantisi ve 1932 Özerk Statüsünün yeniden kurulması (Conversi 2000: 106). Ancak neofaşist gruplar Katalan kültür merkezlerini, kitapçıları, gazeteleri, sinema gibi yerleri bombalayarak tepki vermiştir. Conversi (2000)'e göre, aynı dönemde 1973'te ETA'nın Amiral Carrero Blanco'yu öldürmesi, rejimin karşı karşıya olduğu krizi ortaya koymuştur. Franco rejiminin sonlarına doğru merkezi yönetim politikalarında bir yumuşama yaşanmaya başlamıştır; 1974 yılından itibaren rejimin ılımlı üyeleri birtakım reform çalışmalarına başlamıştır. Barselona Radyosu ilk Katalan yayını yapmış, Katalanca konserler verilmeye başlanmıştır. Kültürel milliyetçilik açıkça siyasi milliyetçiliğe dönüşmeye başlamıştır.

2.1.3. Demokrasiye Geçiş ve Özerklik Yasası

20 Kasım 1975'te Francisco Franco'nun ölümünden iki gün sonra Juan Carlos de Borbón, İspanya Kralı ilan edilmiştir. Bu tarihten itibaren İspanya'da başlatılan ve 1978'e kadar süren demokratikleşme süreci "Geçiş Süreci" (*Transición*) olarak anılmaktadır (Conversi 2000: 141; Muro 2008). Tahta çıkan Kral Carlos'un ilk icraatlarından biri, 25 Kasım 1975'te genel af ilan etmek olmuştur; genel af kapsamında

⁵ Burgos Davası, genelde ETA militanlarının yargılandığı bir dava olarak bilinse de, aslında Burgos davası'nda diğer siyasi örgüt üyeleri de yargılanmıştır (Medrano 1995: 185).

sürgündeki ve hapishanedeki yaklaşık 15,000 siyasi suçlu serbest bırakılmıştır (Conversi 2000: 141).

Geçiş sürecinin başında geçici olarak Carlos Arias Navarro Başbakan olarak atanmış; ancak beklenen başarıyı sağlayamadığı düşüncesiyle Kral Carlos tarafından geçiş sürecinin mimarı olarak anılan Adolfo Suarez Başbakan olarak atanmıştır (Muro 2008). 1976'da Kral Carlos, Adolfo Suarez başkanlığında ilk kabineyi atamıştır. Aralık 1976'da siyasi reform planı referandumla kabul edilmiş, siyasi partiler ve sendikalar yasallaştırılmış ve siyasi af ilan edilmiştir (Diez Medrano 1995). Başta Katalonya olmak üzere muhalefet kanadındakiler, siyasi güçlere Bask ve Katalonya meselesini ele almaları yönünde baskı uygulamışlardır. Suarez hükümeti döneminde yasallaştırılan siyasi partilerin girişimi sonrasında, Siyasi Reform Yasası, Katalonya'da oy çoğunluğuyla kabul edilmiştir (Conversi 2000). Katalonya'daki ana siyasi partiler, monarşinin meşruluğu konusunu bir kenara bırakarak demokratikleşme döneminde daha yumuşak bir geçiş süreci uygulamaya karar vermiştir; ancak Bask milliyetçi partiler daha keskin bir çizgide ilerleme yoluna gitmiştir. 1977'de 41 yıl sonra İspanya'da yapılan ilk seçimlerde Suarez'in partisi Demokratik Merkez Birliği (UCD) iktidar olmuştur. Yeni seçilen parlamento Katalan, Bask ve Galiçya'nın siyasi ve kültürel haklarını da ele alan bir anayasa tasarısı hazırlamıştır (Diez Medrano 1995: 117). Ancak Madrid'in demokratik reform sürecini yavaştan almaya yönelik bir tutum sergilediği düşüncesiyle birçok İspanyol kentinde büyük halk hareketi başlatılmıştır. Katalonya'da da benzer tepkiler verilmiş ve 11 Eylül 1977'de *Diada*'da Barselona'da bir milyondan fazla kişinin katıldığı gösteride, özgürlük, af ve özerklik talepleri dile getirilmiştir. Çok süre geçmeden Madrid hükümeti, merkezi yönetime son vermiş ve 29 Eylül 1977'de Katalonya'da geçici Generalitat kurulmuştur. Ekim 1977'de Katalan hükümetinin sürgündeki başkanı Josep Tarradellas geri çağırılmış ve Katalonya'nın demokratikleşme sürecindeki ilk başkanı olarak göreve başlamıştır (Conversi 2000: 142-143).

İspanya'da 7 Aralık 1978'de referandumla onaylanan yeni Anayasa, 27 Aralık 1978'de kabul edilmiştir. Anayasanın 2'nci Maddesine göre 'Anayasanın temeli, İspanyol Milletinin bölünmez bütünlüğü ve bütün İspanyollar'ın ortak ve bölünmez ülkesidir; Anayasa, ülkeyi oluşturan milletler ve bölgelerin özerklik hakkını tanır ve

güvence altına alır' (<http://www.congreso.es>). Anayasanın 145nci Maddesine göre: 'Hiçbir şart altında Özerk Topluluklar arasında federasyona izin verilmeyecektir' (<http://www.congreso.es>). Böylece, İspanya'da özerk bölgelerin kuruluşu Anayasa ile tanınmış ve güvence altına alınmıştır. Bu bağlamda, 1978 anayasasının en önemli yanı, bölünmez ve tek İspanya 'milleti' bünyesinde diğer 'milletler'in varlığının tanınmasıdır (Conversi 2000: 144).

1979'da Katalonya'da yapılan referandumun ardından Katalonya Özerklik Yasası kabul edilmiş; özerk yönetim ve yönetimin kendi parlamentosu kurulmuştur. Yasaya göre Katalanca, İspanyolca ile birlikte Katalonya'nın resmi dili olarak kabul edilmiştir. Aynı dönemde Basklar da özerklik kazanmış ve Nisan 1980'de Bask Milliyetçi Partisi (PNV) Başkanı Carlos Garaikoetxea, Bask hükümetinin başına geçmiştir (Conversi 2000: 145). Franco döneminin sona ermesinden sonra Mart 1980'de yapılan ilk demokratik Katalan seçimlerinde, Uyum ve Birlik (CiU) koalisyonu lideri Jordi Pujol, Katalan parlamentosunun ilk başkanı seçilmiştir (Guibernau 2013). Yönetime geçtikten sonra CiU, Katalan kurumlarını yeniden kurmayı, Katalan dilini geliştirmeyi ve yeni Katalan kimliğini kurmayı amaçlamıştır (Guibernau 2013). Sosyal demokrat milliyetçi bir parti olan CiU'nun lideri Pujol, Franco döneminin sona ermesinden itibaren Katalan kurumlarının, dilin ve kültürün kurulmasında kilit rol oynamıştır (Guibernau 2014).

1982 genel seçimlerinde sosyalistlerin zafer kazanmasından sonra, bazı Katalan sosyalist liderler de İspanya merkezi hükümetinde yer almıştır. Barcelona Belediye Başkanı Narcis Serra Savunma Bakanı, Ernest Lluch Sağlık Bakanı olarak atanmıştır (Balcells 1995). Ancak Katalan siyasilerin kabinede yer alması, özerk topluluklara getirilen sınırlayıcı tutum üzerinde çok etkili olmamıştır. Örneğin, 1983'te Katalan parlamentosunda oy çoğunluğu ile kabul edilen Katalancanın kamu alanlarında kullanımı ile ilgili mevzuata karşı merkezi yönetim temyize gitmiştir (Balcells 1995). 1983 belediye seçimlerinde, Narcis Serra'nın halefi Pasqual Maragall Barcelona Şehir Konseyi Başkanı olarak yeniden seçilmiştir ve Ekim 1986'da Barcelona'nın 1992 Olimpiyat Oyunlarına ev sahipliği yapmak üzere seçilmesiyle yetkisi daha da artmıştır (Balcells 1995). Diğer taraftan, 1960'lar ve 70'lerde yaşanan ekonomik durgunluk ve

petrol fiyatlarındaki artışla 1973'te yatırım azalmaya başlamış ve on yıllık bir durgunluk hüküm sürmüştür. Bunun sonucunda 1980'lerin başında Katalan bankaları da ekonomik krizden etkilenmiş, Katalan bankalarını büyük İspanyol bankalarından bağımsız mali bir sermayeye dönüştürme hedefini sona erdirmiş; artan modernizasyonla birlikte işsizlik oranında artış yaşanmıştır (Balcells 1995). İspanya'nın 1986'da Avrupa Topluluğu'na girmesi, Barselona Olimpiyatları için altyapı sağlamak amacıyla gerçekleştirilen projeler, İspanya ekonomisindeki pozisyonunu zayıflatan ve ekonomik yapısını etkileyen uzun ekonomik krizden sonra Katalan ekonomisinde bir canlanma yaratmıştır (Balcells 1995).

1984 Katalan parlamento seçimlerinde, CiU parlamentoda çoğunluğu sağlayarak büyük bir zafer kazanmıştır. 1978 yılından itibaren Jordi Pujol ve PSUC gibi, Katalonya Sosyalist Partisi (PSC) Katalonya için milli kendi kaderini tayin prensibinden vazgeçmiştir, ancak PSC 1983'ten sonra sadece Katalan milliyetçiliğini bırakmakla kalmamış, negatif anlamlar yüklemeye başlamıştır (Balcells 1995). Balcells (1995)'e göre, Katalan özerk yönetimi ile merkezi yönetim arasında öz yönetim konusunda farklı görüşler olması ve Anayasa ile Katalan özerk yönetim yasası metinleri arasındaki farklılıklar, İspanya yasal sistemi içerisinde Anayasa Mahkemesinin önemli bir rol oynamasına sebep olmuştur. 1981-1988 yılları arasında İspanya Hükümeti tarafından anayasaya uygunsuz davranış sergilediği gerekçesi ile Katalan yönetimine karşı ve Katalan Yönetimi tarafından da hükümete karşı birçok temyiz dosyası sunulmuştur. Katalonya'daki sosyalist ve komünist muhalefet, Katalan yönetimini kendi yetersizliklerini merkezi yönetimi sorumlu tutarak kapatmaya çalıştığı yönünde eleştirmiştir (Balcells 1995). 1980'lerde toplum içinde de yayılan bu hoşnutsuzluk, Bask Bölgesi'ndeki Herri Batasuna gibi ayrılıkçı bir siyasi partiye sahip olmayan ve ayrılıkçı hareketi destekleyici terörizme bütünüyle karşı olan Katalonya'da partiler üstü yeni bir milliyetçilik anlayışının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Diğer bir deyişle, Katalonya'nın bir millet olarak özgürlük kazanmasını hedefleyen radikal Katalan milliyetçiliği ortaya çıkmıştır (Balcells 1995).

Siyaset alanında yaşanan gelişmelerin aksine, kültürel anlamda bakıldığında, 1980-90 yılları arasında Katalanca'nın yaygınlaştırılması yönünde önemli adımlar

atılmıştır. Katalan televizyonu ve radyolarının kurulması, Katalanca yayımlanan kitapların sayısının artması ve en önemlisi Katalanca'nın okullarda öğretilmesi ve eğitim dili olarak kullanılması, Katalanca'nın İspanya'nın diğer bölgelerinden gelen göçmenler arasında da dilin anlaşılır ve konuşulabilir hale gelmesinde oldukça etkili olmuştur. Bu dönemde yine, Katalan kimliğinin sembolleri de güçlendirilmiştir. Katalonya'da tabelaların Katalanca olmasının yanı sıra kültürel festivaller de göçmen nüfusun Katalan kültürüne entegre olmasında önemli bir rol oynamıştır (Balcells 1995).

2.1.4. Ayrılcılığın Ortaya Çıkışı

Modern Katalan milliyetçiliği 1960'larda, Franco diktatörlüğüne karşı demokrasi ve özgürlüğü savunan, Katalonya Özerk Yasasının oluşturulmasını ve siyasi tutukluların serbest bırakılmasını talep eden ilerici sosyal bir hareket olarak ortaya çıkmıştır (Guibernau 2013). Demokrasiye geçiş döneminde Katalan milliyetçiliğinde, 'bir millet, bir devlet' anlayışı, bir milletin gelişmesinin sağlanmasında olmazsa olmaz bir şart olarak görülmemiştir. Dolayısıyla, Katalan milliyetçiliğinde çoğunluk, merkezi yönetimden özerk bölgelere yetki devrini savunmuştur (Guibernau 2013). Katalan milliyetçilik hareketi, ondokuzuncu yüzyıldaki başlangıcından itibaren aşırı ayrılcı bir anlayış içerisinde olmamış; liderleri de politikalarında İspanya'dan ayrılma amacı gütmemiştir. 1980-2003 yılları arasında defalarca kez Katalonya Başkanlığı ve CiU liderliği yapmış olan Jordi Pujol, görev süresi boyunca yetki devrini savunmuştur. Katalan milliyetçiliğinde, özerklik – federasyon gibi seçenekler savunulmuştur (Guibernau 2014). Ancak bu algı, 2000'li yıllardan sonra değişmiştir (Guibernau 2013).

Katalan milliyetçiliğinde radikal siyasi değişim, CiU'nun 23 yıllık hükümetinin ardından sosyalist Pasqual Maragall'ın liderliğinde yeni PSC (PSC-PSOE)-ERC-ICV3 hükümetinin kurulduğu 16 Kasım 2003 Katalan seçimlerinden sonra başlamıştır (Guibernau 2013). Bu değişimin temelinde, Guibernau (2013)'e göre, Katalanlar'ın daha geniş haklar içeren yeni özerk yönetim yasası çıkarılması talebinin karşılanmaması yatmaktadır. 2003'te iktidara geldikten sonra Maragall, 1979 yasasına göre çok daha fazla talebin yer aldığı yeni bir özerklik yasası taslağı teklifi sunma hazırlıkları başlatmıştır. O dönemde İspanya Başbakanı olan sosyalist Rodriguez Zapatero'nun yer

aldığı İspanya parlamentosuna sunulacak olan taslağın hazırlanmasında Katalan siyasi güçleri arasında anlaşmazlık ve farklılıklar yaşanmıştır. Nihayet 2005 yılında sunulduğunda Zapatero hükümeti tarafından kabul edilmesi beklenen yasa tasarısının bazı bölümleri, İspanya Anayasa Mahkemesi tarafından kabul edilmemiş ve 2006 Özerklik Yasası'nın 14 maddesini kabul etmeme ve 30 maddesini değiştirme kararı alınmıştır (Guibernau 2013).Yapılan değişiklikler sonrasında 2006 Yasasının kabulü için referandum yapılmış ve bu süreç yasanın değişiklik yapılmış hali ile kabul edilmesiyle son bulmuştur. Öte yandan, uzun ve çekişmeli geçen sürecin Katalan toplumu, siyasi güçler ve Maragall üzerinde olumsuz etkileri olmuş; yapılan erken seçimlerde Jose Montilla Özerk Yönetim Başkanı olmuştur (Guibernau 2013).

Kasım 2010'da yapılan Katalan hükümeti seçimlerinde, hükümet değişmiş; milliyetçi CiU partisi lideri Artur Mas, Katalonya başkanı seçilmiştir. 2012'de yapılan Katalonya Bağımsızlık gösterilerinin ardından, Mas Katalonya için 'kendi kaderini tayin' zamanının geldiğini belirtmiş ve erken seçim çağrısı yapmıştır (http://www.ara.cat/politica/Mas-Ha-Catalunya-exerceixi-lautodeterminacio_0_780522085.html, erişim tarihi 12.06.2014). 2012'de yapılan erken seçimlerden sonra Mas yine Katalonya Başkanı seçilmiştir (Guibernau 2013). Mas, 12 Aralık 2012'de tüm siyasi partilerin Katalonya'nın geleceğini belirlemek üzere 9 Kasım 2014'te bir referandum yapılması konusunda fikir birliğine vardığını açıklamıştır (http://premsa.gencat.cat/pres_fsvp/AppJava/notapremsavw/detall.do?id=236549 erişim tarihi 12.06.2014). İspanya Meclisi, 8 Nisan 2014'te yapılan görüşmelerde Katalonya parlamentosunun bölgenin bağımsızlığı için referandum yapma talebini gündeme almıştır. Görüşmeler neticesinde, İspanya Anayasası'nın bölgeye böyle bir oylama yapma hakkı vermediği ifade edilmiş, dolayısıyla bölgesel bir referandumun anayasal olarak mümkün olmadığına oy çokluğuyla karar verilmiştir. (http://elpais.com/elpais/2014/04/09/inenglish/1397033458_476232.html erişim tarihi 12.06.2014).

Guibernau (2013: 381-383)'ya göre son dönemlerde Katalan toplumunda ayrılıkçılığın yükselişe geçmesinin üç sebebi bulunmaktadır: i) 2000-2004 yılları arasında iktidarda olan Jose' Mari'a Aznar hükümetinin (2000–2004), ayrılıkçılık

söyleminin henüz ortaya çıkmadığı dönemde Katalonya'nın daha fazla özerklik taleplerine yanıt vermemesi. 1996'daki seçimlerde CiU ve diğer bölgesel milliyetçi partilerle koalisyon hükümeti kuran Jose' M. Aznar'ın muhafazakâr Halk Partisinin (PP) 2000 yılında büyük bir zafer kazanmasından sonra, Katalanlar'ın daha fazla özerklik ve tanınma taleplerine karşı gösterilen sempati ve anlayışın yerini neo-merkezci, muhafazakâr ve neo-liberal siyasi söylemlerle düşmanlık almıştır. O dönemde Halk Partisi Katalonya, Galiçya ve Bask Bölgesi'nin daha fazla özerklik taleplerine karşı beklenen ilgiyi göstermemiştir. Katalonya'da Aznar hükümetine karşı giderek artan memnuniyetsizlik sonrasında 2004 yılında yapılan seçimlerde başbakan seçilen İspanya Sosyalist İşçi Partisi (PSOE) lideri J. L. Rodriguez Zapatero'ya büyük destek verilmiştir. ii) 2006 Özerklik Yasasının yasal olarak reddedilmesi. Katalan siyasi isteklerine sempati ile yaklaşan Zapatero'nun Katalan Parlamentosu tarafından sunulan yeni Özerklik Yasasını destekleme sözünü yerine getirmemesi Katalanlar'ın beklentilerinin aksine bir gelişme olmuştur. 2005 yılında Katalan Parlamentosu tarafından sunulan Yasa, maddelerinde yapılan değişiklikler sonrasında 2006 yılında Katalonya'da yapılan bir referandumla kabul edilmiştir (Serrano 2013). iii) İspanya yönetimi tarafından yapılan mali düzenlemelerden dolayı Katalonya gayrisafi yurtiçi hasılasındaki yıllık açığın artması. Günümüzde, Katalonya'da toplanan tüm vergiler dağıtılmak üzere Madrid'teki Merkezi Yönetime gönderilmektedir. Katalonya'nın merkezi yönetime ve sosyal güvenlik sistemine sağladığı katkıdan daha az pay alıyor olması (%19.40 - %14.03) ve Katalonya'ya dönen vergilerin düşük olmasından dolayı gayrisafi yurtiçi hasılasında yıllık %8.5 oranında açık bulunmaktadır (Guibernau 2013). Ülkede yaşanan ekonomik krizden dolayı Haziran 2013 itibarıyla işsizlik oranı Katalonya'da %23.9, İspanya genelinde de %26.2'ye ulaşmıştır (Guibernau 2013). Bu durum, yaşanan büyük ekonomik krizin Katalan toplumunda yarattığı etkiler ile birleşince daha da önem kazanmıştır. Katalonya'nın rekabet gücünü yitirdiğini ve kaynaklarının azaldığını savunan Katalanlar, İspanya hükümetinin ekonomik politikalarına karşı duyulan kızgınlık ve memnuniyetsizlik duyan Katalanların sayısı giderek artmıştır. Bu şartlar altında refah seviyesinin Katalonya'nın bağımsız olması halinde artacağı görüşü hakim olmaya başlamıştır (Serrano 2013). Katalanlar arasındaki bu hoşnutsuzluk, ayrılıkçı hareketin güç kazanmasıyla birlikte artmaktadır. Bu bağlamda, günümüzde Katalan mali özerkliğine ve ayrılıkçılığa verilen destek artış

göstermekte ve Katalan tarihinde ilk kez İspanya'dan ayrılmak 'meşru' bir seçenek olarak görülmektedir (Guibernau 2013; 2014). Bağımsızlık talebi, sadece parlamento ve parti seviyesinde değil toplum içinde de sivil etki alanını genişleterek giderek artan sosyal bir harekete dönüşmeye başlamıştır (Serrano 2013). Katalonya'da bağımsızlık talebi, birçok platformda farklı etkinliklerde ve anma günlerinde toplumun farklı kesimlerinin katılımı ile dile getirilmektedir. 11 Eylül 2013'te yapılan Ulusal Gün kutlamalarında Fransız sınırından Valencia sınırına kadar yaklaşık 400 km uzunlukta bir insan zinciri oluşturan Katalanlar, bu taleplerini barışçıl yollarla dile getirmeye devam etmektedir⁶.

2.1.5. Sonuç

Katalan milliyetçiliği 19'uncu yüzyılın son çeyreğinde Katalan kültürünü, dilini ve edebiyatını korumak amacıyla küçük bir entelektüel ve entelijansiya grubu tarafından başlatılan kültürel uyanışla başlamıştır (bk. Ek 3). Yine ondokuzuncu yüzyılın sonlarında federalizmden Katalan bölgeselciliğine geçişi savunan Valenti Almirall, edebiyat alanındaki uyanışı siyasi milliyetçilik ile birleştirmeyi ve Katalonya'nın eski Aragon Krallığı toprakları, diğer bir deyişle Katalanca'nın konuşulduğu bölgeler ile birleştirilmesini amaçlamıştır. 18'inci yüzyılda İspanya Krallığı'nın kontrolüne girmesi sonucu Latin Amerika ihracat pazarına açılması sayesinde büyük bir ekonomik kalkınma kaydeden Katalonya, Küba, Porto Riko, Filipinler ve Pasifik Adaları'nın kaybedilmesiyle dış ticaret pazarını kaybetmiştir. Bunun sonucunda kapitalist ve elit kesim, merkez yönetime karşı hâlihazırda entelijansiya tarafından yürütülen milliyetçilik hareketine destek vermeye başlamıştır. Bu süreçten itibaren Katalan milliyetçiliği, tüm sınıfların desteklediği bir harekete dönüşmüştür. I. ve II. Cumhuriyet dönemlerinde özerklik haklarına yeniden kavuşan Katalonya, İç Savaş sonrasında kurulan Franco dönemi boyunca özerklik haklarını kaybetmiş ve büyük bir siyasi ve kültürel baskı altında kalmıştır. Baskı rejimi döneminde gizlilik altında yürütülen faaliyetler sonrasında yeniden bir canlanma yaşayan Katalan milliyetçiliği, 19'uncu ve 20'inci yüzyılda yaşanan sanayileşme sonrasında İspanya'nın diğer bölgelerinden gelen göçmenleri de içine alan geniş bir sosyal tabakaya yayılmıştır. Franco'nun ölümünden

⁶ Araştırmacının Katalonya ziyareti (Haziran – Ekim 2013) sırasındaki izlenimlerine ve gözlemlerine dayanmaktadır.

sonra yaşanan demokratikleşme süreci ve 1978 Anayasası ile İspanya’da özerk bölgelerin kuruluşu tanınmış ve güvence altına alınmıştır. Katalonya 1978 Anayasası ile özerk yönetimini ve parlamentosunu kurmuş, Katalanca İspanyolca ile birlikte resmi dil olarak kabul edilmiştir. Özerk yönetimin kurulmasından sonra Katalan kurumlarının, dilinin ve kültürünün korunmasına büyük önem verilmiştir. Ondokuzuncu yüzyıldaki başlangıcından itibaren Katalan milliyetçiliği aşırı ayrılıkçı bir anlayış içerisinde olmamış, özerklik ve federasyon gibi seçenekler savunulmuş ve milliyetçilik hareketi şiddete başvurmadan barışçıl yollarla yürütülmüştür. Ancak 2000’li yıllarda Katalanlar’ın daha fazla özerklik hakları taleplerinin karşılanmaması ve mali düzenlemelerden dolayı Katalan gayrisafi yurtiçi hasılasındaki yıllık açığın artmasından dolayı radikal milliyetçilik ve ayrılıkçılık hareketi güç kazanmaya başlamıştır.

2.2. Bask Milliyetçiliği

2.2.1. Doğuşundan İç Savaş’a

1478’de İspanya Krallıkları’nın birleşmesiyle Kastilya Krallığı adı altında bir İspanya devleti kurulmuştur. Habsburg Emperyal İspanya’sında kendi kanunları, kurumları ve para sistemi olan iki egemen toprak yer alıyordu: Kastilya, Navarre Krallığı ve Bask Şehirleri olmak üzere üç Hristiyan Kastilya Krallığından oluşan ana İspanya bloğu ve Aragon, Katalonya, Valensiya ve Belarik Adaları’ndan oluşan Aragon (Muro 2008). Kastilya Krallığı bünyesinde birçok bölgeye farklı derecelerde yasal ve idari haklar (*fueros*) sunulmuştur. Onsekizinci yüzyılın başlarında 1716’da Aragon, Katalonya, Valensiya ve Belarik Adalarının anayasal sistemleri kaldırılmış ancak Bizkaya, Gipuzkoa, Navarre ve Alava bölgelerindeki Basklar’ın süregelen yasal ve idari hakları modern çağa kadar muhafaza edilmiştir (Payne 1971). Çoğunluğu onyedinci ve onsekizinci yüzyılda İspanya Krallığı ve Bask bölgesel güçleri arasında yapılan yasalar ile yerel halka ayrıcalıklar tanınmış; halk askerlik görevinden, vergiden ve iç tarifelerden muaf tutulmuştur (Conversi 2000).

Katalanlar'ın aksine, Basklar yerel yasalarını ve özel ayrıcalıklarını uzun süre koruyabilmiştir. Ayrıcalıkların uzun süre korunmasında Bask elitleri ile merkezi yönetim arasında yakın bir ilişkinin olmasının etkisi olmuştur. Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Katalonya kadar büyük bir gelişme dönemi yaşamamış olsa da, Bask Bölgesi'nin tarım, demir üretimi ve ticaret alanında gelişme kaydetmesi merkezi yönetim ile Bask Bölgesi'ni yakınlaştırmıştır (Payne 1971). İspanya'daki liberalleşme döneminin ilk aşamasında, Bilbao, San Sebastian ve Irun'daki entelijansiya, merkezi anayasa oluşturma sürecinde merkezi yönetime açıkça destek vermiştir. Bask elitleri, daha fazla imkân ve *foral* hak elde etmek için İspanya yönetimi yanında yer almıştır (Payne 1971). Bask ve Kastilyan çıkarlarının, eski rejim döneminde ortak olmasından dolayı İspanya Kraliyetine karşı Bask isyanı görülmemiştir. Ondokuzuncu yüzyılın başlarında, Bask Bölgesi, küçük ve çoğunlukla nüfusun dağınık yerleşim gösterdiği birkaç önemli şehirden oluşan tarıma dayalı bir toplum niteliğinde olmuştur ve Bask dili, nüfusun dağınık olduğu bu bölgelerde yaygın olarak konuşulmuştur. Siyasi yönetim bakımından, işlerin yürütülmesinde *fueros* olarak bilinen haklar ve ayrıcalıklar özerklik sağlamıştır. Bask Bölgesi'ndeki bu *foral* özerklik, liberal merkeziyetçiliğe karşı küçük bir yerel aristokrasi ve köylü sınıfı tarafından savunulmuş; ancak belli bir ideoloji veya siyasi hedef güdülmemiştir (Perez-Agote 2006: 58). Ancak, ondokuzuncu yüzyılın ortalarına doğru 1830 ve 1870'lerde yaşanan İspanya'nın liberalleşme girişimlerine karşı Navarre ve Bask Bölgesi, kırsal Katalonya ile birlikte Karlist Savaşları'nda Karlizm'in güçlü savunucuları olmuştur (Payne 1971). Karlist savaşları, geleneksel tarım ekonomisi ve dini bölgelerde patlak veren kapitalist ekonomi arasındaki kırsal-kentli çatışması ya da mücadelesi; eski rejim modeline göre yapılandırılmış kilise ile modernleşmeye çalışan devlet arasında çatışma olarak görülmektedir (Perez-Agote 2006: 96). Karlizm, gücün soylu ve ruhban sınıfından orta sınıfa geçişinde, liberaller ile gelenekselcilerin karşı karşıya gelmesi sonucu devrim karşıtı bir hareket olarak ortaya çıkmıştır (Muro 2008: 45). Karlist savaşları sırasında gelenekselcilere en büyük destek Bask Bölgesi'nden gelmiştir; Bask Bölgesi'nin desteğinin arkasında *foral* hakların savunulması yönünde verilen mücadele olduğu savunulmaktadır (Conversi 2000).

1833-1839 yılları arasında özellikle Bask Bölgesi, Navarre, Aragon ve Katalonya'da yoğun şekilde sürdürülen Birinci Karlist Savaşının ardından Kraliçe Isabella'nın meşru hâkimiyeti kabul edilmiş ve foral hakların özerk hali korunmuştur (Muro 2008: 46). Foral haklar, ilk olarak 1837 anayasası ile kaldırılmış olsa da, 1839'da yönetim ve vergilendirme alanında tekrar ayrıcalıklar getirilmiştir. 1872-1876 yıllarındaki İkinci Karlist savaşından sonra oluşturulan monarşi anayasası ile söz konusu haklar bir kez daha ve daimi olarak kaldırılmıştır (Conversi 2000; Mees 2001; Payne 1971). Ancak Navarre ve üç Bask bölgesi için özerk bir vergilendirme rejiminin yer aldığı özel bir uygulama (*concierto económico*) başlatılmıştır (Muro 2008: 48; Payne 1971).

Ekonomik özerkliğin sembolü ve araçları olan foral hakların kaldırılması, Basklar ile Madrid arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktası niteliğindedir. Foral hakların nihai olarak kaldırılması, Bask Bölgesi ve Navarre'de tepkiyle karşılanmıştır. Yasaların ve imtiyazların kaldırılmasına tepki olarak Basklar merkezîyetçiliğe karşı olan her tür eylemi desteklemeye başlamıştır. Foral sistemin kaldırılması, Bask milliyetçiliğinin ortaya çıkmasındaki sebeplerden biri olarak görülmektedir (Conversi 2000: 48). Özellikle Bizkaya bölgesinde görülen hızlı endüstrileşme ve endüstrileşmenin yarattığı etki, önceden var olan etno merkezci ortak kimlik bilincini, politik bir ideolojiye dönüştürmüştür (Fusi 1984, Aktaran: Conversi 2000: 48). 1880'lerden sonraki hızlı endüstrileşme proleterleşmeye yol açmış, yaşam tarzlarını değiştirmiş, genç nüfusun köyden kente göç etmesine sebep olmuştur. Burjuvazinin uyguladığı endüstrileşme programı yerel işgücü ile karşılanamadığından, çoğunluğu Kastilya'dan olmak üzere göç başlamış ve bölgeye göçmenler yerleşmiştir. Göç, yaşanan çatışmaya yeni bir boyut getirmiştir (Conversi 2000). Foral sistemin kaldırılması ve endüstrileşme ve kentleşme ile şehirler liberalizmin ve merkezîyetçi sistemin destekçisi olurken, ortaya çıkan yeni kentli orta sınıf, milliyetçiliğin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Entelektüel ve kültürel rönesans ile başlayan hareket, sonradan siyasi bir harekete dönüşmüştür (Perez-Agote 2006: 59).

2.2.1.1. Bask Milliyetçiliğinin Ortaya Çıkışı ve Arana

Bask milliyetçiliğinin ortaya çıkması ve gelişmesi, Katalan milliyetçiliğine göre daha yavaş ve zayıf bir seyir izlemiştir (Payne 1971). Bask milliyetçiliği, ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında endüstrileşme sırasında yaşanan birçok göç dalgasına cevap olarak ve göçle gelen nüfusun Bilbao şehrindeki kent alanlarında yoğunlaşmış olan sanayi bölgelerine yerleşmesi sonucu 1890'larda Bizkaya'da ortaya çıkmıştır. Gipuzkoa'nın endüstrileşme süreci biraz daha geç başlamış ve endüstriyel büyüme ve nüfus artışı daha geniş bir coğrafi alana yayılmıştır; bu nedenle burada göç ve göçün etkileri daha az travmatik olmuştur (Perez-Agote 2006).

Foral hakların kaldırılması üzerine ilk emareleri görülmeye başlanan modern Bask milliyetçi hareketi, 1890'larda tarihçi Sabino de Arana y Goiri (1865-1903) tarafından başlatılmıştır (Douglas ve Zulaika 1990; Mees 2001; Payne 1971; Zabalo 2008). Ailesi sanayi girişimcisi olan ve Karlizm destekçisi olan Arana, 1883 yılında Barselona Üniversitesi'nde öğrenci iken, Katalan bölgeselciligi ve erken milliyetçiliği ile tanışmış ve bu hareketten etkilenmiştir (Payne 1971). Arana, yıllardır sahip olunan hakların kaldırılması sonucu bölgesel ayrıcalıklarını kaybeden Bask Bölgesi'nin ve ondokuzuncu yüzyılda hızla endüstrileşme ve kentleşme sonucu İber yarımadasının diğer bölgelerinden göç akınına uğraması sonrasında Bask kültürel kimliğinin tehdit altında olduğunu düşünüyordu (Conversi 2000). Göçle bölgeye gelenler, Bask bölgesinin ekonomi merkezlerinde çoğunluk nüfus olmaya ve başta dil kullanımı olmak üzere Bask kültürü giderek gerilemeye başlamıştır. Arana, Basklı olmayan İspanyollar'ın geldiklere yere geri dönmeleri ve Bask bölgesinin sadece ırk olarak Basklı olanların ülkesi olması gerektiğini savunmuştur (Douglas ve Zulaika 1990). Arana, Bask milliyetçiliğini kültürel kimliğin, ahlaki ve dini kurtuluşun bir yolu olarak görmüştür (Payne 1971).

Foral sistemin yeniden kurulması gerektiğini savunan Sabino de Arana, Bask siyasi programını, adını, kapsadığı coğrafi alanı kendisi belirlemiş, marşını yazmış ve bayrağını tasarlamıştır; Bask milliyetçiliğinin birçok sembolünü ve değerlerini 'icat etmiştir' (Conversi 2000: 53). Arana'nın modern Bask milliyetçiliğinin kapsamını

ortaya koyduğu programda, Bask bölgesinin tamamını değil büyük oranda Bask endüstrileşmesinin ve bununla birlikte ortaya çıkan sosyal değişimin merkezi olan *Vizcaya*'dan bahsetmektedir. Bu nedenle başlangıçta Bask bölgesinin diğer bölgelerinde fazla destek görmemiştir (Payne 1971). Bask bölgesini tanımlayan *Euzkadi* kelimesi ilk olarak Arana tarafından kullanılmış, sonrasında Bask Bölgesi'nin genel adı olarak kabul edilmiştir (şu anki adı *Euskadi* olarak kullanılmaktadır). Arana, coğrafi bölgeyi İspanya tarafındaki dört bölge (*Euskadi Sur*- Güney Bask), Fransız tarafındaki üç bölge (*Euskadi Nord*- Kuzey Bask) olarak tanımlamış ve bu yedi bölgenin bir gün birleşerek bağımsız *Euskadi*'yi oluşturacağını belirtmiştir. 1936 yılında *Euskadi*'nin resmi bayrağı olarak kabul edilen bayrağı tasarlamış ve Bask milli marşını bestelemiştir (Corcuera 1979: 226, Aktaran: Conversi 2000: 54).

Arana, ilk milliyetçi örgüt olan Centro Vasco'yu, Bizkaya'nın başkenti Bilbao'da 1895 yılında kurmuştur; ancak örgüt Bask Milliyetçi Partisi (*Partido Nacionalista Vasco* – PNV) adını resmi olarak 1898 yılında almıştır (Payne 1971: 36). PNV, 1898'de kuruluşundan sonra liberal burjuvazi ile koalisyon yapmış ve böylece partiye verilen desteğin artmasını sağlamıştır (Conversi 2000). Orta sınıf milliyetçiliği olarak başlayan hareket, Bask toplumunun diğer kesimlerinden de katılım görmüştür. Milliyetçi hareket, gençler ve kadınlar gibi farklı grupları hedef alan ve Bask kültürü ve dilini yaygınlaştırmayı amaçlayan siyasi-kültürel organizasyonları, dernekleri ve girişimleri kapsayan bir ağ kurmuştur. Bu ağ, partiye ve milliyetçilik hareketine verilen desteğin artmasında etkili olmuştur (Mees 2001: 803-804). PNV ve Arana, milliyetçilerin endüstri ve ekonominin kalkınmasına karşı çıkmak yerine bu unsurları Bask dilinin ve kültürünün korunmasında bir araç olarak kullanılabileceği inancıyla, liberal burjuvazi ile birleşme yoluna gitmiş ve ayrılıkçı söylemden uzaklaşarak özerklik yönünde daha ılımlı bir tutum sergilemeye başlamıştır (Conversi 2000; Özçer 2006). Parti, bu destekle ilk seçim sonrasında İspanya parlamentosunda yer bulmuştur (Conversi 2000).

PNV, kuruluşundan itibaren ılımlılar ve radikaller olmak üzere fikir ayrılıklarına sahne olmuş ancak Arana'nın liderliğinde birleşmiştir. Arana'nın 1903 yılında ölümünden sonra partinin kontrolü ve ideolojisi konusunda iç çatışmalar yaşanmaya

başlamış ve Bask milliyetçiliğinde iki eğilimin ortaya çıkmasına neden olmuştur: özerkliği savunan ılımlı ve bağımsızlığı savunan radikal milliyetçilik (Muro 2008: 69). En önemli temsilcisi Eli Gallastegi olan radikaller (*aberrianos*), Arana'nın *Euskadi*'nin İspanya ve Fransa'dan ayrılması gereken işgal altında bir millet olduğu görüşünü benimsemiş ancak Arana'nın aksine Bask milliyetçiliğine sosyal unsurları da dahil etmiştir. PNV'nin İspanya ile mücadelesine etnik kökene dayalı olmadan çalışan sınıfın ve göçmenlerin entegre edilmesi ve Bask milliyetçiliğinin sosyal faaliyetler yoluyla yaygınlaştırılması gerektiğini savunmuştur. Öte yandan, ılımlı milliyetçiler (*euskalerriacos*), İspanya politikasını etkilemenin bir yolu olarak İspanya partileri ile yakınlaşma ve sanayi ve finans sektörlerinde ortaklıklar kurma yoluna gitmiştir. İspanya'nın I. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalması sonucu Bask endüstrisinin büyümesiyle bölge silah üretimi, gemicilik ve madencilikte gelişmiştir. Sanayi alanındaki gelişmeler ılımlı milliyetçilerin tutumu üzerinde etkili olmuştur (Muro 2008: 70). 1916 yılına gelindiğinde parti, ciddi bir uzlaşmazlığa düşmüş; ılımlı milliyetçiler Arana'nın çizdiği yolda yürümeyi bırakmamış ancak Arana'nın sunduğu politikanın radikal yönlerini göz ardı ederek özerklik yolunda ağır ağır ilerlemeye başlamış, parti adını Bask Milliyetçi Birliği (CNV) olarak değiştirmiştir (Muro 2008: 74-77). Diğer taraftan, Arana'nın çizgisini takip etmek ve İrlandalı Sinn Fein'den esinlenerek, CNV'den ayrılan radikal grup, 1922'de Bask Milliyetçi Partisi PNV-EAJ (Partido Nacionalista Vasco- Euzko Alderdi Jeltzalea) adı altında kendi partilerini kurmuştur. PNV-EAJ, CNV'nin burjuva etkisinde oluşunu eleştirmiş, Arana'nın çalışan sınıfın refahını savunmasına dayanarak antikapitalist bir ideoloji benimsemiştir (Conversi 2000). 1922'de CNV'den ihraç edilen radikal kesim ve 1923 yılında milli bağımsızlık kazanmak amacıyla Katalan ve Galiçya partilerini bir araya getirerek Galiçyalı ve Katalan milliyetçilerle Üçlü İttifak kurmuştur. Üçlü İttifak, Bask radikal partisinin ittifaktaki baskın konumu nedeniyle ayrılıkçı, anti-İspanyolcu ve ütopyacı olarak görülmüştür. Üçlü İttifakın kurulması sonrası yapılan gösteriler neticesinde, ülkede halihazırda var olan kaos ortamı giderek karışık bir hal almaya başlamıştır.

İspanya ordusu, ülkenin içinde bulunduğu kaos ortamını ortadan kaldırmak amacıyla 1923'te Katalonya Komutanı Primo de Rivera önderliğinde darbe yaparak yönetime el koymuştur. Muro (2008: 78), darbenin sebeplerini şu şekilde açıklamıştır:

a) yaşanan büyük ekonomik ve siyasi bunalım, b) Fas'a yapılan askeri seferin başarısızlığa uğraması, c) örgütlü işçi eylemleri ve Üçlü İttifakın ortaya koyduğu ayrılıkçı tutum ve tehdit. Rivera, Katalonya ve Bask Bölgesi'nde periferik milliyetçilik hareketleri olmasına karşın bir ulus devlet kurmayı; halkı Ulusal Katolik değerleri altında birleştirmeyi ve bu amaçla eğitim ve ordu alanlarında önlemler almayı hedeflemiştir. Yedi yıl süren diktatörlüğü sırasında, Rivera İspanya'daki etnik farklılıkların İspanyol kültürünün bir zenginliği olduğunu, söz konusu farklılıkların tehdit oluşturmadığını savunmuş; milliyetçi söylemler ve faaliyetler içermedikleri müddetçe etnik unsurlara ve etkinliklere izin vermiştir (Muro 2008: 78-81). Bu dönemde siyasi arenadan çekilen ve faaliyetlerini gizlilik altında yürüten CNV ve PNV, Rivera'nın 1930'da yönetimden çekilmesinden ve 1931'de İkinci Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra PNV adı altında tekrar birleşmiştir (Payne 1971: 43).

Bask milliyetçiliği, Cumhuriyet döneminde güçlenmiş ve daha radikal bir hal almıştır (Payne 1971). Modernist milliyetçi yaklaşımlarda vurgulandığı üzere, sanayileşme milliyetçiliğin ortaya çıkmasında önemli bir unsurdur (Gellner 2013; Hechter 2004). Sanayileşme, Bask milliyetçiliğinin de ortaya çıkmasında önemli bir yere sahip olmuştur. Milliyetçilik hareketi, 1930'lara kadar sanayileşmenin yoğun olduğu Bizkaya bölgesinde, 1930'larda da Bizkaya ve Gipuzkoa bölgelerinde yaygınlaşmıştır; sanayileşmenin az olduğu Araba ve Navarre bölgelerinde neredeyse hiç varlık göstermemiştir (Fusi 1984, Aktaran: Muro 2008: 69). Milliyetçiliğin yayılması, partinin de daha geniş kitlelere ulaşması ve yapı olarak büyümesiyle bağlantılı olarak gerçekleşmiştir. Muro (2008: 70)'e göre, partinin büyümesinde dört unsurun katkısı olmuştur: 1. Partinin 'millet' adına toplumun neredeyse tüm kesimlerinden seçmenlerin ilgisini çekmiş olması, 2. parti içinde profesyonelleşmenin artması, 3. millet oluşturma aşamasında yazılı basının bir araç olarak kullanılması ve 4. Bask milliyetçiliğinin gündelik hayatın bir parçası olan gençlik grupları ve birlikleri gibi yaşamın sosyal alanlarına da yayılmış olması. Büyüme kaydeden parti, 1933'te yapılan seçimlerde İspanya Parlamentosunda tarihinin en büyük seçim zaferini kazanmıştır (Payne 1975, Aktaran: Conversi 2000: 75). Şubat 1936'da yapılan İspanya seçimlerinin ardından, İç Savaş başlamadan birkaç ay önce, Cumhuriyet Döneminde Bask Bölgesi'ne özerklik tanınmış ancak özerklik sadece 9 ay sürmüştür (Muro 2008: 82). 19 Haziran 1937'de

Bilbao kentinin Franco birlikleri tarafından ele geçirilmesinin ardından özerklik kaldırılmış, tüm siyasi partiler kapatılmıştır (Conversi 2000; Douglas ve Zulaika 1990; Muro 2008: 89).

2.2.2. İç Savaş ve Franco Dönemi

18 Temmuz 1936'da General Francisco Franco (1892-1975) komutasında Fas'ta bulunan İspanya garnizonunun, ülkedeki ayrılıkçı ve sosyalist tehdide karşı ayaklanması ve müdahale etmesi ile İspanya İç Savaş'ı başlamıştır (Conversi 2000). İç Savaş, İspanya'daki tüm bölgesel milliyetçi hareketler için bir yenilgi olmuştur. İç Savaş'ta başta Katalonya ve Bask Bölgesi olmak üzere milliyetçi bölgeler büyük bir baskı rejimi altına girmiştir. Öte yandan Franco döneminde, Bask milliyetçiliği düşmanı olan ve gelenekçi Katolik nüfustan oluşan Navarre, Franco rejimi altında farklı bir statüye sahip tek bölge olmuştur (Payne 1971). 1936'da İç Savaş sırasında Katolik-gelenekçi partilere oy veren Araba ve Navarre, Franco tarafında yer almıştır (Muro 2008: 85). Gelenekçi ve Karlist olan Navarre, hiçbir direniş göstermeden Franco birliklerine teslim olmuştur. Savaşın sona ermesinden sonra da, Franco Navarre'ye sadakatinin karşılığı olarak foral haklar sunmuştur. İspanyol milliyetçilik hareketinin en sadık kalesi olan Navarre, 1939'da özel vergi ve gümrük ayrıcalıkları elde etmiştir (Payne 1971). Öte yandan, Bask milliyetçiliğinin en aktif olduğu bölgeler olan Bizkaya ve Gipuzkoa, 1937 yılında '*hain bölgeler*' olarak ilan edilmiştir (Muro 2008: 88; Perez-Agote 2006: 97). Bilbao'nun ele geçirilmesinden sonra, Franco'nun Bask Bölgesi ile ilgili olarak aldığı ilk karar Bizkaya ve Gipuzkoa'nın merkezi yönetime vergi göndermesini düzenleyen Madrid ile arasındaki ekonomik anlaşmaları (*Conciertos Economicos*) kaldırmak olmuştur. Bunun ardından, Bask Bölgesi'nde Bask kültürü ve sembolleri, Bask milliyetçiliği ve halkın sosyal huzursuzluklarını dile getirdiği her tür faaliyet üzerinde, çoğunlukla ayırım gözetmeksizin, baskı uygulanmaya başlamıştır (Perez-Agote 2006: 97).

İç Savaşın, 1 Nisan 1939'da sona ermesinden sonra 1975'e kadar devam edecek olan Franco diktatörlük dönemi başlamıştır. Beltza (1977), Franco rejiminin iç savaş sırasında uyguladığı merkezileştirme faaliyetleri sonrasında Bask milliyetçi hareketinde

yaşanan dönemi dörde ayırmaktadır: 1. 1939-1945: Fransa'nın Nazi güçleri tarafından işgal edilmesi ve bir eksen zaferi olasılığından dolayı sürgündeki milliyetçi hükümetin istikrarsız bir durum sergilemesi (sürgün ve gizli faaliyetler), 2. 1945-47 ('altın çağ') İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra faşizme karşı Bask Cumhuriyetçileri'nin Müttefiklerin desteğini alma çabası, 3. 1948-52 Soğuk Savaş'ın başlamasıyla Franco'nun Sovyet etkisine karşı potansiyel bir siper olarak yeniden eski gücünü kazanması (düşüş) ve 4. 1953-60 Franco İspanya'sının Batıya açılmasının ardından PNV'nin giderek çağın gerisinde kalması ile birlikte gençlerin radikalleşmesi (yeni milliyetçilik) (Aktaran: Conversi 2000: 80).

1939 yılından sonra, İspanya'da yeni bir devlet şekli ortaya çıkmıştır. İspanya İç Savaşı'ndaki askeri zaferin ardından yeniden kurulan devlet, başka alanların yanı sıra, periferik milliyetçi hareketler üzerinde de sert bir siyasi baskı uygulamıştır. Bu durum, milliyetçiliğin yeniden canlanmasında sosyal mekanizmaların da artmasına ve genişlemesine doğrudan etki etmiştir. Bask milliyetçiliği sadece yeni sosyal alanlara yayılmakla kalmamış aynı zamanda daha radikal bir hal almıştır. Radikalleşme, Bask milliyetçiliği sol kanada yayıldığı için daha genel bir siyasi anlam kazanmış; aynı zamanda ayrılıkçılığı daha fazla savunmaya başladığı için daha milliyetçi bir biçim almıştır. Benzer şekilde, Bask milliyetçiliği güçlü bir siyasi liderlik kazanması ve sosyal olarak geniş çapta kabul görmesiyle birlikte, şiddeti de kapsayarak daha radikal bir hale dönüşmüştür. 1960'larda başlayan şiddet eylemleri, devlet tarafından uygulanan şiddetin onaylanmaması ve Bask bölgesinde şiddetin halk tarafından meşru görülmesi sonucu, gençlerin sosyal ağlara katılmasında önemli bir faktör olmuş ve halk arasında kabul görmüştür (Perez-Agote 2006: 56-57).

1939-1945 döneminde Bask Bölgesi ağır bir baskı rejimine maruz kalmıştır. Franco birlikleri, Bask kimliği ile ilgili her tür işarete karşı baskı uygulamıştır. Bask üniversitesi kapatılmış; sosyal ve kültürel derneklere, silahlı kuvvetlerle el konulmuş; Bask dilinde yayınlanmış olan kitaplar yakılmış; radyo yayınlarında ve okullarda Bask dilinin kullanımı kaldırılmış; dini törenlerde Bask dilinin kullanımı yasaklanmış; kamu kayıtları ve resmi belgelerdeki Bask isimlerinin İspanyol isimlerine çevrilmesi için bir kararname yayınlanmıştır (Conversi 2000). Dans ve müzik gibi popüler kültür

unsurlarına şüpheyile yaklaşmıştır. Franco'nun Cumhuriyetçilere karşı zaferinden sonra, Bask hükümeti ile birlikte ayrılıkçılığı savunan birçok kişi sürgün edilmiş; Bask diasporası Fransa, Latin Amerika ve diğer Batı ülkelerine dağılmıştır (Muro 2008; Conversi 2000). Bizkaya, Gipuzkoa ve Araba bölgelerindeki nüfusun %11.5'i, başta Avrupa ve Amerika olmak üzere, Fransa, İngiltere, Birleşik Devletler'e, Meksika, Venezuela ve Arjantin gibi Latin Amerika ülkelerine göç etmiş, bu bölgelerde geniş bir diaspora oluşturmuşlardır (Muro 2008: 92).

Franco rejiminin ilk yıllarında milliyetçilik hareketinde bir duraklamanın hüküm sürdüğü söylenebilir (Muro 2008: 94). Otoriter Franco rejimi, siyasi temsiliyeti, eğitim, medya ve kamu düzeni gibi kamu alanlarını kontrol altında tuttuğu için, milliyetçilik hareketi gizli bir şekilde faaliyet gösteren sosyal gruplara kaymıştır (Perez-Agote 2006). Milliyetçi bilinci yeniden uyandırmak üzere gerçekleştirilen faaliyetler, aile ve arkadaş ortamlarına, dini kuruluşların gizli alanlarına, siyasi bir önem arz etmeyen gastronomi, dağcılık, kültür ve atletizm gibi bazı sosyal gruplara, diğer bir deyişle, özel alanlara kaymıştır. Güvensizliğin, kültürel revizyonizmin ve sürekli baskının hüküm sürdüğü bir toplumda birçok Basklı da, ideolojilerini tamamen bırakmayı tercih etmiştir (Muro 2008: 94). Bask halkı, kültürünü ve dilini kendi evlerinde yaşatmayı seçmiş; ancak toplumun büyük çoğunluğunda hane içinde dahi, aileler rejime olan bağlılıklarını göstermek amacıyla çocuklarına İspanyolca öğretmişlerdir (Muro 2008: 94).

1940'lı ve 1950'li yıllardaki yoğun siyasi baskıdan dolayı, neredeyse hiçbir siyasi direniş gösterilmemiştir (Muro 2008: 93). Ancak, siyasi baskı olmasına rağmen, gizli faaliyetlerini eyleme dökmek amacıyla, sürgündeki liderler tarafından 1945 yılında, İspanya topraklarında Direniş Komitesi eylemlerini koordine etmek üzere birçok Bask partisinin, solcuların ve milliyetçilerin katıldığı işçi sendikasının bir araya gelmesiyle Bask Danışma Konseyi (*Consejo Consultativo Vasco*) kurulmuştur (Conversi 2000). Direniş Komitesi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında artan enflasyona karşı 1947, 1951 ve 1956 yıllarında genel grevler ilan etmiştir. Bunlardan birincisi olan 1 Mayıs 1947'de Bizkaya'da yapılan greve birçok işçi katılmıştır; greve hükümet tarafından ağır bir şekilde müdahale edilmiştir. Bu deneyim, milliyetçilerin ve solcuların işçi sınıfının büyük çoğunluğunu harekete geçirebildiğini göstermiş, aynı

zamanda genç liderlerin harekette liderlik rolü üstlenmeye başladığını ortaya koymuştur (Conversi 2000). Genç milliyetçiler, Fransız Bask bölgesinde Bask Öğrencileri Topluluğu (EIA) adı altında siyasi toplantılar yapmaya başlamış; broşür ve gazete dağıtmak suretiyle gizli faaliyetlerde bulunarak İspanya sınırındaki faaliyetlerini yaygınlaştırmışlardır. İspanyol polisinin faaliyetlerden haberdar olması üzerine 1951 yılında liderlerin bazıları tutuklanmış bazıları da sürgün edilmiştir. Bunun sonucunda kesin bir gizlilik içinde faaliyet gösterme kararı alınmıştır (Conversi 2000). Aynı yıl Bilbao’da yapılan genel grev sonrasında Madrid’in baskısı daha da artmış ve Direniş Komitesi büyük kayıp yaşamıştır. Bu protestolar, 1950’li yıllardaki sosyal ve ekonomik yapıdaki değişimi ve halk sınıflarının içinde bulunduğu zor durumu ortaya koymuş ve Franco rejimine karşı filizlenen direnişin başlangıcı olmuştur (Muro 2008: 94).

Franco döneminde Bask milliyetçi hareketi, Madrid karşıtı kampanyasını uluslararası ortamda da ortaya koymaya çalışmıştır. Sürgündeki Bask hükümeti başkanı Jose Antonio Aguirre ve destekçileri, İkinci Dünya Savaşı sırasında müttefik kuvvetlerle yakın işbirliği içerisinde olmuştur. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Hitler ve Mussolini’nin dünya sahnesinden çekilmesinin ardından, Bask milliyetçileri ve sürgündeki Cumhuriyetçiler müttefiklerin desteğini alma beklentisi içine girmiştir. İspanya’nın 1945’te yapılan Birleşmiş Milletler (BM) kuruluş konferansına davet edilmeyişi, BM’in Franco rejimini kınayan kararı ve İspanya’nın 1947’de Paris Konferansı’na ve Marshall Planı’na dahil edilmeyişi bu beklentiyi destekleyen olaylar olarak görülmüştür (Muro 2008: 95-96). Bask Cumhuriyetçileri, müttefik ülkelere diktatörlüğe karşı durmaları yönünde çağrıda bulunmuş, diasporanın desteğiyle Franco’ya karşı ortak tutum alınmasını sağlamayı amaçlamışlardır (Douglas ve Zulaika 1990). Ancak uluslararası toplumda yaşanan bazı gelişmeler, Bask milliyetçilerinin ve PNV’nin uluslararası camiadan beklediği dış desteği alamayacağını anlamasına ve umutlarını yitirmelerine yol açmıştır. Bu gelişmeler şu şekilde sıralanabilir: a) İkinci Dünya Savaşı sonrasında Potsdam Konferansı’nda İspanya’nın Soğuk Savaş stratejisindeki jeostratejik konumunun öneminin vurgulanması; b) Soğuk Savaş’ın başlamasıyla 1950’lerde İspanya’nın diplomatik ilişkilerinin iyileşmesi; c) Birleşmiş Milletler tarafından 1946 yılında İspanya’ya konulmuş olan ambargonun kaldırılması (Perez-Agote 2006: 83); d) İspanya’nın 1951’de Dünya Sağlık Örgütüne, 1952’de

UNESCO'ya ve 1955'te BM'e kabul edilmesi; e) 1953'te Birleşik Devletler'in İspanya'da beş askeri üs açmasına izin veren askeri ve teknolojik yardım anlaşmasının imzalanması (Clark 1970: 80, Aktaran: Conversi 2000: 83; Douglas ve Zulaika 1990; Muro 2008: 96); f) Bask Bölgesi'nin, PNV tarafından yönetilen sürgündeki hükümete Batılı güçler tarafından verilen desteğin çekilmesinden dolayı büyük bir izolasyonla karşı karşıya kalması (Conversi 2000). Tüm bu gelişmelerin yanında, PNV'nin politikalarına eleştiriler getirilmesinin ve radikal görüşün giderek güç kazanmasının ve bunun sonucunda ayrılıkçı grup ETA'nın doğuşunda önemli unsurlar olduğu savunulmaktadır (Conversi 2000: 83).

2.2.2.1. ETA'nın Ortaya Çıkışı ve Radikal Bask Milliyetçiliği

1950'li yıllarda Franco rejimi tarafından PNV'ye uygulanan siyasi pasiflik, parti tarafından kabullenilmiş ve meşrulaştırılmıştır. PNV, Batılı demokrasilerin desteğini almak için lobi faaliyetleri yapmanın, Franco rejimini ortadan kaldırmaya yardımcı olacağını ummuştur. Ancak 1950'lerin sonunda, diktatörlüğün başlamasından 20 yıl sonra, uluslararası alanda yaşanan gelişmelerin neticesinde bu strateji özellikle yeni nesil tarafından mantıksız olarak görülmeye başlamıştır. Dünya demokrasilerinin İspanya 'faşizmini' ortadan kaldırmaya yardım edecekleri umudu artık gerçek dışı görünmeye başlamıştır (Perez-Agote 2006: 83).

Öte yandan, 1950'li yılların sonunda Bask ekonomisinde bir genişleme süreci başlamıştır. Gelenekçi PNV destekçileri de dahil birçok Basklı, rejim politikalarından faydalanmaya ve refah kazanmaya başlamıştır. Birçok PNV üyesi, hükümet baskısının da korkusuyla, daha çok kültürel ve folklorik etkinlikleri destekleyerek Bask milliyetçiliğinden uzaklaşmıştır (Conversi 2000). PNV'nin Cumhuriyet Döneminde önemli bir rol oynamasına rağmen, Batı'nın Franco rejimine müdahale edeceğini öngören stratejisinin çökmesi, siyasi olarak yavaş hareket etmeleri ve diktatörlüğün giderek artan gücü karşısında (Muro 2008: 97) daha radikal istekler ortaya çıkmaya başlamıştır. Franco rejimine karşı kimseye bağlı kalmadan bir hareket başlatmak isteyen üniversite öğrencilerinden oluşan bir grup genç bir araya gelerek 1952'de *Ekin*'i (Bask dilinde 'eylem' anlamına gelmektedir, <http://www1.euskadi.net/morris/resultado.asp> 30

Eylül 2014’te erişildi) kurmuştur. Çoğu kentli, milliyetçi ve orta sınıftan gelen gençlerden oluşan grup, başlangıçta Franco rejimi tarafından Bask kültürüne ve diline karşı uygulanan baskı konusuna ilgi duymuş ve Bask tarihi hakkında bilgi edinmeyi amaçlamıştır (Muro 2008: 97). Gizli olarak yürüttükleri toplantılarda Bask tarihi ve Franco karşıtı direniş hakkında daha çok bilgi edinen grup, yeni üyelerin katılımıyla büyümeye başlamıştır. *Ekin* üyelerine göre, Bask kültürü yeniden canlandırılmakla kalmamalı, korunmalı ve modern toplumun kurulması için bir ifade aracı olmalıydı. Bunu gerçekleştirmenin yolu da gizlilik içinde siyasi araçların kullanılması ve rejime karşı aktif direniş gösterilmesinden geçiyordu (Conversi 2000). Daha sonra faaliyetleri PNV tarafından fark edilen *Ekin*, faaliyetleri kontrol altına alınmak amacıyla PNV’nin genç kanadı olarak bilinen ve çoğunluğu köylerde yaşayan, eğitim seviyesi düşük yerel militanlardan oluşan EGI (*Euzko Gastedii del Interior*) ile PNV bünyesinde birleştirilmiş, başta kırsal kesimde olmak üzere genişlemeye başlamıştır. PNV kadroları arasındaki fikir ayrılıkları sonrasında *Ekin*, EGI’nin üyelerinin büyük kısmını da alarak 31 Temmuz 1959’da Bask Vatanı ve Özgürlük (*Euskadi Ta Askatasuna –ETA*) adlı örgütü kurmuştur (Conversi 2000: 89; Muro 2008: 97).

Muro (2008: 98-99)’e göre, ETA, *Ekin*’in PNV bünyesinde faaliyet gösterme stratejisinin başarısız olması sonucu ortaya çıkmıştır. PNV ile fikir ayrılıklarının temelinde, diktatörlük altında milliyetçi hareketin nelere öncelik vermesi gerektiği ve örgütün yapısı konusunda iki nesil arasında yaşanan çatışma yatmaktadır. İç Savaşı yaşamamış olan genç milliyetçiler, PNV’nin Bask milliyetçiliğini tekelinde tutma girişimlerini kabul etmeyi reddetmiştir. Genç liderler, PNV’yi fazla muhafazakâr ve yetersiz bulmuştur (Payne 1971). ETA’nın ideolojisi aslında, Bask Milliyetçi Parti’nin radikal ayrılıkçı idealinden beslenmekte ancak ulusal kendi kaderini tayin hakkının ve İspanya’dan ayrılma yönündeki çalışmaların hâlihazırda kurulu siyasi kurumlara katılım sağlayarak gerçekleşmeyeceğini, Franco gibi diktatör rejimlerin ortadan kaldırılmasının tek yolunun toplu devrimci savaş olduğunu ve bu amaçla gerilla savaşının yapılması gerektiğini savunmuştur. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra 1960’larda giderek yayılan ve İngiliz, Fransız ve Portekiz Krallıklarından bağımsızlıkların kazanılmasını sağlayan, Üçüncü Dünya ülkelerinin ulusal bağımsızlık hareketlerini kendilerine örnek almış;

PNV'den ayrılarak sosyal ve siyasi değişimin halkın ortak çabasıyla sağlanabileceğini savunmuştur (Muro 2008: 99).

ETA, kuruluşundan itibaren Franco rejimini ve ideolojisini ortadan kaldırmak ve kültürel kimliği esas alarak Bask milletini yeniden canlandırmak için silahlı eylem olasılığını dikkate almıştır. Yeniden canlanma için uygulanacak şiddetin çok yavaş, istikrarlı ve gizli bir şekilde uygulanması gerektiğini savunmuştur (Conversi 2000). ETA, doğrudan askeri çatışma yerine, klasik üçüncü dünya isyancı modelini tercih ederek, genel nüfus üzerinde devlet baskısını provoke etmeyi ve böylece sonradan gerilla hareketine destek sağlamak için kullanılmak üzere halkın siyasi bilincini ve kinini artırmayı amaçlayan gerilla eylemini benimsemiştir. Franco diktatörlüğü de bunun için gerekli olan ortamı sağlamıştır (Douglas ve Zulaika 1990).

ETA, örgütün ideolojik yapısını, amaç ve stratejilerini 1962 – 1967 yılları arasında yapılan beş kurulda belirlemiştir. 1962'de yapılan İlk Kurul'da, kendini 'Ulusal Kurtuluşun Bask Devrimci Hareketi' olarak tanımlamış (Garmendia 1979, Aktaran: Conversi 2000: 92) ve koşullara göre en uygun taktiğin uygulanması kararını almıştır. 1963'te yapılan İkinci Kurul'da örgütsel konuları ele almış ve halkın destekleyeceği bir savaşın özgürlüğü getireceği inancıyla Devrimci Savaşı, temel stratejisi olarak kabul etmiştir. 1964'te yapılan Üçüncü Kurul'da, eylem-baskı-eylem döngüsü stratejisini benimsemiştir. Eylem-baskı-eylem stratejisine göre, yapılan her eylem devlet baskısıyla karşılık bulacak; bu karşılık daha büyük bir devrimci eylemi beraberinde getirecek ve döngü bu şekilde devam edecektir. 1965'te yapılan Dördüncü Kurul'da sosyalizm kabul edilmiş ve yapılan son Kurulda örgüt kendisini Marksist-Leninist bir hareket olarak tanımlamış ve Kuzey Vietnam savaş stratejisini benimseyerek kültürel, siyasi, işçi ve askeri saflarda faaliyet gösterme kararı almıştır (Muro 2008: 98).

ETA'nın milliyetçilik anlayışı, geleneksel Bask milliyetçiliğine dayanmaktadır. Jauregui (2000)'e göre ETA, Arana'nın öğretilerini esas alarak, üç temel düşünceyi sorgusuz kabul etmiştir: 1) geçmişte tüm Basklar eşitti ve Basklar asil bir soydan geliyorlardı; 2) Basklar ezelden beri bağımsızdılar (ve foral haklar bunun bir

göstergesiydi); 3) Bask vatanı İspanya ve Fransa tarafından işgal edilmişti (Aktaran: Muro 2008: 100). Geçmişte Basklar'ın eşit, asil ve bağımsız olduklarını Arana'nın sunduğu tarih bilgilerine dayanarak kabul etmişlerdi; Bask vatanının işgal edildiği konusunda ise başka 'mite' ihtiyaç duymamışlardır çünkü Franco rejimi hâlihazırda gerekli koşulları sağlamıştır (Muro 2008: 101). 1960'lardan sonra yaşanan yeni endüstriyel değişim sonrasında, Bask bölgesine yeni bir göç dalgası olmuş ve bölgenin nüfusu yeni göçle büyük artış göstermiştir. Bölgeye yeni göç dalgası ve Bask halkının da giderek proletaryalaşması, sosyal yapının da değişmesine neden olmuştur. ETA, daha önceden bölgeye gelen göçmenlerin ikinci neslini ve yeni gelenleri kendilerine dahil etmek amacıyla Marksist unsurları benimsemiştir (Muro 2008: 100-102).

ETA'nın milliyetçilik anlayışı, geleneksel Bask milliyetçiliğinden farklı birtakım unsurları da içinde barındırmaktadır. ETA, öncelikle Bask siyasetindeki dini gelenekçilikten ayrılmış ve Kilise ile devlet arasında kesin bir ayrım olması gerektiğini savunmuştur. İkinci olarak, sosyalist düşünceleri siyasi yapısının bir parçası olarak kabul etmiştir. Üçüncü olarak, Arana'nın ırk ve kan bağıını temel alan anlayışının aksine, Bask dilinin Bask milliyetçiliğinin temel unsuru olduğunu ve Basklı olmak için iradenin esas olduğunu ve bu iradeyi ortaya koymanın yolunun da Baskça konuşmak olduğunu savunmuştur (Conversi 2000; Muro 2008: 100). Conversi (2000)'e göre insanları belirleyen dinleri veya önceden gelen akrabalık ve kan bağları değil tarihleri, örf ve adetleri ve dilidir. ETA da, Bask dilinin kaybolması halinde, ırkın da Bask kimliğini kaybedeceğini savunmuştur.

Franco yıllarında, milliyetçi bilincin genel içeriğinin daha seküler bir hal almaya başladığı görülmektedir. Sekülerleşme, bir anlamda, geleneksel kilise merkezli din anlayışı düşüşe geçtiğinde yaşanmıştır. Aynı zamanda Bask milliyetçiliğinde dinin merkezi rolünün yerini siyaset almaya başlamıştır. Kilise siyasi bir bakış açısıyla irdelenmeye başlamış ve milliyetçi söylemin merkezi bir yanını oluşturmuştur. Dolayısıyla, PNV kurucusu Sabino Arana'nın Bask halkının kültürünü, dinini ve ahlakını korumak amacıyla yaratılan *aranist* milliyetçiliği, giderek siyasi milliyetçiliğe dönüşmeye başlamıştır (Perez-Agote 2006: 88; Santiago 2015). Yeni neslin dine olan ilgisinin zayıflamasıyla birlikte siyasi radikalleşme sonucu yeni nesil arasındaki gerilim

artış göstermeye başlamıştır. Franco rejimi altında büyük baskıya maruz kalan yeni nesil, 1960'larda ve 1970'lerde radikalleşmiştir (Perez-Agote 2006: 88).

2.2.2.2. ETA'nın Bölünmesi ve Şiddet Eylemlerine Yöneliş

Milliyetçilik ve sosyalizm temelleri üzerine inşa edilen ETA'nın ideolojisindeki fikir ayrılıkları, Franco döneminde kendi içinde bölünmelere yol açmıştır. 1966 yılında sosyalist unsurlara verilen önem konusunda örgüt içinde yaşanan anlaşmazlık sonucunda ETA-Berri (Yeni ETA) ve ETA-Zarra (Eski ETA- sonradan yine ETA ismini kullanacaktır) olarak ikiye bölünmüştür. 1970 yılındaki Beşinci Kurul sırasında etnisite unsurlarını vurgulayan ve ETA'nın ilk üyeleri tarafından kurulan ETA Beşinci Kurul (ETA-V) ve sınıfa dayalı mücadeleyi savunan yeni ve daha radikal üyeler tarafından kurulan ETA Altıncı Kurul (ETA-VI) olarak ikiye bölünmüştür. ETA-VI diğer sosyalist hareketler ile bağlantı kurmaya yönelerek ve neredeyse milliyetçi söylemi bırakarak sınıf mücadelesini savunmuş; Endülüs bölgesindeki hareketlerle işbirliği kurması üzerine ETA-V tarafından İspanya yanlısı olarak görülmüştür. ETA-V, 1972 yılında PNV'nin gençlik kolu EGI ile ikinci kez birleşerek ETA adını almıştır. EGI'nin üyeleri ile yeniden güç kazanan ve muhafazakâr milliyetçilerle bağlantılarını yenileyen ETA, Beşinci Kurul ilkelerini kabul ederek sınıf mücadelesini ve milli mücadeleyi birleştirmiştir. Bu, milliyetçiliğe yeniden dönüş ve şiddet eylemlerinin artması olarak yorumlanmıştır (Conversi 2000: 97-101).

İlk siyasi şiddet olayları 1961'de başlamıştır. Franco muhriplerini taşıyan bir treni raydan çıkarmak üzere yapılan saldırı sonrasında, o dönemlerde 300'den fazla üyesi bulunan ETA'nın 110 ETA üyesi tutuklanmıştır (Conversi 2000; Muro 2008: 97). Haziran 1968'de bir ETA üyesinin öldürülmesi (Txabi Etxebarrieta), silahlı mücadeleyi savunanların beklediği *casus belli* olarak görülmüş ve halk üzerinde büyük bir etki yaratmıştır (Conversi 2000: 99; Özçer 2006). İki ay sonra ETA, tepki olarak Basklar'a işkence yapmakla bilinen polis şefi Manzanos Gonzales'i suikast düzenleyerek öldürmüştür. İspanya hükümetinin tepkisi büyük olmuş; birçok ETA üyesi tutuklanmıştır. İki yıl sonra 1970'te çeşitli terör suçundan tutuklu ETA üyeleri için görülen askeri davada, altı kişiye ölüm cezası ve üç kişiye de çifte ölüm cezası

verilmiştir. Vatikan'ın uluslararası toplumun baskısı üzerine Franco, cezaları 30 yıl hapse çevirmiştir. Tarihte Burgos Davası olarak bilinen bu dava sonrasında, İspanya İç Savaş'tan sonra büyük bir kriz yaşamıştır. Uluslararası kamuoyunun büyük kesimi, gizli siyasi faaliyete verilen desteği artırmış ve ETA, PNV kadrolarından, kiliseden ve başta Komünist parti olmak üzere İspanya solundan destek görmüştür. Ayrıca, üye sayısı azalmakta olan ETA, Burgos Davası sonrasında birçok yeni üye sahibi olmuştur (Conversi 2000: 99-101). ETA'nın eylem-baskı-eylem döngüsü çok iyi işlemiştir (Muro 2008: 106). Ancak 1969 yılından itibaren ETA'nın yapısı, tutuklamalar ve birçok liderin sürgüne gönderilmesi sonrasında genç üyelerin yetki alması ile oldukça değişmiştir (Conversi 2000).

1972'den itibaren silahlı saldırılar giderek artış göstermeye başlamıştır (Conversi 2000: 105; Muro 2008: 187). 1972'nin başlarında Bask kökenli bir sanayici olan ve aynı zamanda Baskça konuşan Lorenzo Zabala'nın, fabrikasında çalışan işçilerin ücretlerin artırılması için greve gittiği sırada kaçırılması bir dönüm noktası olmuştur. İşçi sınıfında çıkarlarının korunması için ETA'ya güvenebilecekleri algısı oluşmuş ve *Euskadi*'nin özgürlüğü için mücadeleye katılmalarına imkân sağlamıştır. Zabala'nın salıverilmesi için yapılan görüşmelerde öngörülen şartlar kabul edilmiş ve Zabala zarar görmeden serbest bırakılmıştır. ETA'nın bu başarısı, rejime ETA'nın hala hayatta olduğu mesajını vermiş ve Burgos davasından sonra gücünü tekrar kazanarak geri döndüğünü ortaya koymuştur. Marksizm ve milliyetçilik füzyonuyla, ETA daha fazla güç kazanarak genişlemiş ve gerilla faaliyetleri artış göstermiştir (Conversi 2000). 1973'te Franco'nun selefi olarak görülen Amiral Carrero Blanco'nun öldürülmesi, ETA'ya karşı duyulan sempatinin artmasını ve Bask sorununun uluslararası alanda diplomatik ilgi odağı olmasını sağlamıştır. 1974'te Madrid'de Café Rolando'daki terörist saldırıda dokuz kişinin öldürülmesi üzerine ETA bomba uyarısı verilmiş olmasına rağmen bölgeyi boşaltmadıkları için güvenlik güçlerini suçlamış ancak yine de kendi içinde bölünmeye engel olamamıştır (Conversi 2000). 1974 yılında, silahlı mücadelenin artırılması ve bunun yaratacağı riskler, ulusal veya sınıf mücadelesine katılım konusunda yaşanan fikir anlaşmazlığı sonrasında ETA, ETA-Militar (ETA-M) ve ETA-Politik Militar (ETA-PM) olarak ikiye bölünmüştür. ETA-M şiddet kullanmaya devam etmiş ve 1975'te tekrar ETA ismini almıştır. ETA-PM farklı bir gelişim izlemiş,

silahlı mücadeleyi bırakma kararı almış ve 1982’de dağılmıştır (Conversi 2000; Muro 2008: 108).

1970’lerde şiddet eylemlerini giderek arttıran ETA’nın 1973 yılında Franco’nun sağ kolu olan Başbakan Amiral Luis Carrero Blanco’yu öldürmesi, Franco üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Varisi olarak gördüğü Blanco’nun öldürülmesinin ardından Prens Juan Carlos veliaht prensi olarak ilan edilmiştir (Muro 2008: 106). 20 Kasım 1975’te Francis Franco’nun ölümüne kadar gelinen süreçte, ETA, Bask milliyetçiliğinin radikal kanadının temsilcisi konumuna gelmiştir. Franco’nun ölümünden sonra Juan Carlos Kral olarak İspanya’nın başına geçmiş ve yeni yönetimi ve demokrasiyi kurma çalışmalarına başlamıştır.

2.2.3. Demokrasiye Geçiş

1975-1978 yılları arasında İspanya’nın demokrasiye geçiş süreci, monarşinin rolü ve 1960’lardan itibaren İspanyol sivil toplumundaki ılımlı siyaset kültürü ile sağlanmıştır. Kral Carlos tarafından demokratikleşme sürecini yönetmekle görevlendirilen ve atanan Suarez, yavaş bir demokratik reform süreci öngörmüş; geçiş projesi, PNV hariç bütün partiler tarafından kabul görmüştür (Muro 2008: 115-116). 1978 İspanya Anayasasının onaylanmasının ardından, 1978 yılında kurulmuş olan sistem karşıtı Halk Birliği (Herri Batasuna-HB) partisi hariç bölgedeki tüm siyasi partiler tarafından Aralık 1979’da Bask Özerklik Yasası kabul edilmiştir. Özerklik Yasası ile Bask Bölgesine özerk bir polis gücü kurma, bölge hükümetine vergi toplama, sağlık ve eğitim hizmetlerini yürütme, kendi radyo ve televizyonlarını kurma ve kültür, tarım, sanayi ve sosyal alanlarda geniş sorumluluk ve yetkiler verilmiştir. Baskça İspanyolca ile birlikte bölgenin resmi dili olarak kabul edilmiş ve mali konularda geniş bir özerklik tanınmıştır; özerk bölge hükümetine Araba, Bizkaya ve Gipuzkoa bölgelerinden vergi toplama ve bunun küçük bir kısmını merkeze gönderme yetkisi verilmiştir (Mees 2001: 808; Muro 2008: 121). Demokrasiye geçiş sürecinde oluşturulan kamu mali politikası ile Bask Bölgesi, Avrupa’nın egemen bir devlet olmadan kendi mali politikasına sahip (Navarre dışında) tek bölgesi olmuştur (Goikoetxea 2013).

Demokrasiye geçişten sonra, Bask Bölgesi, 1979’da eğitim, kültür, kamu düzeni, sağlık ve sosyo-ekonomik politika alanlarında verilen yetkiler sayesinde oldukça üst seviyede bir bölgesel özerklik kazanmıştır. Ancak bunları sağlayan Özerk Topluluk statüsü, siyasi şiddetin ve ayrılıkçılığa verilen desteğin azalmasını sağlamamıştır (Mansvelt Beck 1999; Muro 2008; Perez-Agote 2006). ETA’ya göre Franco döneminden itibaren hiçbir şey değişmemiştir ve İspanyol demokrasisi otoriter yönetimin sadece bir maskesi niteliğindedir ve ETA gerçeği ortaya çıkarmak için devrimci savaşına devam etmelidir. ETA’nın 800’e varan ölüm vakalarının büyük bir kısmı demokratikleşme sürecinde yaşanmıştır (Mansvelt Beck 1999; Weinberg 2006). ETA, 1978-1983 yılları arasında eylem-baskı-eylem stratejisi kapsamında ordudan bir tepki almak ümidiyle eylemlerini ordu mensuplarına yöneltmiştir (Muro 2008). Basklı ayrılıkçıların eylemlerinin devam etmesi üzerine, demokrasi karşıtı bazı ordu mensupları 1981 yılında bir darbe girişiminde bulunmuş ancak Kral Juan Carlos’un müdahalesi sonucu bu girişim başarısız olmuştur (Muro 2008; Conversi 2000).

1977’deki ilk seçimlerden sonra, Bask Bölgesi’nde milliyetçi partiler güç kazanarak toplumun tüm alanlarında etkin olmaya başlamıştır. Her ne kadar doğrudan şiddet ile ilişkilendirilmese de, birçok milliyetçi ETA’nın Madrid üzerinde baskı oluşturmada faydalı bir işlevi olduğu görüşünde birleşmiştir (Conversi 2000). Özerklik tanındıktan sonra ETA-pm 1982 yılında silahlı mücadeleyi bırakma kararı almış ve sol parti olan Bask Solu’nu (Euskardiko Ezkerra-EE) kurmuştur (Muro 2008: 123); ancak ETA-m saldırılarına devam etmiştir. Preston (1986)’a göre, şiddetten vazgeçilmesi, ETA’da iç bölünmeye, hizipleşmeye ve silahlı mücadeleye özlem duyulmasına yol açacaktı (Aktaran: Conversi 2000: 149). İspanya hükümeti asıl düşman olarak görüldüğünden, demokratikleşme süreci Bask kimliğini yok etme girişimini gizlemeye yönelik bir girişim olarak görülüyordu. Radikal solculara göre tek çözüm İspanya ile olan bağların kötüleştirilmesiydi ve bunun için ETA’nın eylemleri hem haklı hem de gerekli görülüyordu (Conversi 2000). Ancak demokratikleşme süreci ile partilerin açılması sonrasında, radikal ayrılıkçılığı ve şiddet kullanımını onaylayan sektörlerin de demokratik olarak temsil edilmesi gerektiği inancı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, Kasım 1977’de Mesa de Alsasua (Alsasua Masası) koalisyonu kurulmuş; koalisyon Nisan 1978’de Herri Batasuna (Halk Birliği- HB) adını almıştır (Conversi 2000). Sistem

karşıtı olan Herri Batasuna (1978-1998)- sonradan adı Euskal Herriarok (1998-2001) ve Batasuna (2001-2002) olarak değişmiştir - ayrılıkçılığı ve radikal sosyoekonomik politikaları savunmuştur (Muro 2008). Din adamlarından, işadamlarına, Marksistlerden, çevrecilere birçok farklı grubu içinde barındıran ideolojik olarak heterojen bir yapısı olmuştur. İdeolojik farklılıklara rağmen bu farklı grupları bir araya getiren ortak nokta, hem İspanyol Anayasasını hem de Özerklik Yasasını reddetmeleri ve bağımsızlık talepleri olmuştur. Herri Batasuna, 1980'lerde başta Gipuzkoa olmak üzere, Bizkaya, Alava ve Navarre'de büyük destek görmüş ve Haziran 1986'da meşrulaştırılmıştır. PNV'den ayrılan ılımlı milliyetçiler tarafından 1986 yılında şiddet yanlısı olmayan, Bask Dayanışması (EA) kurulmuştur (Conversi 2000). Ulusal özgürlük mücadelesini siyasi araçlar yolu ile yürütmek üzere kurulmuş olan Herri Batasuna, Bask sorununu Basklar ile İspanyollar arasındaki bir mücadele ve siyasi şiddetin de etnik-toprağa bağlı anlaşmazlığın bir göstergesi olarak görüyordu. HB'nin Bask Milliyetçi Özgürlük Hareketinin (ENAM) temel kuruluşlarından biri olmuştur. ETA ile olan sembolik bağı, yapılan seçimlerde partiye ETA taraftarlarından verilen destek ve oy ile ortaya konmuştur. 1979 parlamento seçimlerinde sandalye kazanmasına rağmen HB, parlamentoda yer almayı reddetmiştir. (Muro 2008: 129-130).

1975'ten sonra değişen yeni koşullara uyum sağlamak amacıyla radikal milliyetçiler, ETA'nın psikolojik ve fiziki yıpratma savaşını desteklemek üzere feminizm, çevrecilik, uluslararasılaşma, Bask kültürü, gençler ve öğrenciler ile tutuklu hakları alanlarında faaliyet gösteren birbiriyle bağlantılı birçok siyasi kuruluş, sivil toplum kuruluşu ve sosyal kurumların yer aldığı geniş bir ağ oluşturmuştur: Bask Milliyetçi Özgürlük Hareketi (ENAM) (Mees 2001; Muro 2008). Önderliğini ETA'nın yaptığı ve üyeleri arasında Herri Batasuna ve Milliyetçi İşçi Komiteleri (LAB) sendikasının yer aldığı hareket, sosyal ve siyasi kuruluşlar aracılığıyla silahlı mücadeleyi ve halk mobilizasyonunu birleştirme stratejisini benimsemiş ve Bask halkı için bağımsız bir devlet kurmayı amaçlamıştır (Muro 2008: 125). ENAM'ın karar alma organizasyonu Sosyalist Vatansever Koordinatör Komitesi (KAS) idi. Komite, ETA şiddetinin sona ermesi için sağlanması gereken beş koşulu şu şekilde belirlemiştir: 1) tüm Basklı siyasi tutuklular için genel af; 2) tüm siyasi partilerin meşrulaştırılması, 3) İspanyol Güvenlik Güçlerinin Bask Bölgesinden çekilmesi, 4) işçilerin sosyal

koşullarının iyileştirilmesi, 5) kendi kaderini tayin hakkı veren Özerklik Yasasının onaylanması (Egana 1996: 37, Aktaran: Muro 2008: 127).

ETA'nın 426 kişiyi öldürdüğü 1980-1986 yılları arasındaki dönem, ETA'nın demokratik süreçte en fazla ölümlü eylem gerçekleştirdiği dönem olmuştur. Gonzalez yönetimindeki İspanya hükümeti, ETA ile mücadele etmek amacıyla Terörle Mücadele Özgürlük Grupları (GAL) adı altında gizli bir paramiliter güç oluşturmuştur (Goikoetxea 2013: 276). Fransız hükümetinin ETA'ya karşı tutumunu değiştirmek ve terörle mücadelede Fransız desteğini almak amacıyla, güvenlik güçlerinden ve üst düzey yetkililer ile bağları olan tetikçilerden oluşan gizli grup, Fransız ve İspanya Bask bölgelerinde birçok ETA üyesini öldürmüştür. Bu dönem, ETA'ya karşı yürütülen 'kirli savaş'taki operasyonları yönettiği iddiasıyla muhalefet tarafından suçlanan Gonzalez hükümetinin eleştirildiği bir dönem olarak anılmaktadır (Muro 2008: 139).

2.2.4. İspanya Hükümetinin ETA ile Mücadelesi ve Barış Görüşmeleri

1982'deki genel seçimlerde PSOE büyük bir zafer kazanarak İspanya'nın ilk sosyalist hükümetini kurmuş ve 1996 yılına kadar iktidarda kalmıştır (Conversi 2000). Felipe Gonzalez liderliğindeki hükümet, ETA ile mücadelede farklı bir politika uygulama kararı almıştır. Bu politikanın ortaya çıkmasında Muro (2008)'e göre, Franco'nun ölümünden sonra başlatılan demokratikleşme sürecinin devamında şiddetin giderek artmış olmasının yanı sıra İspanya'nın Ocak 1986'da Avrupa Topluluğu'na (AT) girmesinin ve AT'ye entegrasyonunun siyasi ve ekonomik sistemin modernizasyonu, sağlanan fonlar ile yaşam standartlarının artırılması etkili olmuştur. İspanya hükümetinin ETA ile mücadelede uygulamaya koyduğu yeni uygulama kapsamında, 1987'de GAL dağıtılmış ve İspanya parlamentosunda siyasi partilerin çoğunluğunun desteği alınarak ilk ETA-karşıtı pakt imzalanmıştır. Hükümetin ETA'nın siyasi amaçlı şiddeti ile mücadele politikaları 1987 yılından itibaren hem polis faaliyetini hem de barış görüşmelerini kapsamıştır. 1987-1997 yılları arasında İspanya hükümeti ETA şiddeti ile mücadele için örgütün halk desteğini ortadan kaldırmak amacıyla reformlara giderek etkin bir baskı uygulamak ve örgütü askeri, ideolojik ve siyasi olarak ortadan kaldırma stratejisi uygulamıştır (Muro 2008: 143).

Bu strateji kapsamında, barışa yönelik sosyal talebi dikkate alan ve şiddetin işleyen demokratik kurumlarda yeri olmadığını savunan anlayışla, İspanya hükümeti üç siyasi pakt imzalamıştır. Birincisi, 5 Kasım 1987’de Eusko Alkartasuna ve Herri Batasuna dışında tüm partiler tarafından İspanya Parlamentosunda onaylanan Madrid Terör Anlaşmasıdır (Madrid Paktı olarak da anılmaktadır). Pakt, ETA’nın Bask halkının iradesini ifade etme meşruiyetinin olmadığını belirtmiş, ETA’nın Bask halkının siyasi sorunları üzerine görüşmelerde bulunma iddiasını reddetmiş, söz konusu görüşmelerin sadece İspanya hükümeti ile Bask hükümeti arasında yapılabileceğini vurgulamış ve ETA üyelerinin silahlı mücadeleyi bırakmaları durumunda rehabilitasyonu vb. konularını ele almıştır. Pakt, Felipe Gonzalez liderliğindeki PSOE hükümeti tarafından atılan başarılı bir siyasi adım olarak görülmektedir (Muro 2008: 145-147). İkincisi, 12 Ocak 1988’de Herri Batasuna hariç tüm Bask siyasi güçleri tarafından bölge parlamentosunda onaylanan Bask Ulusal Normalizasyon ve Uzlaşma Paktı’dır (Mees 2001: 810-811). ETA’nın Bask siyasetine müdahalesini önlemeyi ve özerk Bask hükümetinin şiddet sorununun çözümündeki rolünü vurgulamayı amaçlayan Paktta, şiddet kullanımı reddedilmiş, şiddete başvuran kişilerin Bask halkının iradesini temsil etmesinin meşru olmadığı ve halkın iradesinin meşru temsilcilerinin ve siyasi sorunları görüşmeye yetkili tarafın sadece siyasi partiler olduğu ve Navarre Özerk Yönetimi ile işbirliği yapılacağı vurgulanmıştır. Terör mağdurlarına ilişkin konular, uluslararası işbirliği vb. konularını da ele alan, tüm tarafları bir araya getiren pakt, ETA ve Herri Batasuna’yı dışarıda tutmuş ancak gerekli şartların sağlanması halinde silahlı grup ile görüşmelere de açık kapı bırakmıştır. Ekim 1988’de Navarre’da imzalanan Barış ve Tolerans Anlaşması, özerk bölge politikalarına ETA’nın şiddet içerikli müdahalesini reddetmiş; demokrasi ve parlamento siyasetini desteklemiştir. ETA’nın Navarre halkı adına temsil yetkisi olmadığı ve Bask Özerk Yönetimi ile işbirliği yapılacağı vurgulanmıştır. Birçok parti tarafından onaylanan bu üç pakt, siyasi sorunların özerk yönetimler tarafından çözüleceğini vurgulamış ve ETA’nın meşru bir temsiliyet hakkı olmadığı ve Herri Batasuna’ya şiddete son verilmesine destek olacak müzakere sürecini başlatma konusunda baskı yapmayı, bazı şartların sağlanması halinde ETA’nın acilen tasfiye edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Paktta, doğrudan ETA şiddetini azaltmaya yönelik tedbirlerin yer almadığı; bu anlamda radikal Bask milliyetçiliğinin düşüşe geçmesi için çok katkı sağlamadığı savunulmaktadır (Muro 2008: 145-147).

Yapılan paktlar sonrasında, İspanya hükümeti tarafından uygulamaya konulan yeni strateji kapsamında 1986 yılından itibaren ETA ile bir dizi gizli müzakerelere başlanmıştır. Müzakerelere başlanmasında yukarıda anılan gelişmelerin yanı sıra birtakım başka unsurların hızlandırıcı bir etkisi olduğu savunulmaktadır (Mees 2001; Muro 2008: 145): İspanya hükümeti açısından, 1992 yılında Sevilla’da gerçekleştirilecek olan Dünya Fuarı, Madrid’in Avrupa Kültür başkenti olacak olması, Olimpiyat Oyunları’nın Barselona’da yapılacak olması ve Columbus’un Amerika kıtasını keşfinin 500’üncü yıldönümü etkinliklerinin gerçekleştirilecek olması. ETA’nın müzakerelere başlama sebepleri ise; Kuzey İrlanda’da Sinn Féin’in barış görüşmelerinin örnek alınması (Mees 2001), ETA’nın yeni üyeler kazanmakta güçlük çekmesi, Fransa ile İspanya hükümeti arasındaki işbirliği, İspanya’nın askeri yollarla yenilemeyeceğinin anlaşılması olarak sıralanabilir (Muro 2008). ETA, 1985 yılından itibaren ölümlü eylemlerini azaltmış fakat hükümet üzerinde baskı oluşturmak amacıyla daha yıkıcı eylemler gerçekleştirmeye başlamıştır. Görüşmeler sırasında, İspanya hükümeti, görüşmelerin başlaması için şiddetin bırakılmasını önkoşul olarak sunarken, ETA şiddet eylemlerinin sona ermesinin sürecin sonunda gerçekleştirileceğini belirtmiştir. İlki 1986 yılında Cezayir’de yapılan müzakereler, İspanya sözcüsünün vefatı üzerine yarım bırakılmış; ETA’nın Katalonya’daki HB desteğini kaybetmesine yol açan Barselona’daki Hipercor süpermarketinde sivillerin ölümüne ve yaralanmasına yol açan bombalı saldırısının ardından Temmuz 1987’de Cezayir’de ikinci tur müzakereler başlamıştır. ETA, kendi kaderini tayin ve Navarre’nin Bask Bölgesi’ne dahil edilmesi gibi siyasi konuları görüşmek isterken, hükümet şiddete son verilmesini ve siyasi sorunların seçimle gelmiş siyasi partilerle çözülmesi gerektiğini savunmuştur. Bu esnada, Ağustos 1987’de İspanya hükümeti ETA ile müzakereler yapıldığını ve yapılmaya devam edileceğini ilk kez kamuoyuna açıklamıştır. Ancak ETA’nın 1987’de Zaragoza’da ve çeşitli yerlerde gerçekleştirdiği ölümlü saldırılar sonrasında müzakerelere son verilmiştir. Üçüncü tur müzakereler, Ocak-Nisan 1989’da gerçekleştirilmiş, ETA iki aylık bir ateşkes ilan etmiş, ancak basına çıkan haberler ve iki tarafın karşılıklı güven eksikliğinden dolayı görüşmeler sona erdirilmiştir. Cezayir müzakerelerinin sonuçsuz bir şekilde sona ermesinden sonra, ETA Fransa’daki ve Cezayir’deki özgürlük savaşçıları imajını kaybetmiş bunun sonucunda Cezayir ve Fransa’daki birçok ETA üyesi sınır dışı edilmiştir. Fransa’nın İspanya ile işbirliği

neticesinde üç ETA lideri tutuklanmış, ETA iki aylık bir süre için ateşkes önerisinde bulunmuş; bu çağrı İspanya hükümeti tarafından bir zayıflama ve örgütün yeniden organizasyon girişimi olarak algılanmıştır (Muro 2008: 145-152).

ETA, 1990'ların başında giderek güç kaybetmeye başlamıştır. Bunda İspanya'nın Fransa ile işbirliği yapmasının büyük etkisi olmuştur. İspanya'nın NATO ve AT'ye girmesinin etkisiyle Fransa, İspanya ile istihbarat paylaşımı yapmaya başlamış, yüzlerce ETA şüphelisini sınır dışı etmiştir. Schengen Anlaşmaları kapsamında başka bir üye devletin sınırlarına birkaç kilometre müdahale ederek polis güçlerinin operasyon yapılmasına imkân tanınmasıyla, ETA liderinin 1992'de Fransa'da tutuklanmasının ardından Fransa ETA'nın sığınma yeri olmaktan çıkmıştır. Bunun sonucunda, şiddet eylemleri ciddi oranda zarar gören ETA, sosyal mücadelenin yeni alanı olarak gördükleri sokak çatışmalarına ve sokak faaliyetlerine yönelmiştir (Muro 2008). Sokak eylemleri ve gösteriler, ETA'nın polise karşı oluşunun bir göstergesi, her üyenin görevi ve genç üyelerin statü olarak bir üst seviyeye ve olgunluğa geçişleri için gerekli eylemler olarak görülmüştür (MacClancy 1988). ETA'ya göre, sokak faaliyetleri, fabrikalar, mağazalar, sağlık merkezleri, aile vb. birçok alanı kapsamalı ve yapılacak her tür milliyetçi girişim mutlaka şiddet içeren bir isyanı içermeliydi (Muro 2008: 155). Sokak çatışmaları, 1994 – 2001 yılları arasında devam etmiş, 2001 yılında çok yoğun bir hal almıştır. Polis, asker ve üst düzey yöneticileri kapsayan hedef kitleye gazeteciler, işadamları, akademisyenler, hâkimler ve savcılar vb. dahil edilmiştir (Mansvelt Beck 2008; Muro 2008: 156). ETA, politikacıların sosyal gerçeği değiştirmek için yeterince çaba sarf etmedikleri gerekçesiyle 1995-2003 yılları arasında Bask Bölgesi'nde yirmi üç politikacıyı öldürmüştür. ETA'nın eylemleri, 29 yaşındaki alt düzey bir politikacı olan Miguel Angel Blanco Garrido'nun 1997 yılında öldürülmesinin ardından halk tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. ETA ve şiddet eylemlerine karşı çıkmak amacıyla büyük çaplı gösteriler yapılmış, Bask milliyetçisi olmayanlara karşı ETA tarafından gerçekleştirilen eylemler ve ETA terörü protesto edilmiştir (Muro 2008: 157-158).

Kamuoyunda ETA'nın şiddetine karşı sosyal tutumda bütünüyle bir değişim yaşanmaya başlamıştır. 1960'lardan itibaren süren şiddet, barış için ortak çaba

göstermeyen Bask politikacılarına karşı vatandaşın güvenini azaltmış; birçoğu milliyetçi olan ve daha fazla özerklik ve hatta bağımsızlık isteyen Bask halkı, ayrım gözetmeyen şiddet ve cinayetlerin, ayrılıkçı amaca zarar verdiğini fark etmiştir. ETA'ya verilen destekte 2006 yılına gelindiğinde büyük bir düşüş yaşanmış, ETA üyelerini suçlu veya katil olarak görenlerin oranı artış göstermiştir. ETA'nın milliyetçi şiddetine gösterilen muhalefet, şiddetin ayrım gözetmeksizin uygulanmasından, diğer bir deyişle terörizme yönelmesinden kaynaklanmıştır (Muro 2008: 160-161).

2.2.5. Radikal Milliyetçiliğin İnişe Geçmesi

Blanco Garrido'nun öldürülmesinin ardından, PNV ve EA, mevcut kurumsal yapılar aracılığıyla stratejik hedeflerini sürdürmek için siyasi bir inisiyatif elde etmek amacıyla ayrılıkçı bir politika gütmeye kararı alarak 1998'de Lizarra Paktı'nı imzalamış ve 'milliyetçi cephe'yi oluşturmuşlardır. PNV, bu amaçla şiddet eylemlerinin olmadığı süreyi mümkün olduğunca uzatmayı hedeflerken, ETA önlerindeki süreyi siyasi kuruluşları gerekli adımları atmaları yönünde ikna etmek için kullanmayı hedeflemiştir. Aynı yıl imzalanan Kuzey İrlanda Hayırlı Cuma Anlaşması'ndan esinlenilerek yapılan Lizarra Paktı sonrasında, ETA 1998'de tek taraflı ve süresiz ateşkes ilan etmiştir (Mees 2001). 1999 yılında ETA, tarafların söz konusu siyasi anlaşmaya uymadıkları ve PNV ile EA'nın Bask halkını bağımsızlık yönünde birleştirmek için gerekli çabayı göstermediği gerekçesiyle ateşkesi sona erdirerek şiddet eylemlerine yeniden başlayacağını açıklamış ve ateşkes sonrası ilk eylemini Ocak 2000'de gerçekleştirmiştir. Bir yıllık ateşkes süresince, İspanya hükümeti ile ETA Mayıs 1999'da bir kez görüşmüş ancak bu görüşme de bir uzlaşa sağlanmadan sona ermiştir. 1998-1999 ateşkes sürecinin başarısız olması, güvenlik açmazını artırmış ve şiddetin bir on yıl daha sürmesine neden olmuştur (Muro 2008: 165-171).

İspanya hükümetinin radikal Bask milliyetçiliğine karşı yaklaşımı, 1996 yılındaki genel seçimlerden sonra değişmiştir. 1982 yılından itibaren iktidarda olan sosyalist Felipe Gonzalez başkanlığındaki PSOE hükümetinin yerine 1996 yılında iki dönem görev yapmak üzere José Maria Aznar başkanlığındaki Halk Partisi (PP) seçilmiştir. Kendisi de 1996 yılında ETA eylemine maruz kalmış ve öldürülmek

istenmiş olan Aznar liderliğindeki PP hükümeti, Bask sorununa sosyalistlerden çok daha farklı bir tutum benimsemiştir (Jaime 2002, Aktaran: Muro 2008: 167). Aznar, ETA'yı bir iç güvenlik meselesi olarak görmüş ve prensip olarak ETA liderleri ile müzakere yapılmayacağını ifade etmiştir. Aynı zamanda sorunu sadece ETA ile sınırlamamış, bütünüyle bir Bask milliyetçiliği sorunu olarak görmüştür (Mees 2001: 814). Hükümet ilk iktidar döneminde, Katalan; Bask ve Kanarya Adaları ile koalisyon hükümeti kurmuş ancak 2000'de kurduğu ikinci kabinede diğer partilere ihtiyaç duymadan iktidar olmuş ve hem ılımlı hem de radikal Bask milliyetçiliğine karşı bir tutum sergilemiştir. ETA'yı bir terör örgütü ve ETA'nın eylemlerini de terör eylemleri olarak değerlendirmiş ve çoğulcu bir demokraside şiddet örgütlerinin yeri olmadığını savunmuştur. 11 Eylül Saldırıları'nın, Aznar'ın ETA ile ilgili görüşlerini desteleyici bir etki yaratması sonucu, Avrupa Birliği'ne yapılan terörle savaş çağrısı desteklenmiş ve ETA ve Batasuna Aralık 2001 ve Haziran 2003'te terör örgütü listesine alınmıştır (Muro 2008: 166-168). Mart 2003'te ETA ile bağlantısı olduğu gerekçesiyle Batasuna'nın faaliyetleri (Herri Batasuna ve Euskal Herriarrok dahil olmak üzere) kalıcı olarak askıya alınmış; üyelerinin bir sonraki seçimlerde temsil hakkı kaldırılmış ve parti mallarına el konulmuştur. Aynı yıl Bask Milli Özgürlük Hareketinin diğer unsurları da yasa dışı ilan edilmiştir (Muro 2008: 173-175).

Aznar hükümetinin ikinci iktidar döneminin sonuna yaklaşıldığı genel seçimler öncesinde, 11 Mart 2004'te Madrid'deki üç ayrı tren istasyonu yapılan bombalı saldırı sonrasında 192 kişi hayatını kaybetmiş ve 1,755 kişi yaralanmıştır (http://elpais.com/elpais/2004/03/11/actualidad/1078996617_850215.html, 30 Ağustos 2014'te erişildi; Muro 2008: 176). Saldırının ETA tarafından gerçekleştirildiği düşünülmüş ancak daha sonra eylemin El Kaide lideri Usama Bin Ladin'den esinlenilerek aşırı İslamcı bir örgüt tarafından İspanya'nın Irak'a yapılan müdahalede barış gücü kapsamında asker göndermesini protesto etmek amacıyla yapıldığı ortaya çıkmıştır (Field 2009; Muro 2008). Ancak bu bilgiyi gizleyerek seçim öncesi ETA'yı sorumlu tuttuğu yönündeki eleştiriler sonrasında, PP hükümeti seçimlerde beklediği başarıyı elde edememiş ve PSOE lideri Rodriguez Zapatero 2004 seçimlerinde Başbakan olmuş ve 2008 seçimlerinde tekrar seçilerek iki dönem başbakanlık yapmıştır (Muro 2008: 176). İspanya tarihinde 'İkinci geçiş' olarak da anılan bu dönemde,

Zapatero hükümeti, öncelikli olarak Irak'taki İspanya birliklerini geri çekmiş ve özerk yönetimler konusuna eğilmiştir (Field 2009: 380). Zapatero, çok uluslu İspanya projesi kapsamında çoğunluk parlamento onayı olması ve anayasanın temel esaslarına aykırı olmaması koşuluyla özerklik yasasında reform yapılabileceği yönüne esnek bir tutum sergilemiştir. Bu kapsamda, Haziran 2006'da Katalan Özerk yasasındaki değişiklik Senato tarafından ve ardından referandum ile Katalan halkı tarafından kabul edilmiştir (Muro 2008: 174-182). Katalan özerk yasasında değişiklik yapılmasıyla, Endülüs, Galiçya, Aragon, Belarik Adaları vb. bölgeleri de daha fazla özerklik arayışına girmiştir. Hükümet Katalan yasasını onaylayarak, Bask siyasi elitlerine siyasi müzakereler yoluyla birçok şeyin yapılabileceğini ancak şiddet vasıtasıyla bunun başılamayacağı mesajını vermiştir (Muro 2008: 183).

Katalan özerk yasasında değişiklik yapılması, Bask milliyetçileri tarafından ilgiyle izlenmiştir. 2005 bölge seçimlerinden önce hükümet ETA'nın silah bırakması ve bunun karşılığında İspanya Parlamentosu ile Bask Parlamentosu arasında Bask Bölgesi özerk yönetim yasasında reform çalışmalarının görüşmeleri yapılabileceğini belirtmiştir. Zapatero da, ETA'nın 2003 yılından itibaren silahlı eylemde bulunmadığını ve bunun barışa yönelik iyi bir adım olduğunu ifade etmiştir. Mayıs 2005'te ETA'nın silah bırakması ve şiddete son vermesi halinde hükümete ETA ile görüşmelerde bulunma yetkisi verilmiştir. Temmuz 2005-Şubat 2006 arasında üç gizli görüşme yapılmış, ETA 22 Mart 2006'da tek taraflı olarak kalıcı ateşkes ilan ettiğini belirten bir beyanat yayınlarak, ETA'nın çatışmayı sonlandırmak ve Bask haklarının tanındığı Bask Bölgesi'nde demokratik bir sürecin işletilmesini istediğini açıklamıştır. (Muro 2008: 183-185).

Haziran 2006'da Zapatero, sürecin zorlu olacağını belirterek ETA ile görüşmelere başlayacaklarını resmi olarak ilan etmiştir. Aralık 2006'ya kadar biri Cenevre biri Ankara'da yapılan görüşmelerde tutuklu ETA üyelerinin Bask Bölgesi'ndeki başka hapisanelere nakledilmesi ve Batasuna'nın siyasi parti olarak tekrar açılması konularında yaşanan anlaşmazlıklar sonrasında, ETA'nın ateşkes boyunca hükümet yetkililerinin ateşkesi ödüllendirecek hiçbir adımda bulunmadığı gerekçesiyle (Muro 2008: 188), 30 Aralık 2006'da Madrid havalimanı otoparkına

yaptığı ve iki kişinin ölümüne ve büyük maddi hasara yol açtığı saldırısı ile ateşkes bozulmuştur. Bunun yanı sıra, ateşkes esnasında da birçok sokak eylemi ve saldırı gerçekleştirilmiştir (Muro 2008: 187). Yapılan saldırıyı kabul eden ve amaçlarının öldürmek değil hükümete süreci yavaşlattığı için bir mesaj vermek niteliğinde olduğunu belirten ETA, bombalama eylemine rağmen ateşkesin hala geçerli olduğunu ilan etmiştir. Ancak buna rağmen, hükümet, şiddet eylemlerini bırakmayı reddeden silahlı grup ile görüşmelerde bulunma stratejisine son verme kararı almıştır (Muro 2008: 189).

Görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından yaşanan dönemde İspanya'da ekonomik sorunlar baş göstermeye başlamıştır. İspanya genel seçimlerine yaklaşılrken, İspanya ekonomisinde 2007 yılında büyüme oranı düşmeye başlamış ve konut kredisi sisteminde sorunların patlak vermesiyle, piyasada büyük ve ani bir düşüş yaşanmış ve işsizlik artmaya başlamıştır. Zapatero hükümeti, İspanya'da ortaya çıkan ekonomik sorunlarla mücadele etmek durumunda kalmıştır. 2008'deki seçimlerin ardından, ekonominin kötüleşme eğilimi giderek artmış ve Avro bölgesindeki benzer bir ekonomik kriz İspanya'da da kendini göstermeye başlamıştır. Ekonomik krizi aşmaya yönelik önlemler sonuç vermemiş, 2009 yılında bütçe açığı artmaya başlamış, işsizlik psikolojik sınır olan %20'ye dayanmıştır. Zapatero, 20 Kasım 2011'de erken seçime gidileceğini ve seçimde tekrar aday olmayacağını ilan etmiştir. 2011 yılında yapılan erken seçimlerde, PSOE demokratikleşme sürecinden sonra en büyük yenilgisini almış; PP lideri Mariano Rajoy Başbakan seçilmiştir (Martín ve Urquiza-Sancho 2012: 359).

Ekonomik sorunların üstesinden gelmek için bir dizi önlemler alan Rajoy hükümeti, ETA konusunda sert bir tutum sergileyerek, barışın sağlanması yönünde hiçbir siyasi taviz verilmeyeceğini belirtmiştir. 2009-2010 yılında yapılan birçok tutuklama ile ETA, hem örgüt yapısında hem de kapasitesinde kayıp yaşamıştır. ETA, Eylül 2010'da yeni bir ateşkes ilan etmiş, hükümet ise, ETA şiddet eylemlerini sona erdirinceye ve silah bırakıncaya kadar bir girişimde bulunmayacağını açıklamıştır (<http://www.bbc.com/news/world-europe-17955805>, 30 Ağustos 2014'te erişildi). Terör suçlarından tutuklu ETA üyeleri arasındaki iletişimi engellemek amacıyla İspanya'daki farklı hapishanelerde tutulan ETA üyelerinin, Bask bölgesindeki hapishanelere

nakledilmesini talep eden birçok kişi gösterilerde bulunmuştur (http://www.contracostatimes.com/ci_24247704/thousands-march-spain-back-eta-prisoners, 30 Ağustos 2014'te erişildi). 17 Ekim 2011'de Bask sorununa çözüm sunmak amacıyla BM temsilcileri de dahil bazı liderlerin de katılımıyla San Sebastian'da Uluslararası Barış Konferansı yapılmıştır. Barış Konferansı, ETA'yı silah bırakmaya ve hükümeti de müzakerelerde bulunmaya çağırmıştır.

Kuruluşundan itibaren 43 yılda 829 kişinin ölümüne sebep olan şiddet eylemleri düzenleyen ETA, 20 Ekim 2011'de yazılı olarak ve video kaydı şeklindeki beyanatında, tüm şiddet eylemlerine koşulsuz ve kalıcı olarak son verdiğini ilan etmiştir (http://politica.elpais.com/politica/2011/10/19/actualidad/1319056094_153776.html, 28 Ağustos 2014'te erişildi). ETA, açıklamasında, Uluslararası Konferansı büyük politik önem taşıyan bir girişim olarak gördüğünü ve mutabık kalınan kararın, çatışmanın çözümüne ilişkin unsurları beraberinde getirdiğini ve Bask toplumunun ve uluslararası topluluğun desteğini aldığını düşündüğünü belirtmiştir. Ayrıca tutuklu ETA üyelerinin durumunu işaret ederek çatışmanın sonuçlarının, Fransa ve İspanya hükümetleri ile doğrudan diyalog yoluyla çözülmesini talep ettiklerini belirtmişlerdir (http://politica.elpais.com/politica/2011/10/19/actualidad/1319056094_153776.html, 28 Ağustos 2014'te erişildi).

ETA ile müzakerelere tüm kapılarını kapatan Rajoy hükümeti, ETA'nın silah bırakmasını ve dağılmasını talep etmektedir. Ancak ETA, tutukluların durumunda bir iyileşme olmadığı müddetçe silah bırakmanın söz konusu olmadığını belirtmektedir. ETA, Eylül 2013'te silahlarını uluslararası bir aracı kuruluşa bırakacağını duyurmuştur. ETA, şiddet eylemlerine son vermiş olmasına karşın, halen silah bırakmamıştır. Hâlihazırda, tutukluların durumuna ilişkin olarak birçok gösteri yapılmaktadır.

2.2.6. Sonuç

Bask milliyetçiliği 19'uncu yüzyılda sanayileşme ve beraberinde İspanya'nın diğer bölgelerinden göç alması sonucu ortaya çıkmıştır (bk. Ek 5). Bask milliyetçiliğinin kurucusu olarak kabul edilen Sabino de Arana, foral hakların

kaldırılması sonucu bölgesel ayrıcalıklarını kaybeden Bask Bölgesi'nin ve sanayileşme sonrası göçle gelen nüfusun etkisinden dolayı Bask kültürünün ve kimliğinin tehdit altında olduğunu savunmuştur. Bask milliyetçiliği, kuruluşunda kan bağına dayalı ırkçı ve ayrılıkçı bir söylem benimsemiştir. İlk milliyetçi parti olan Bask Milliyetçi Partisine (PNV) liberal burjuvazinin destek vermesi sonrasında milliyetçilik hareketi sanayileşmenin yoğun olduğu bölgeleri de kapsayarak yayılmaya başlamıştır. Primo de Rivera ve Franco döneminde ağır siyasi ve kültürel baskı altında kalan Bask Bölgesi'nde milliyetçilik hareketi içte ve sürgündeki liderler tarafından gizlilik altında yürütülmüştür. Özellikle Franco döneminde dış destek alınacağı beklentisi ile pasif bir tutum sergilediğini düşündükleri PNV'ye karşı çıkan bir grup üniversite öğrencisi, Bask kültürünü ve haklarını tanımak ve korumak amacıyla bir hareket başlatmıştır. ETA adını alan hareket, Franco rejimini ve ideolojisini ortadan kaldırmayı, Bask milletini yeniden canlandırmayı ve işgal altında olduğunu düşündükleri Bask vatanını kurtarmayı amaçlamıştır. Amaçlarına ulaşmak için eylemlerinde şiddet kullanımı konusunda kendi içinde fikir ayrılıklarına düşen ETA, bölünme yaşamış ve şiddeti savunan grup üçüncü dünya ülkelerinde ortaya çıkan isyancı modelini benimseyerek şiddete yönelmiştir. Eylem-baskı-eylem stratejisini benimseyen ETA, 1960'ların sonunda şiddet eylemlerine başlamıştır. Franco'nun ölümünden sonra demokrasiye geçişle beraber özerklik kazanan Bask Bölgesi, yönetim, güvenlik, eğitim ve kültür anlamında özerk haklara sahip olmuştur. Ancak İspanya demokrasisinin gerçeği yansıtmadığı ve Franco rejiminin devamı olduğunu savunan ETA, demokrasiye geçiş döneminde şiddet eylemlerini arttırmıştır. PNV, özerklik sonrasında siyasi hakların geri kazanılmasıyla etkisini arttırmış; öte yandan ETA radikal milliyetçi söylemi ve şiddet eylemlerini sürdürmüştür. 2000'li yıllara gelindiğinde Madrid hükümeti ile şiddetin sona erdirilmesine yönelik yapılan görüşmelerde netice alınamamıştır. Belli aralıklarla kısa süreli ateşkes ilan eden ETA, 2011 yılında şiddet eylemlerine koşulsuz ve kalıcı olarak son verdiğini ilan etmiş fakat henüz silah bırakmamıştır. Sonuç olarak, 19'uncu yüzyılda sanayileşme ve göç sonrasında ortaya çıkan Bask milliyetçiliği, ılımlı milliyetçilerin yanı sıra şiddete başvuran radikal milliyetçiliği de içinde barındıran bir harekete dönüşmüştür.

III. BÖLÜM

3. ETNİK MİLLİYETÇİLİK VE ŞİDDET TEMELİNDE KATALONYA VE BASK MİLLİYETÇİLİĞİ KARŞILAŞTIRMASI

Bask ve Katalan milliyetçiliği, etnik milliyetçilik olarak ortaya çıkmış hareketlerdir. Milliyetçilik hareketlerinin görüldüğü Bask Bölgesi ve Katalonya, ekonomik kalkınma, sanayileşme ve buna bağlı olarak İspanya'nın diğer bölgelerinden göç alma, otoriter rejim baskısına maruz kalma gibi unsurlar açısından ele alındığında benzerlik göstermektedir. Ancak Bask Bölgesi'ndeki etnik milliyetçi hareket bir noktada radikalleşerek şiddete yönelmiş fakat Katalonya'da belli dönemlerde şiddet olayların yaşanmasına rağmen, milliyetçilik hareketi barışçıl bir şekilde yürütülmüştür. Milliyetçi hareketlerin farklı yollar izlemesinin nedenlerinin açıklanması için öncelikle ortaya çıkışındaki farklılıkların, diğer bir deyişle, tarihsel gelişim süreci bağlamında ortaya çıkan farklılıkların dikkate alınması gerekmektedir. Ancak bu tarihsel süreç, Bask milliyetçilik hareketinde şiddete başvurulmasının açıklanmasında yeterli değildir. Milliyetçiliğin çatışmaya dönüşmesinde ve şiddete başvurulmasında diğer yapısal unsurların da dikkate alınması gerekmektedir (Newman 2000). Bu bağlamda, Bask milliyetçilik hareketinde radikalleşmeye ve şiddete yönelmeye yol açan unsurların ne(ler) olduğunun açıklanmasında, siyasi unsurların yanı sıra sanayileşmeyle birlikte ekonomik kalkınma şekilleri, bunun sonucunda oluşan sosyal ve sınıfsal yapılar, geliştirilen politika ve merkez-çevre ilişkileri ve sosyo-kültürel unsurlar ele alınacaktır.

3.1. Siyasi Faktörler

3.1.1. Otoriter Rejim

Literatürdeki bazı çalışmalar otoriter yönetim unsurlarının, terör eylemlerinin ortaya çıkışını daha olası kıldığını ve radikal halk içinde hoşnutsuzluk ve ihtilafa yol açtığını ortaya koymaktadır (Crenshaw 1981: 384; Reinares 2005). Otoriter rejimlerin, demokratik haklara erişim imkânını kısıtlaması veya tamamen ortadan kaldırması, diğer bir deyişle muhalefetin yasal ifade yollarının oldukça sınırlı veya tamamen kapalı olması şiddete yol açabilmektedir. Gurr (1986), şiddetin, bireylerin hedeflerine ulaşmada demokratik yollara sahip olmaması durumunda ortaya çıkma olasılığının daha fazla olduğunu ortaya koymuştur (Aktaran: McAllister ve Schmid 2011: 250). Terör örgütlerinin, siyasi katılım imkânı olmayan, konvansiyonel yollarla etkili bir pozisyon elde edememiş, devlet baskısı veya seçim süreçleri gibi açık çoğulcu rekabet yoluyla kamu karar alma süreçlerinin dışında kalmış gruplar olduğu savunulmaktadır (Reinares 2005). Sánchez-Cuenca (2006) yaptığı bir araştırmada diktatörlük geçmişi olan ülkeler ile devrimci terör arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Terör örgütleri, geçmişinde siyasi istikrarsızlığın yaşandığı, 1960'larda güçlü sosyal hareketlerin görüldüğü ve söz konusu hareketlere baskı uygulama yoluna giden ülkelerde ortaya çıkmıştır (Sánchez-Cuenca 2006: 81).

İspanya'da yaklaşık 40 yıl süren otoriter Franco rejimi, anarşizm ve komünist hareketlerinin ülke genelinde yayılması sonucunda ordunun bazı kademelerinin İspanya'daki İkinci Cumhuriyet hükümetine karşı ayaklandığı 18 Temmuz 1936 tarihinde patlak veren şiddetli bir çatışmanın sonrasına kurulmuştur. Ayaklanma ile demokrasi, parti sistemi, kilise ve devlet işlerinin ayrılması ve bazı bölgelerde uygulanan (Katalonya, Bask Bölgesi ve Galiçya) özerklik reddedilmiştir. Ayaklanmacıların amacı, İspanya'nın bazı bölgelerinde epey güç kazanmış olan komünizm ve anarşizmin tüm izlerini ortadan kaldırmak ve düzeni yeniden kurmak olmuştur. Bu amaçla cumhuriyetin sona erdirilmesi bir gereklilik olarak görülmüştür (Guibernau 2004: 34). Franco rejimi, İkinci Cumhuriyet ile başlatılan İspanya'nın demokratikleşme, modernleşme ve âdemi merkezileşme sürecine son vermiş ve otoriter

bir rejim kurmuştur. Franco rejiminin aslında bir anlamda, Kastilyan, muhafazakâr, toprak sahibi oligarşi ve imparatorluk nostaljisinin yüzyıllardır süren gücünü tehdit eden İspanya dönüşüm sürecine bir son vermeyi amaçladığı savunulmaktadır (Guibernau 2004). 1898’de Latin Amerika’daki son kolonilerin de kaybedilmesiyle (Küba, Porto Riko ve Filipinler), Kastilyan oligarşisi İber yarımadası üzerindeki kontrolünü garanti almaya odaklanmıştır. Bu anlamda, başta Katalonya ve Bask Bölgesi’nde sosyalist ve anarşist düşüncelerin ve ayrılıkçılık tehdidinin yayılması, oligarşinin gücüne büyük tehdit olarak görülmüştür (Guibernau 2004: 34).

Ulus devletlerin kurulması merkezileşme, doğrudan yönetim şeklinin benimsenmesi ve homojenleştirme çabalarını da beraberinde getirmiştir (Hechter 2004). Franco rejimi de merkezileşme kapsamında, aşırı bir siyasi baskı uygulamış; siyasi gücü merkez yönetimde toplayarak, siyasi temsil hakkını ortadan kaldırmış ve çok sınırlı siyasi ve işçi hakları sunmuştur. Bölgesel kültürler baskı altına alınmış, güç merkezleştirilmiş ve resmi Katolizm uygulanmıştır (Diez Medrano 1995; Guibernau 2004; Muro 2008). Franco, fiziki ve psikolojik baskı uygulayarak, medya, eğitim, elitler ve bürokrasi üzerinde kontrol sağlamış, güçlü bir kültürel ve linguistik homojenleştirme politikası uygulamıştır. İspanya halkı, otoriterlik, aşırı ve gerici bir muhafazakarlık, ifade özgürlüğünün kaldırılması, uluslararası izolasyon ve rejim tarafından aşırı muhafazakar Katolizm ile karşı karşıya kalmıştır (Guibernau 2004: 36; Muro 2005: 578; Nunez 2001). Franco rejimi, Katolizmi İspanya’nın belirleyici özelliği olarak kabul etmiş; İspanya’nın hem kültürel hem de sosyal anlamda tam bir Katolik devlet olmasını hedeflemiş, bu nedenle İspanya karşıtı olduğu düşünülen Avrupa kökenli tüm kültürel, siyasi ve sosyal hareketleri reddetmiş ve onaltıncı-onyedinci yüzyıldaki geleneksel değerlere dönüş yapılmasını öngörmüştür. İspanya’nın kalkınması için Katolik birliğin yanı sıra millet birliğinin de sağlanması gerektiğini savunarak İspanya’yı bütünüyle Kastilya ile özdeşleştirmiştir (Greer 2007; Guibernau 2004). İspanya tarihi Kastilya’nın öne çıktığı olaylarla yorumlanmış; İspanyolca dilinin dışında devlet sınırları içerisinde konuşulan bütün dillerin kamu alanında kullanımı ve azınlıkların kültürel sembolleri yasaklanmıştır (Guibernau 2004: 44-45). İç Savaş sonrası dönemde de rejime karşı olan Cumhuriyet yanlılarına ve baskıya karşı koyanlara karşı ağır bir baskı ve şiddet uygulanmıştır. Riquer’e göre (Aktaran Guibernau 2004: 47), Franco rejimi, 1944 yılına

kadar genel ve yoğun bir baskı uygulamış ve baskı 1960'lara kadar devam etmiştir. Katolik kilisesi, rejime karşı koyanları günahkâr ilan ederek, rejimin baskıcı eylemlerini meşrulaştırmış ve rejime destek vermiştir (Muro 2008). Bununla birlikte, Cumhuriyet ve etnik milliyetçi yanlısı birçok din adamı da cezalandırılmıştır (Guibernau 2004: 46).

İspanya'nın genelinde uygulanan baskıya ek olarak, rejim siyasi özerklik, kültürel ve dilsel farklılıkları ortadan kaldırmak amacıyla özerk bölgelerde büyük bir baskı uygulamıştır. Rejim, Katalonya ve Bask Bölgesi'nde özerklikten kaynaklanan tüm demokratik haklar ve kurumları ortadan kaldırmış; kültürel ve sosyal bir homojenleştirme gayreti içinde dil ve kültürel ifadelerin ve sembollerin kullanımını yasaklamıştır. Cumhuriyet ve özerk yönetim yanlısı birçok kişi, sürgün veya idam edilmiş ya da hapsedilmiştir. Katalan ve Bask halkı, sürekli olarak baskıcı polis gücünün ve Falanjist güçlerin kontrolü ve denetimi altında olmuş; halkın her tür hareketi kontrol edilmiş ve toplanan bilgiler kayıt altına alınmıştır (Greer 2007; Guibernau 2004).

İç Savaş başlamadan önce, Franco'nun sona erdirmek istediği işçi hareketleri ve anarşizm, Katalonya'nın İspanya'nın ilk sanayileşen ve göç alan bölgesi olmasından dolayı ilk olarak burada görülmeye başlamıştır. Temmuz 1936'da Franco, anarşist örgüt CNT tarafından organize edilen halk milisleri ve Esquerra Republicana ve diğer sol partilerden oluşan Katalan hükümeti güçlerinin direnişi ile karşılaşmıştır. İşçi sınıfının katılımının yüksek olduğu örgütte, sanayi ve tarım malları kolektif hale getirilmiş, kiliseler yakılmış ve rahipler öldürülmüştür. İspanya hükümetini destekleyen ve anarşist muhalefetin sona ermesini isteyen siyasi liderler, Franco güçlerinin Madrid ve Valencia'dan sonra Barcelona'ya yönelmesi ve hükümetin Katalan özerk kurumlarının gücünü ortadan kaldırma girişimleri sonrasında Katalan halkının desteğini büyük oranda kaybetmiştir. Franco rejiminin kurulmasıyla demokratik haklar ve kurumlar kaybedilmiş ve Katalan kültürüne karşı sistematik bir baskı uygulanmıştır. Birçok kişi sürgün veya idam edilmiş ya da hapsedilmiştir (Conversi 2000; Diez Medrano 1995; Muro 2008).

Bask Bölgesi'nde Franco'ya karşı direniş, Cumhuriyet ordusu ve milliyetçiler tarafından sürdürülmüştür. Ancak, Araba ve Navarre, başlangıcından beri darbeyi destekledikleri için neredeyse hiç direniş göstermeden Franco birliklerine teslim olmuştur (Muro 2008). Nisan 1937'de Gernika kasabasının Alman ve İtalyan birlikleri tarafından bombalanmasının ardından, Haziran 1937'de Bilbao Franco birlikleri tarafından ele geçirilmiştir. Bask ordusu, İç Savaş'ın sona ermesinden iki yıl önce Ağustos 1937'de İtalyan birliklerine teslim olmuştur (Muro 2008). Bask Bölgesi de Katalonya'da olduğu gibi, benzer siyasi ve kültürel baskıya maruz kalmıştır. Perez-Agote (2006: 50)'ye göre, otoriter siyasi rejimlerde, milliyetçi hareketler farklı özellikler geliştirebilir. İfade özgürlüğünün yasaklanması, siyasi ve periferik milliyetçi düşüncelerin ifade edilmesini de yasaklar. Milliyetçi partilerin kamu alanında faaliyet göstermediği bu durumlarda, periferik milliyetçi hareketlerin gizlilik altında yürütülmeye başlanmasına yol açabilir. Nitekim Franco rejiminin baskısı altındaki Katalan ve Bask milliyetçilik hareketi, sürgünde kurulan geçici yönetimler tarafından gizli bir şekilde yürütülmüştür. Katalan mücadelesi, 1936-56 yılları arasında sürgündeki liderler ve kurulan geçici hükümet tarafından sürdürülmüştür. Aynı zamanda içeride örgütlenme ve partileşme faaliyetleri başlatılmıştır. İşçi grevleri düzenlenmiş ve üniversite ve kilise örgütlenme faaliyetlerini desteklemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından uluslararası topluluğun desteğini alma ümitleri azalmasının da etkisiyle bu dönemde mobilizasyon düşük seviyede olsa da bir direniş başlatılmıştır (Diez Medrano 1995: 154-161). Demokratik ve kültürel hakların ve kurumların ortadan kaldırılması ve uygulanan baskı sonucunda Bask milliyetçilik hareketi de Katalonya'da olduğu üzere gizlilik altında yürütülmüştür. Sürgün edilen liderler, faaliyetlerini içte ve dışta gizlilik içinde sürdürmüştür.

Devlet, devlet dışı milli kimlikleri ortadan kaldırmak istediğinde genellikle beklenmeyen bir sonuç ortaya çıkar ve milli kimlikler daha fazla güç kazanır (Guibernau 2004). Ortak dış tehditler, çatışma ve baskıya maruz kalmak, içte birliği ve mobilizasyonu sağlar. Ayrıca ortak paydaları az olan veya zıt amaçları olan farklı sosyal sınıfların ve çıkar gruplarının bir araya gelmesine yol açar. Benzer durumlarda, muhalif milliyetçi hareketler meşruiyet kazanır ve temsil ettikleri insanların maruz kaldığı saldırıyı ön plana çıkararak varlıklarını haklı çıkarırlar (Guibernau 2004: 36). Toplumu

homojenleştirme amacıyla rejim tarafından uygulanan önlemler ve Bask ve Katalanlar'a uygulanan sert muamele, milliyetçi duyguların artmasına ve 'biz'-'onlar' ayrımının derinleşmesine neden olmuştur (Laitin 1993). İspanya İç Savaşı'nın 1939'da sona ermesinden 1960'lı yılların ortasına kadar geçen sürede, diğer bir deyişle Franco rejiminin baskısının en çok hissedildiği dönemde, Bask ve Katalan milliyetçi bilincinin yeniden oluşturulma faaliyetleri gizlilik içinde yürütülmüş; 1960'lardan sonra her iki bölgede de milliyetçi hareketlerde yeniden uyanış yaşanmıştır (Laitin 1993).

1956-70 döneminde Franco rejimine karşı Katalan direnişi artmış ve demokratik siyasi kuruluşlar daha etkili olmaya başlamıştır. Franco'nun uluslararası piyasaya girmek amacıyla uyguladığı liberal ekonomik politikalar ve siyasi reformlarla baskı biraz hafiflemiştir. Bu dönemde sol siyasi partiler ve temsilcilerinin aktif olduğu üniversite ve Katolik organizasyonun mobilizasyonu yoğunlaşmıştır (Guibernau 2004). Çoğunluğunu göçmenlerin oluşturduğu işçi sınıfının kültürel entegrasyonu sağlanarak etnik çatışmaya girilmesinden kaçınılmış ve tamamen siyasi yollarla bir direniş yapılması öngörülmüştür. CDC lideri ve Katalan yönetiminde uzun süre etkili olan Jordi Pujol, İç Savaş öncesi Katalan milliyetçiliğinin işçi sınıfın sorunlarına yeterince değinmediklerini savunarak, Katalan kimliğinin taşıyıcıları ve Katalan toplumunun en dinamik sosyal kesimi olarak gördüğü orta sınıfı ve üst orta sınıfı, işçi sınıfının sorunları ile ilgilenmeye çağırmıştır. Göçmenlerin Katalonya'nın bir parçası olduğu ve göçmen kesimin sosyal ve kültürel anlamda tam olarak entegrasyonu sağlanmadan sağlıklı bir Katalan toplumu yaratmanın mümkün olmayacağını; bu nedenle burjuvazinin değerlerine göre toplumu şekillendirmek için temel kültürel değerleri korumak ve göçmenleri de topluma kazandırmak gerektiğini savunmuştur. Milliyetçi ideolojinin sadece propaganda yayınlamak, grafitiler yazmak vb. olmaması gerektiğini, Katalonya'nın ekonomik yapısını güçlendirici ve siyasi birliğini sağlayıcı faaliyetlerin gerçekleştirilmesini savunmuştur (Diez Medrano 1995: 154-161).

Bask Bölgesi'ne bakıldığında, Franco rejiminin Bask Bölgesi'nde uyguladığı baskının sonucunda birçok siyasi lider sürgün edilmiştir. Ancak İç Savaş, Bask Bölgesi'nde, sürgün edilmeleri nedeniyle PNV liderlerinin hem ideolojik çizgiler boyutunda hem de coğrafi olarak ayrılmasına yol açarak farklı bir sonuç doğurmuştur.

Daha pragmatik bir yaklaşım sergileyen zengin kesim sürgün edilirken, daha gelenekçi ve ayrılıkçı olan küçük burjuva kesimi üyeleri Bask Bölgesi sınırları içinde kalmıştır (Diez Medrano 1995: 136). Zamanla sürgün, hapis vb. nedenlerle deneyimli kadro ile bağlar kopmuştur. 1950'li yıllara kadar milliyetçilik hareketinde etkisi devam eden sürgündeki liderler, 1951'den 1970'e kadar geçen sürede Bask milliyetçi hareketinin yönetilmesinde etkili olamamıştır (Muro 2008). Franco rejiminin doğrudan diplomasi veya askeri baskı yoluyla devrilmesine yönelik umutlarını kaybeden sürgündeki liderler, Franco'nun Avrupa Topluluğu'na dahil olma isteğinin demokratikleşmeyi beraberinde getireceği düşüncesiyle pasif bir bekleme dönemine girmişlerdir. Öte yandan, içerideki direniş hareketi inisiyatifi ele almış ve yeni bir militan neslini milliyetçi harekete dâhil etmeye başlamıştır; bir anlamda ETA'nın kuruluşunun zemini hazırlanmıştır (Diez Medrano 1995: 137).

Bir örgüt, terörü siyasi olarak fayda sağlayacak bir araç olarak görebilir (Crenshaw 1981). PNV'nin milliyetçilik hareketindeki pasif tutumuna karşı çıkması sonucu kurulan ETA, daha sonra şiddet eylemlerini amaçlarına ulaşmanın bir yolu olarak kabul etmiştir. Amaçlarına ulaşmada devlet tarafından uygulanacak aşırı baskı, teröristlerin beklediği bir durum olabilir ve bir taktik olarak eylem-baskı-eylem stratejisi benimsenebilir (Crenshaw 1981). ETA da, halk desteğini artırmak ve şiddet eylemlerinin haklılığını savunmak üzere eylem-baskı-eylem politikasını benimsemiştir. Eylem-baskı-eylem stratejisi ile devletin baskısını arttırmayı ve bunun sonucunda daha fazla halk desteği almayı amaçlamıştır. Crenshaw (1981)'ın da belirttiği üzere, ayırım gözetmeyen veya aşırı devlet baskısı, kişileri terör örgütüne katılıma yönlendirebilir. 1967'den itibaren devam eden eylem-baskı-eylem politikası sonucunda Franco rejiminin ayırım gözetmeksizin uyguladığı baskı, halk mobilizasyonunu artırmış ve birçok gencin ETA'ya katılmasına neden olmuştur. Yeni neslin ETA'ya katılmasındaki tek unsur katılımcıların tamamının ayrılıkçılığı desteklemesi değildir; ETA'nın uyguladığı sosyalist politika da katılımların artmasında etkili olmuştur. Sosyalist politika sonucunda işçi sınıfından ve göçmenlerden daha fazla katılım sağlanmıştır. ETA'ya katılan üye profilinin değişmesi, şiddet yanlısı olanlar ile olmayanlar arasında bir anlaşmazlığa yol açmış ve ETA 1974 yılında siyasi (pm) ve askeri (m) olmak üzere ikiye bölünmüştür. 1975 sonrasında ETA'da (ETA-m) kalanlar, ideolojik konuları

tartışmak yerine Bask Bölgesi'nin bağımsızlığına kavuşmasının tek yolunun askeri mücadele olduğunu benimseyen kesim olmuştur (Diez Medrano 1995: 149; Muro 2005).

Sonuç olarak, Franco rejimi her iki bölgede de otoriter bir rejim kurmuş ve ağır baskı uygulamıştır. Ancak Bask milliyetçiliğinin radikal bir hal almasında ve şiddete yönelmesinde rejimin Bask Bölgesi'ndeki bazı bölgelerde daha ağır baskı uygulamasının etkili olduğu yönünde görüşler de bulunmaktadır. Muro (2008: 93)'e göre, Franco, Bask milliyetçiliğinin güçlü savunucuları olan Bizkaya ve Gipuzkoa'yı hain bölgeler olarak ilan etmiş, bu anlayışını otuz yıldan fazla sürdürmüş, özellikle bu bölgede oldukça sert bir tutum sergilemiştir. Rejim, yetkililerin ailelere bildirmeden ve resmi işlemler başlatmadan vatandaşları yetmiş iki saate kadar gözaltında tutmalarına izin veren bir önlem olan 'istisnai durumlar' adlı on iki uygulama başlatmıştır. Ülke genelini kapsayan istisnai durumlar uygulamasının, Bask Bölgesi'nde milliyetçilik hareketinin yoğun olduğu Gipuzkoa veya Bizkaya bölgelerinde daha ağır uygulandığı savunulmaktadır (Muro 2008: 93).

Bask Bölgesi'nde uygulanan baskının boyutuna değinen Conversi (2000)'e göre de, Katalonya'da Katalan birliğinin temeli olan dile baskı uygulanırken, Bask Bölgesi'nde temel bir değer olmadığından, ayırım gözetmeksizin her alanda baskı uygulanmış; 1959'dan sonra Franco baskısı tüm Bask nüfusunu hedef almıştır (Conversi 2000). 1950'lerden sonra Bask Bölgesi'ndeki baskı ülkenin diğer bölgelerine oranla çok daha yoğun bir şekilde gerçekleştiği ve bu durumun ETA'nın gelişmesi için ideal bir kutuplaşma ortamı yarattığı savunulmaktadır (Conversi 2000).

Ancak Franco rejiminin hangi bölgeye daha fazla baskı uyguladığına dair kesin bir bilgi ve uzlaşa bulunmamaktadır (Calle ve Miley 2008; Diez Medrano 1995; Laitin 1993). Diez Medrano (1995: 8), Bask milliyetçiliğinin modernizasyonun ve Franco yönetimin baskısının neden olduğu sosyal ve kimlik bunalımlarının rolüne değinerek Bask milliyetçiliğine getirilen açıklamaların, Katalonya'nın da benzer bir sosyoekonomik değişime ve Franco baskısına maruz kaldığı gerçeğini göz ardı ettiğini savunur (Diez Medrano 1995: 8). İç Savaş sonrası Franco yönetimi döneminde hangi

bölgeye daha fazla baskı uygulandığına dair bir fikir birliği sağlanamamış olsa da, rejimin Bask Bölgesi'ne özellikle Franco döneminin sonlarında ve demokrasiye geçiş sürecinde ETA'nın şiddet eylemlerine verilen devlet tepkisinden dolayı farklı bir tutum sergilediği söylenebilir. ETA'nın 1970'lerde uyguladığı şiddet eylemleri karşısında devlet tam da istenildiği gibi ayırım gözetmeksizin baskı uygulamıştır (Diez Medrano 1995: 187; Muro 2008). Sonuç olarak, devlet tarafından uygulanan otoriter rejim ve baskı unsuru tek başına ele alındığında Katalan ve Bask milliyetçiliğinin ortaya çıkmasında ve destek bulmasında bir faktör olarak açıklanabilecekken, şiddetin neden Katalan milliyetçiliğinde az seviyede olduğunu açıklamada yeterli olmadığı değerlendirilmektedir.

3.1.2. Demokrasiye Geçiş

Reinares (2005), otoriter veya totaliter rejimden demokrasiye geçiş süreçlerinde yaşanan teröre vurgu yapar ve geçiş süreçlerinin genellikle terör kampanyaları da dâhil, ayrılıkçı milliyetçi ve etnik şiddet çatışmaları için uygun koşullar yarattığını savunur. Sánchez-Cuenca (2006), geçmişte birçok geçiş dönemi yaşamış rejimlerin hayatta kalma olasılığının düşük olduğuna değinerek, demokrasiye geçiş süreçlerinin devrimci terörün ortaya çıkması için fırsatlar sunduğunu savunur. Bazı etnik gruplar, geçiş sürecinin yaşadığı siyasi topluluğa ait olmadıklarını savunarak, eski düzenin sağlanmasını talep edebilirler. Bu etnik gruplar, sistem dışı kalma isteklerini veya uzlaşma yoluna gitmeyeceklerini göstermek için terör eylemlerine yönelebilirler ve bu amaçla demokrasiye geçiş sürecini mümkün olduğunca zorlaştırmak isteyebilirler (Weinberg 2006: 46).

İspanya'da yaşanan demokratikleşme döneminde de hâlihazırda yaşanan Bask milliyetçi hareketinde şiddetin arttığı görülmektedir. İç Savaş'ın sonra ermesinden sonra kurulan diktatörlük rejimi, Franco'nun 1975'te ölümü ile sona ermiştir. Ancak her ne kadar diktatörlük rejimi Franco'nun ölümüne kadar devam etmiş olsa da, baskı unsurları aslında 1960'lardan itibaren işgücünün ve öğrenci temsiliyet haklarının demokratikleştirilmesi, basın üzerindeki kontrollerin azaltılması ve bölgesel kültürlerin ifade edilmesine yönelik gösterilen toleransın artması vb. gerçekleştirilen reformlarla

İspanya’da bir demokrasi kültürü gelişmeye başlamıştır (Conversi 2000; Diez Medrano 1995: 117). Demokrasiye geçişin ilk aşamaları olarak, 1976’da ilk kabinenin atanması sonrasında siyasi reform planı referandumla kabul edilmiş, siyasi partiler ve sendikalar yasallaştırılmış ve siyasi af ilan edilmiştir. 1977’de yapılan ilk seçimle yönetime gelen parlamento Katalan, Bask ve Galiçya’nın siyasi ve kültürel haklarını da ele alan bir anayasa tasarısı hazırlamıştır (Diez Medrano 1995: 117). Çok süre geçmeden Madrid hükümeti, merkezi yönetime son vermiş ve 29 Eylül 1977’de Katalonya’da geçici Bölge Yönetimi (Generalitat) kurulmuştur. Ekim 1977’de Katalan hükümetinin sürgündeki başkanı Josep Tarradellas geri çağırılmış ve Katalonya’nın demokratikleşme sürecindeki ilk başkanı olarak göreve başlamıştır (Conversi 2000: 142-143; Greer 2007; 102-107).

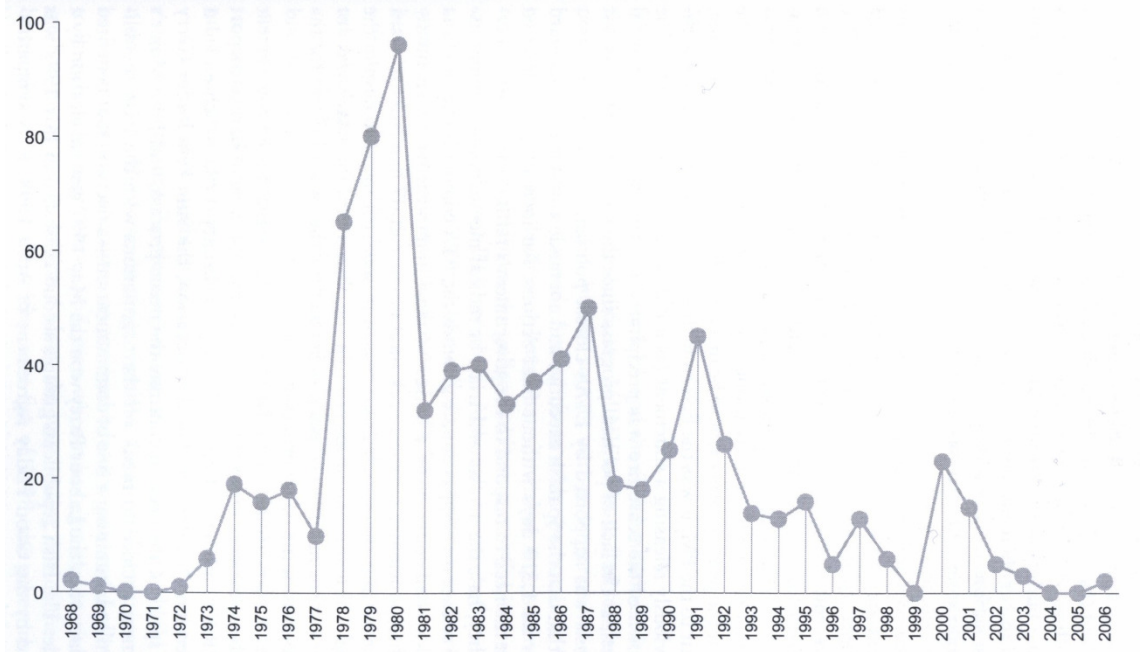
İspanya’da 7 Aralık 1978’de referandumla onaylanan yeni Anayasa, 27 Aralık 1978’de kabul edilmiştir. Anayasa ile İspanya’da özerk bölgelerin kuruluşu tanınmış ve güvence altına alınmıştır (Conversi 2000: 144). 1979’da Katalonya’da yapılan referandumun ardından Katalonya Özerklik Yasası kabul edilmiş; özerk yönetim ve yönetimin kendi parlamentosu kurulmuştur. Yasaya göre Katalanca, İspanyolca ile birlikte Katalonya’nın resmi dili olarak kabul edilmiştir. Aynı dönemde Basklar da özerklik kazanmış ve PNV Başkanı Carlos Garaikoetxea, Nisan 1980’de Bask hükümetinin başına geçmiştir (Conversi 2000: 145). Franco döneminin sona ermesinden sonra Mart 1980’de yapılan ilk demokratik Katalan seçimlerinde, CiU koalisyonu lideri Jordi Pujol, Katalan parlamentosunun ilk başkanı seçilmiştir. Yönetime geçtikten sonra CiU, Katalan kurumlarını yeniden kurmayı, Katalan dilini geliştirmeyi ve yeni Katalan kimliğini kurmayı amaçlamıştır (Guibernau 2013). Sosyal demokrat milliyetçi bir parti olan CiU’nun lideri Pujol, Franco döneminin sona ermesinden itibaren Katalan kurumlarının, dilin ve kültürün kurulmasında kilit rol oynamıştır (Guibernau 2014).

Demokratikleşme süreci, Bask Bölgesi’nde farklı bir seyir izlemiştir. Kral Carlos tarafından demokratikleşme sürecini yönetmekle görevlendirilen ve yavaş bir demokratik reform süreci öngören Adolfo Suarez’in demokrasiye geçiş projesi, PNV hariç diğer partiler tarafından kabul görmüştür (Muro 2008: 115-116; Nunez 2001). 1978 İspanya Anayasası kabul edildikten sonra, Bask Özerklik Yasası’nın içeriği ve kabulü konusunda uzlaşa sağlanması vakit almıştır. Hükümete sunulan Özerklik

Yasası'nın hazırlık safhasında, PNV yasanın foral hakları (geçmişte var olan bölgesel yasa ve hakları) temel almaması, Navarre bölgesinin Bask Bölgesi'nin dışında bırakılması nedeniyle taslak çalışmalarına katılmamıştır (Nunez 2001). Yine de Bask Özerklik Yasası Aralık 1978'de onaylanmış ve 1978 yılında kurulmuş olan sistem karşısı Herri Batasuna partisi hariç bölgedeki tüm siyasi partiler tarafından Aralık 1979'da kabul edilmiştir. Özerklik Yasası ile Bask Bölgesi'ne özerk bir polis gücü kurma, bölge hükümetine vergi toplama, sağlık ve eğitim hizmetlerini yürütme, kendi radyo ve televizyonlarını kurma ve kültür, tarım, sanayi ve sosyal alanlarda geniş yetkiler verilmiştir. Baskça İspanyolca ile birlikte bölgenin resmi dili olarak kabul edilmiş ve mali konularda büyük bir özerklik tanınmıştır; özerk bölge hükümetine Araba, Bizkaya ve Gipuzkoa bölgelerinden vergi toplama ve bunun küçük bir kısmını merkeze gönderme yetkisi verilmiştir (Muro 2008: 121). Demokrasiye geçiş sürecinde oluşturulan kamu mali politikası ile Bask Bölgesi, kendi mali politikasına sahip bir bölge olmuştur (Goikoetxea 2013).

Demokrasiye geçişten sonra, Bask Bölgesi, 1979'da eğitim, kültür, kamu düzeni, sağlık ve sosyo-ekonomik politika alanlarında verilen yetkiler sayesinde oldukça üst seviyede bir bölgesel özerklik kazanmıştır. Ancak bunları sağlayan Özerk Topluluk statüsü, siyasi şiddetin ve ayrılıkçılığa verilen desteğin azalmasını sağlamamıştır (Mansvelt Beck 1999; Perez-Agote 2006). PNV'nin rejim karşısındaki pasifliği, rejimin sona erdirilmesine yönelik umutların yitirilmesi, 1950'lerden sonra yaşanan ekonomik genişlemeden fayda sağlamak amacıyla merkez yönetime daha da yaklaşan PNV'yi eleştirerek başlangıçta bir düşünce grubu olarak kurulmuş olan ETA, Franco diktatörlüğünün bir kriz ve liberalleşme dönemine girdiği 1960'larda az sayıda şiddet eylemi yapmıştır. Ancak ETA'nın şiddet eylemleri, ülkenin otoriter rejimden demokratik döneme geçiş sürecinde ve milliyetçi çatışmanın bir çözüm sürecine girdiği dönemde belirgin bir artış göstermiştir (Diez Medrano 1995; Muro 2008; Reinares 2005). Bazı etnik gruplar, sistem dışı kalma isteklerini veya uzlaşma yoluna gitmeyeceklerini göstermek için terör eylemlerine yönelebilirler ve bu amaçla demokrasiye geçiş sürecini mümkün olduğunca zorlaştırmak isteyebilirler (Weinberg 2006: 46). ETA'ya göre Franco döneminden itibaren hiçbir şey değişmemiştir ve İspanyol demokrasisi otoriter yönetimin sadece bir maskesi niteliğindedir ve ETA

gerçeği ortaya çıkarmak için devrimci savaşına devam etmelidir. Grafik 3.1.'de görüldüğü üzere, ETA'nın 800'e varan ölüm vakalarının büyük bir kısmı demokratikleşme sürecinde yaşanmıştır (Mansvelt Beck 1999; Muro 2008; Weinberg 2006). 1968-1974 yılları arasında 29 kişiyi öldüren ETA, 1975-1980 yılları arasında 284 kişinin ölümüne yol açan silahlı eylem gerçekleştirmiştir (Muro 2008: 122). Şiddetin artışıdaki temel nedenlerden biri Muro (2008: 123-125)'e göre, ETA'nın bölgedeki asıl güç olarak kalma stratejik ihtiyacı olmuştur. Franco döneminde ETA, Bask milliyetçiliğinin asıl referans noktası olmuştur ancak 1979'dan itibaren milliyetçiliği savunan birçok grup ortaya çıkmıştır. ETA, şiddet kullanarak varlığını görünür kılmış ve tüm siyasi partileri milliyetçi şiddete yönelik bir duruş sergilemeye mecbur bırakmıştır. ETA, 1978-1983 yılları arasında eylem-baskı-eylem stratejisi kapsamında ordudan bir tepki almak ümidiyle eylemlerini ordu mensuplarına yöneltmiştir (Muro 2008). Basklı ayrılıkçıların eylemlerinin devam etmesi üzerine, demokrasi karşıtı bazı ordu mensupları 1981 yılında bir darbe girişiminde bulunmuş ancak Kral Juan Carlos'un müdahalesi sonucu bu girişim başarısız olmuştur (Conversi 2000; Muro 2008).

Grafik 3.1: 1968-2006 yılları arasında ETA'nın eylemleri sonucu yıllık ölüm sayısı

(Muro 2008: 187)

Radikal Bask milliyetçileri, en başından beri yeni kurulan rejimin meşruiyetini reddetmiş ve ETA'nın şiddet kampanyalarını desteklemeye devam etmiştir. İspanya'nın geri kalan bölgelerinin aksine, Bask Bölgesi'nde, Anayasal düzenlemeye çok düşük seviyede destek verilmiş, buna karşılık siyasi şiddet ve sosyal mobilizasyon yüksek seviyelerde seyretmiştir (Edles 1998, Aktaran: Muro 2008: 119). Bask Bölgesi'nde siyasi ve sosyal mobilizasyonun yüksek seviyelerde olmasında, bir açıdan Suarez hükümetinin de payı olduğu savunulmaktadır. Demokratikleşme sürecinde Suarez'in Bask Bölgesi'ne karşı politikasını, yapılan gösterilere, eylemlere ve baskıya bir tepki olarak Bask bayrağının meşrulaştırılması ve siyasi tutuklulara af konularında gösterdiği tutum ile ortaya koyduğu savunulmaktadır (Muro 2008). Devletin tutumu, bazı koşullarda beklenen faydayı sağlamayabilir; ayırım gözetmeyen veya aşırı güç kullanımı insanları şiddete yönlendirebilir (Crenshaw 1981). Bask Bölgesi'nde İspanya hükümeti ve polis güçleri, gösterilere ve şiddet eylemlerine karşı ayırım gözetmeksizin müdahale etmiş, birçok kişi tutuklanmış, kötü muameleye maruz kalmış ve ardından yargılanmadan serbest bırakılmıştır (Muro 2008). Katalonya'da Katalan bayrağının kamu alanlarında kullanımına 1975 yılında izin verilmiş olmasına rağmen, Bask Bölgesi'nde ancak iki yıl sonra 1977 yılında izin verilmiştir. Demokrasiye geçiş sürecinin 1975, 1976 ve 1977 yıllarında hükümet tarafından çıkarılan aflardan, kanlı suçlara doğrudan karıştıkları sebebi ile Basklı tutukluların çoğu faydalanmamış ve Bask Bölgesi'nde birçok gösterinin yapılmasına yol açmıştır. Muro (2008)'e göre, hükümet, Katalonya'da yapmış olduğu uygulamaların aksine, bayrağın meşrulaştırılması ve tutukluların pişmanlık temelli aftan yararlanmaları yönünde biraz daha esnek önlemler almayarak bu iki temel sorunu çok daha az bir bedel ödeyerek çözme fırsatını kaçırmıştır (Muro 2008: 122). Bu uygulamalar, Bask geçiş sürecini diğer bölgelerden ayrı kılan unsurlar olmuştur. Ancak demokratikleşme sürecindeki söz konusu farklılıklar, şiddetin ortaya çıkmasında değil şiddetin bu dönemde artış göstermesinde etkili unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

3.1.3. Siyasi Çeşitlilik

Milliyetçi hareketin özellikleri, milliyetçi örgütte yer alan belli sosyal aktörlerin hedefleri ve stratejilerinin yanı sıra hareketin sosyal oluşumuna bağlı olarak gelişir.

Siyasi mobilizasyonun olmadığı fakat radikal bir sosyal grubu içinde barındıran siyasi hareketin olduğu bir bölgede, daha radikal bir yapının oluşması olasıdır (Diez Medrano 1995). Diez Medrano (1995: 134), siyasi hareketlerin şeklini, hareketin sosyal oluşumundaki farklılıkların belirlediğini savunur. Franco diktatörlüğü döneminde, Bask ve Katalan muhalif siyasi yapıları oldukça farklıdır. Bask siyasi hareketinde siyasi aktivistler işçi sınıfından ve alt orta sınıftan gelirken, Katalan aktivistleri burjuvazi ve entelijansiya sınıfını da kapsamaktadır (Diez Medrano 1995: 183; Laitin 1993). Bunun yanında, Bask militanları bölgeleri için bağımsızlık ve sosyalizm isterken, Katalan entelektüeller özerklik ve demokrasi istemektedir. Milliyetçi hareketteki sosyal yapının ve siyasi çeşitlilik seviyesinin farklı olması, her iki milliyetçi hareketin farklı bir yol izlemesine neden olmuştur.

İç Savaş sonrası dönemde Katalonya'daki milliyetçi siyasi ortam, savaş öncesinde olduğu gibi çeşitlilik arz etmiştir; sosyalist ya da burjuva milliyetçi örgütlere bağlı olsun ya da olmasın Katalan burjuvazisi ve entelijansiya Franco diktatörlük rejimine karşı yürütülen muhalif hareketin öncüsü olmuştur (Diez Medrano 1995: 170; Guibernau 2004). 1960'larda muhalefet sadece siyasi partilerden oluşmamış; Katalan orta sınıfı ve entelektüeller de Franco'ya karşı demokratikleşme için Katalan hareketine destek vermiştir. Entelektüeller, kültür ve dil alanında yayınlar çıkararak ve kültürel etkinlikler düzenleyerek milliyetçilik hareketini desteklemiştir (Conversi 2000; Diez Medrano 1995).

Bask Bölgesi'ndeki İç Savaş sonrası siyasi ortama bakıldığında, Katalan siyasetindeki çeşitliliğin olmadığı görülmektedir. Radikal grup, bölgesel siyasi kurumlara erişim imkânına sahip olmadığı veya siyasi mobilizasyondan dışlandıklarında şiddete yönelebilir (Newman 2000). Bu bağlamda, İç Savaş'ın sona ermesinden sonraki dönemden itibaren Bask Bölgesi'ndeki milliyetçilik hareketi iki şekilde yürütülmüştür: PNV bünyesinde toplanan burjuvazi ve ETA tarafından yürütülen devrimci hareketi. Milliyetçi harekette, Bask milliyetçiliğinin kuruluşunda temel değerler olan ırk ve dine yapılan vurgu sonrasında her iki grup tarafından da bırakılarak dil unsuru ön plana çıkarılmıştır. Siyasi mesajlarında daha seküler bir söylem benimsenmiş, göçmenlere karşı olan dışlayıcı tutum bırakılmış ve kendi

kaderini tayin ilkesi savunulmuştur; ancak ETA bu amaca daha bağlı kalarak kendi kaderini tayin ilkesinin güçlü bir savunucu olmuş ve ayrılıkçı bir örgüte dönüşmüştür. Bask milliyetçilik hareketinde PNV, 1952-1970 döneminde daha pasif bir tutum sergilemiş, ETA ise son derece aktif olmuştur (Diez Medrano 1995: 150-151; Muro 2008). 1960'larda Bask Bölgesi'ndeki orta sınıfın oldukça pasif kalması ve Bask burjuvazisinin destek vermemesi sonucu, ETA, Franco rejimi karşısında direniş gösteren neredeyse tek unsur olmuştur. Bu anlamda, Franco dönemindeki milliyetçilik hareketi, çoğunlukla hem PNV hem de ETA üyesi olan düşük orta sınıf ve ETA üyesi işçi sınıfı tarafından yönlendirilmiştir (Diez Medrano 1995: 170; Laitin 1993). Bask burjuvazisi ve entelijansiyası, 1970'lerden sonra PNV'yi açıkça desteklemeye başlamıştır. Franco diktatörlüğü sona erdiğinde Bask Milliyetçi Partisi, 1960'lı ve 1970'li yıllarda ETA karşısında kaybetmiş olduğu inisiyatifi ve desteğin büyük kısmını yeniden kazanmıştır. PNV, lider kadrosunda siyasi açıdan daha aktif olan orta sınıfın daha fazla yer alması ve yerel iş kuruluşlarının ekonomik ve siyasi desteğiyle etki alanını genişletmiştir. Demokrasiye geçiş sürecinde PNV, geleneksel programını ve ırkçı söylemi bırakmıştır. Ekonomik ve sosyal bakış açısı değişmiş; foral haklara yapılan vurgu giderek azalmış ve kapitalizm kabul edilmeye başlanmıştır. Kültürel unsurlara ve dile ağırlık verilerek daha seküler bir tutum sergilenmeye başlamıştır. Bask Bölgesi'nin İspanya'daki siyasi rolü ile ilgili olarak kendi kaderini tayin hakkı, daha geniş kapsamlı bir özerklik ve gelecekte bağımsızlığın kazanılması yer almıştır (Diez Medrano 1995: 144-151).

1977'deki ilk seçimlerden sonra, Bask Bölgesi'nde milliyetçi partiler güç kazanarak toplumun tüm alanlarında etkin olmaya başlamıştır. Her ne kadar doğrudan şiddet ile ilişkilendirilmese de, birçok milliyetçi ETA'nın Madrid üzerinde baskı kurmada faydalı bir işlevi olduğu görüşünde birleşmiştir (Conversi 2000). Eğer teröristler, devletin adaletsiz, ahlaken yozlaşmış ve şiddet uygulayıcı olduğunu düşünüyorsa, terör onlar için meşru, gerekçeli ve haklı görülebilir (Crenshaw 1981: 390). Franco döneminde, Bask nüfusunun bazı kesimlerinde, ETA'nın şiddet eylemleri giderek meşrulaştırılmış ve duygusal olarak özdeşleştirilmiş; bununla birlikte, devlet şiddeti ve devletin kendisi gayrimeşrulaştırılmıştır. Ancak Franco'nun ölümünden sonra demokrasiye geçildiğinde, ETA'nın şiddet eylemleri devam etmiş fakat eylemlerin

sembolik değeri önemli ölçüde değişmiştir. Özellikle, ETA varlığını sürdürmesine yeterli olacak sempati görmeye devam etmiş olsa da, Bask halkının genelinde desteğini kaybetmiştir (Perez-Agote 2006: 71). Demokratikleşme ve özerkliğin tanınmasından sonra, hâlihazırda şiddet kullanımı konusunda kendi içinde fikir ayrılığından dolayı bölünme yaşayan ETA, demokratik olarak siyasi temsiliyeti önemli görmüştür. ETA-pm 1982 yılında silahlı mücadeleyi bırakma kararı almış ve sol parti olan Euskardiko Ezkerra'yı kurmuştur (Muro 2008: 123); ancak ETA-m saldırılarına devam etmiştir. İspanya hükümeti asıl düşman olarak görüldüğünden, demokratikleşme süreci Bask kimliğini yok etme girişimini gizlemeye yönelik bir girişim olarak görülmüştür. Radikal solculara göre, İspanya ile bağların kötüleştirilmesi tek çözüm olarak görülmüş ve bu anlamda ETA'nın eylemleri hem haklı hem de gerekli bulunmuştur (Conversi 2000).

Ancak demokratikleşme süreci ile partilerin açılması sonrasında, radikal ayrılıkçılığı ve şiddet kullanımını onaylayan sektörlerin de demokratik olarak temsil edilmesi gerektiği inancı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, Kasım 1977'de Mesa de Alsasua (Alsasua Masası) koalisyonu kurulmuş; koalisyon Nisan 1978'de Herri Batasuna adını almıştır (Conversi 2000). Sistem karşıtı olan Herri Batasuna (1978-1998)- sonradan adı Euskal Herritarok (1998-2001) ve Batasuna (2001-2002) olarak değişmiştir - ayrılıkçılığı ve radikal sosyoekonomik politikaları savunmuştur. Ulusal özgürlük mücadelesini siyasi araçlar yolu ile yürütmek amacıyla kurulmuş olan Herri Batasuna, Bask sorununu Basklar ile İspanyollar arasındaki bir mücadele ve siyasi şiddetin de etnik-toprağa bağlı anlaşmazlığın bir göstergesi olarak görmüştür (Muro 2008: 129-130). Din adamlarından, işadamlarına, Marksistlerden, çevrecilere birçok farklı grubu içinde barındıran ideolojik olarak heterojen bir yapısı olmuştur. İdeolojik farklılıklara rağmen bu farklı grupları bir araya getiren ortak nokta, hem İspanyol Anayasası'nı hem de Özerklik Yasası'nı reddetmeleri ve bağımsızlık talepleri olmuştur. Herri Batasuna, 1980'lerde başta Gipuzkoa olmak üzere, Bizkaya, Alava ve Navarre'de büyük destek görmüş ve Haziran 1986'da meşrulaştırılmıştır. Bunun yanında PNV'den ayrılan ılımlı milliyetçiler tarafından 1986 yılında şiddet yanlısı olmayan, Bask Dayanışması (*Eusko Alkartasuna* – EA) kurulmuştur (Conversi 2000). Bask toplumu, daha fazla özerklik ve belki bağımsızlık isteyen hegemon Bask milliyetçileri ile daha fazla özerklik fikrini benimseyen fakat İspanya sınırları içerisine kalmak isteyen milliyetçi olmayan Basklar

arasında kutuplaşmıştır. Bu kutuplaşma, siyasi partiler üzerinde de etkili olmuştur. 1979 yılından itibaren milliyetçilerin oy verebildiği partiler şunlardır (Muro 2008:4-5): 1898’de kurulan muhafazakâr kitle partisi olan PNV, 1986 yılında PNV’den ayrılan sosyal demokrat ve bağımsızlık yanlısı olan Eusko Alkartasuna (EA) ve sol kanatta ayrılıkçılığı ve radikal sosyoekonomik politikaları savunan sistem karşıtı Herri Batasuna. Milliyetçi olmayan partiler, devlet partilerinin birer şubesi olan partilerdir - PSOE’nin Bask Bölgesindeki şubesi olan sosyal demokrat Bask Ülkesi Sosyalist Partisi - Bask Solu (PSE-EE), muhafazakâr Halk Partisinin (PP) Bask şubesi ve Izquierda Unida koalisyonuna bağlı olan komünist federalist Ezker Batua Partisi. Özetle, Bask Bölgesi’nde milliyetçi hareketteki siyasi çeşitlilik, özerkliğin yeniden kazanılmasından ve ETA’nın halk desteğini kaybetmesinden sonra sağlanmıştır.

Öte yandan, Katalan milliyetçi hareketi burjuva ve entelijansiya tarafından destek görmüş ise de, radikal milliyetçilerin Katalan milliyetçi hareketinde hiç var olmadığı anlamı çıkarılmamalıdır. Katalonya’da da bazı ayrılıkçı örgütler ortaya çıkmış, hatta bu örgütler ETA’yı örnek alarak şiddet eylemleri düzenlemiştir (Diez Medrano 1995; Laitin 1993; Lluch 2010). Ancak Katalonya’daki radikal milliyetçi örgütlerin Franco’ya karşı mobilizasyondaki rolü ve etkisi oldukça sınırlı kalmıştır. İç Savaş sonrasında en önemli ayrılıkçı örgüt Katalan Milli Cephe (FNC) olmuştur. 1960’larda FNC Katalan muhalefetine aktif olarak katılmış; çoğunlukla Katalan kültürünün korunması yönünde öğrenci hareketlerinde etkili olmuş ve Katalan ayrılıkçı geleneğinin öncüsü olmuştur. Ancak, kendi içlerinde ETA’nın yolunu izleme konusunda fikir ayrılıklarına düşmüş ve ikiye bölünmüştür. FNC’nin ETA benzeri bir yol benimsenmesini isteyen kesimi sayıca az olmuş ve genel halk desteği görmemiştir. 1969’da kurulan Katalan Özgürlük Cephesi (FAC) eski bir ayrılıkçı parti olan Estat Catala’nın genç takipçilerinden oluşmuş ve 1971 yılına kadar şiddet eylemleri düzenlenmiş ancak insan öldürmekten bilinçli olarak kaçınarak ölümlü eylem yapmamış ve halktan çok az destek görmüştür (Diez Medrano 1995: 161-167; Laitin 1993: 8). FAC, 1976 yılında siyasi ve askeri faaliyetlerini birleştirmek istemiş ancak yine destek göremediği için 1977 yılında dağılmıştır. Askeri ayrılıkçı gruplardan sonuncusu olan Terra Lliure (Özgür Vatan) 1980’de kurulmuştur. 1981’de Terra Lliure ETA taktiklerini uygulayarak adam kaçırmaya ve bombalama eylemleri yapmıştır. Ancak bu eylemler,

Katalan milliyetçi hareketinde hızla kontrol altına alınmış ve terörizm normalleşme halini almamıştır (Laitin 1993: 8). 1980'ler boyunca ETA gibi eylemler düzenlemiş ancak organizasyon eksikliği, görünürlük kazanamamasından ve eylem gerçekleştirmedeki acemiliklerinden dolayı başarılı olamamıştır (Diez Medrano 1995). ETA gibi tek bir Katalan milletinden bahsetmiş (Valencia ve Belarik Adaları gibi Katalanca'nın konuşulduğu tüm Fransız ve İspanyol topraklarını kapsayan Paisos Catalans) ve kendi kaderini tayin hakkını savunmuştur. ETA gibi sosyalist vurgular yaparak sınıf söylemi geliştirmiş; işçi sınıfının düşük yaşam standartlarının iyileştirilmesini ve Katalonya'nın İspanya tarafından kolonileştirildiğini savunmuştur. Antiemperyalist sloganlar yayımlanmış, ekonomik yapılanma reddedilmiş ve çevreci taleplerde bulunulmuştur (Guibernau 2004). Katalan bağımsızlığı, en eski Katalan siyasi partilerinden olan Katalonya Cumhuriyetçi Solu (ERC)'un yeniden tanımlanan siyasi programında yer bulmuştur ve giderek artan bir destek görmüştür (Diez Medrano 1995: 169; Guibernau 2004).

Terör örgütlerinin varlıklarını sürdürmek için aktif katılıma ve halk desteğine ihtiyacı vardır (Reinares 2005). Görüldüğü üzere, Katalonya'da da Bask Bölgesi'nde olduğu gibi şiddete başvuran ayrılıkçı örgütler ortaya çıkmış ancak bu örgütler bölge politikaları üzerinde etkili olmalarını sağlayacak araç, organizasyon ve kamu desteğine sahip olmamıştır. Katalonya'da Franco'ya karşı koyan demokratların ve milliyetçilerin kendi ideolojik tercihlerine göre ait hissedebilecekleri ve destekleyebilecekleri birçok siyasi kuruluş ve parti bulunmaktaydı. Sosyalist bir görüş benimsemiş ve Katalan kimliğinin korunması gerektiğine inanıyorlarsa, PSUC'u destekleyebilir; merkezci ve milliyetçiler ise Jordi Pujol'u destekleyebilir ya da milliyetçi ve devrimcilerse FAC veya PSAN'ı destekleyebilirlerdi. Katalan siyasi ortamı, ERC, PSUC, CDC, FAC ve PSAN gibi çeşitli siyasi örgütlerin ve partilerin yer aldığı çoğulcu siyasi bir ortam sunmaktaydı (Guibernau 2004). Katalonya'da milliyetçi hareket burjuva ve entelektüel grubu, dindar ve seküler kesimi de kapsayacak şekilde daha geniş olmuş ve Katalan üst sınıfı milliyetçilik hareketine daha fazla katılım göstermiştir (Conversi 2000; Newman 2000). Ancak Bask Bölgesi'nde burjuva ve entelijansiya desteğinden yoksun olan Bask milliyetçilik hareketinde Franco'ya açıkça karşı koyan tek siyasi örgüt ETA olmuştur. PNV'nin pasif tutumu ve ETA'nın şiddet eylemleri, Bask milliyetçilik hareketinde uzun

bir süre üçüncü bir oluşumun, üçüncü aktörlerin ortaya çıkmasını engellemiştir. Bask kapitalist elitlerinin Franco rejimi ile yakın ekonomik ilişkilerinden ve bağımlılıklarından dolayı, Bask burjuvazisi ve entelijansiyası daha az siyasi özerkliğe sahip olmuş; İspanyol kültürüne ve siyasetine daha yakın olmuştur. Bu nedenle Bask burjuvazisi ve entelijansiya, 1970'lere kadar milliyetçi harekete destek olmamış ve katılmamış; ancak Franco döneminin sonlarına gelindiğinde yani özerklikleri arttığında aktif bir rol oynamaya başlamıştır (Diez Medrano 1995: 179-182).

Özetle, ETA, Franco rejimine direnişte tek unsur olurken karşısında siyasi bir rakip yoktur, ancak Katalonya'da PSAN ve FAC, PSUC ve CDC gibi daha ılımlı siyasi gruplar ile rekabet halindedir ve siyasi çeşitlilik bu grupların destek bulmasını engellemiştir. Katalan burjuvazisinin milliyetçi harekete katılması, çoğulcu bir siyasi temsiliyet imkânı sağlamıştır. Bask burjuvazisi ve entelijansiyası ancak ekonomik özerklik kazanıldıktan sonra milliyetçi hareketi desteklemiş ve halk desteği azaldıktan sonra ılımlı milliyetçi akımlar ortaya çıkmıştır. Bağımsızlığı ve radikal sosyo-ekonomik değişimi savunan Herri Batasuna ise çok daha sonraları kurulmuştur. Ancak o döneme kadar ETA, demokratlar ve milliyetçilerden oluşan çok daha büyük ve heterojen bir gruba hitap etmiştir (Diez Medrano 1995: 184). Laitin (1993: 21)'e göre siyasi partiler savaştan çok pazarlık yapmaya meyillidirler; bu nedenle siyasi partilerin çeşitliliği Katalonya'da ortaya çıkan şiddet örgütlerinin neden destek görmediğini fakat Bask Bölgesi'nde ETA'nın büyük bir halk desteği gördüğünü açıklayan bir unsurdur. Sonuç olarak, Katalonya'daki sosyalist ve burjuva milliyetçi muhalefetin geniş ve birçok sınıfa yayılmış olması, Bask Bölgesi'ndeki ETA benzeri bir söylem taşıyan ayrılıkçı örgütlerin şiddet eylemlerinin yayılmasını ve halk arasında destek görmesini engellemiştir.

3.2. Ekonomik Faktörler

3.2.1. Ekonomik Kalkınmışlık Seviyesi

Etnik milliyetçi hareketlerin ortaya çıkmasında ve milliyetçi hareketlerde şiddete başvurulmasında ekonomik faktörlerin etkili unsurlar olduğu savunulur. Horowitz (1945)'e göre, etnik ayrılıkçı hareketler, daha çok geri kalmış bölgelerdeki geri kalmış etnik gruplar arasında ortaya çıkar (Aktaran: Smith 1994: 208). Fakat Katalonya ve Bask Bölgesi İspanya'nın gelişmiş iki bölgesidir, dolayısıyla geri kalmışlık ayrılıkçı hareketin ortaya çıkışını açıklayan bir unsur değildir. Gurr (1970)'un göreceli yoksunluk teorisine göre, ayaklanmalar, bireylerin kişisel olarak sahip olmayı hak ettiklerini düşündüklerine siyasi bastırılmışlığın sonucu olarak ulaşamamaları durumunda ortaya çıkar. Beklentiler ile kapasite arasındaki fark ne kadar büyük ise, çatışma o kadar şiddetli olur. Gurr (2006), terörün her yerde ortaya çıkabileceğini fakat fakir ülkelere veya gelişmiş Batı ülkelerine oranla gelişmekte olan toplumlarda daha yaygın olarak görüldüğünü; özellikle hızlı modernleşmenin yaşandığı ve siyasi hakların eksik olduğu gelişmekte olan toplumlarda daha yaygın olduğunu ortaya koymuştur. Diez Medrano (1995) ve Mees (2001)'e göre göreceli yoksunluk teorisi Bask ve Katalan milliyetçiliğinin ortaya çıkışını açıklamaz; milliyetçilik İspanya'nın gelişmiş iki bölgesinde ortaya çıkmıştır. Diez Medrano (1995), Katalan ve Bask etnik milliyetçilik hareketlerinin aşırı kalkınma teorisi ile açıklanabileceğini savunur. Nairn (1977)'e göre, düzensiz kalkınma milliyetçiliğin açıklanmasında öncelikli unsurdur; düzensiz kalkınma azgelişmiş periferik bölgelerde olduğu kadar aşırı gelişmiş bölgelerde de periferik milliyetçiliğin ortaya çıkmasına yol açabilir (Aktaran: Diez Medrano 1995: 40). Nairn, düzensiz bölgesel kalkınmanın, kapitalist genişlemenin bir sonucu olarak, bölgesel eşitsizliklerin etnik farklılıklarla birleştiği veya çakıştığı yerde kaçınılmaz olarak periferik milliyetçiliğe yol açan bir sonuç olduğunu savunur (Aktaran: Diez Medrano 1995: 40). Horowitz (1985)'e göre az gelişmiş bölgelerde milliyetçi hareketler halkı etnik ekonomik eşitsizliği sona erdirmesini talep etmeye yönlendirirken, aşırı gelişmiş bölgelerdeki milliyetçi hareketler halkı bölgesel kalkınmayı artıracak devlet reformları talep etmeye yönlendirir (Aktaran: Diez Medrano 1995: 40). Aşırı gelişmiş bölgelerdeki milliyetçi hareketlerde reform taleplerinin olmasını içeren bu teori, Katalan

milliyetçiliğinin özerklik yanlısı tutumunu açıklar ancak Bask milliyetçiliğinin ayrılıkçı ve gelenekselci tutumunu açıklamaz.

Katalonya, İspanya’da geniş kapsamlı endüstrileşmenin yaşandığı ilk bölge olmuştur; ondokuzuncu yüzyılda sanayileşme yaşayarak İspanya’nın ekonomik olarak gelişen ilk bölgesidir. Katalan ekonomisinin gelişmesinde İspanya ile birleşmesinin önemli bir etkisi olmuştur. Onsekizinci yüzyılın başında Katalonya’nın İspanya Krallığı’na dahil edilmesinin ardından yayınlanan Kraliyet Kararnamesi (*Nueva Planta*) sonrasında İspanya ile Katalonya arasında tam entegrasyon sağlanmıştır (Conversi 2000; Guibernau 2014; Payne 1971). İspanya ile kurulan yakın ilişkiler neticesinde Kraliyet tarafından sağlanan gümrük ve tarife kolaylıkları ile tarım ve ekonomi gelişmiş; bölge ile yarımadanın geri kalanı arasında büyük bir farklılık oluşmaya başlamıştır (Payne 1971). Gelişme öncesinde onsekizinci yüzyılda tarıma, özellikle şarap ve brendi üretimine dayanmakta olan Katalan ekonomisi, tam entegrasyon sonrasında İspanya’nın diğer bölgeleri ve Latin Amerika’daki koloniler ile doğrudan ticaret imkanı bulmuş ve Katalan üreticilerinin piyasası büyük bir genişleme kaydetmiştir (Diez Medrano 1995: 45; Payne 1971). Ondokuzuncu yüzyılın başlarında Katalan elitleri, ticaret ve sanayi alanında oldukça büyük bir gelişme kaydetmiş, 1830’larda Katalan orta sınıfı yeni İspanyol liberal elitlerinin yanında yer alarak, ticaretteki koruyucu tarifeler sayesinde İspanya sisteminde ayrıcalıklı bir yere sahip olmuş; bunun sonucunda Katalan endüstrisi ve ticareti önemli bir büyüme kaydetmiştir (Payne 1971). 1891’de getirilen yeni koruyucu tarifelerle, ondokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde Katalan ihraç mallarının yarımada dışında büyük kısmını ihraç ettiği Küba ile ticaretin artması, Katalanlar’a kapalı ve güvenli bir piyasa sunmuştur (Payne 1971). Geniş ihracat kapasitesi, dinamik bir ekonomik ticari sektöre, gemi yapımı endüstrisine ve 1800’lü yıllardan itibaren modern bir tekstil endüstrisine sahip olmasını sağlamıştır (Diez Medrano 1995: 46-47). Ancak 1899’da Küba, Porto Riko, Filipinler ve Pasifik Adaları’nın kaybedilmesi, ihracatının büyük kısmını bu ülkeye yapan Katalonya’nın çıkarlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Dış ticaret piyasasının kaybedilmesi ve özerklik taleplerinin hükümet tarafından kabul edilmemesi sonucunda; Katalancılık, diğer bir deyişle idari ve ekonomik çıkarları korumak üzere daha büyük bir bölgesel özerklik ve

yönetim talebi, Katalan ekonomik liderler tarafından da ilk defa destek görmeye başlamıştır (Conversi 2000; Greer 2007; Payne 1971).

Katalonya kadar büyük bir gelişme dönemi yaşamamış olsa da, ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Bask Bölgesi tarım, demir üretimi ve ticaret alanında gelişme kaydetmiştir (Payne 1971). Ondokuzuncu yüzyılın başlarında, Bask Bölgesi, küçük ve çoğunlukla nüfusun dağınık yerleşim gösterdiği birkaç önemli şehirden oluşan tarıma dayalı bir toplum niteliğinde olmuştur (Perez-Agote 2006: 58). Ancak, ondokuzuncu yüzyılın ortalarına doğru 1830 ve 1870’lerde yaşanan İspanya’nın liberalleşme girişimleri sonrasında Bilbao, San Sebastian ve Irun’un yer aldığı Bizkaya Bölgesi’nde sanayileşme yaşanmıştır (Payne 1971). 1930’lara kadar süren sanayileşme, İspanya’nın I. Dünya Savaşı’nda tarafsız kalması sonucu Bask endüstrisinin büyümesiyle Bizkaya ve Gipuzkoa bölgelerinde yoğunlaşmış ve bölge silah üretimi, gemicilik ve madencilikte gelişmiştir (Muro 2008: 70).

1950’lere gelindiğinde ikinci bir sanayileşme ve kalkınma süreci ile birlikte Katalan ve Bask ekonomisi tekrar genişlemeye başlamıştır (Conversi 2000: 115). 1963’ten itibaren İspanya büyük bir büyüme oranına ulaşmış, başta Birleşik Devletler’den olmak üzere ülkeye dış kredi sağlanmış, turizm gelişmiştir. Merkezi yönetimin girişimleri sonucu, Bask Bölgesi, Katalonya ve Madrid sanayileşmenin yoğun olarak yaşandığı bölgeler olmuştur (Conversi 2000; Muro 2008). Görüldüğü üzere, her iki bölge de biri ondokuzuncu yüzyılda diğeri yirminci yüzyılda olmak üzere iki sanayileşme dönemi yaşamıştır. Ekonomik kalkınma ve sanayileşme açısından ele alındığında, Katalonya ve Bask Bölgesi, İspanya’nın diğer bölgelerine göre daha gelişmiş bölgeler olmaları açısından benzerlik göstermektedir. İspanya’nın diğer bölgeleri ile kıyaslandığında fazla gelişme, devlet seviyesinde sınıfa dayalı siyasi ortaklıkların sorunlu olmasına neden olarak, Bask Bölgesi ve Katalonya’da periferik milliyetçiliğin ortaya çıkmasına büyük katkıda bulunmuştur (Diez Medrano 1995: 11). Ekonomik olarak aşırı gelişmişlik, Bask ve Katalan periferik milliyetçiliklerinin şekillenmesinde etkili bir unsurdur. Ancak ekonomik kalkınmışlık seviyesi şiddetin ortaya çıkmasını açıklayan bir faktör olarak değerlendirilemez çünkü her iki bölge de İspanya’nın diğer bölgelerine göre ekonomik olarak gelişmiştir.

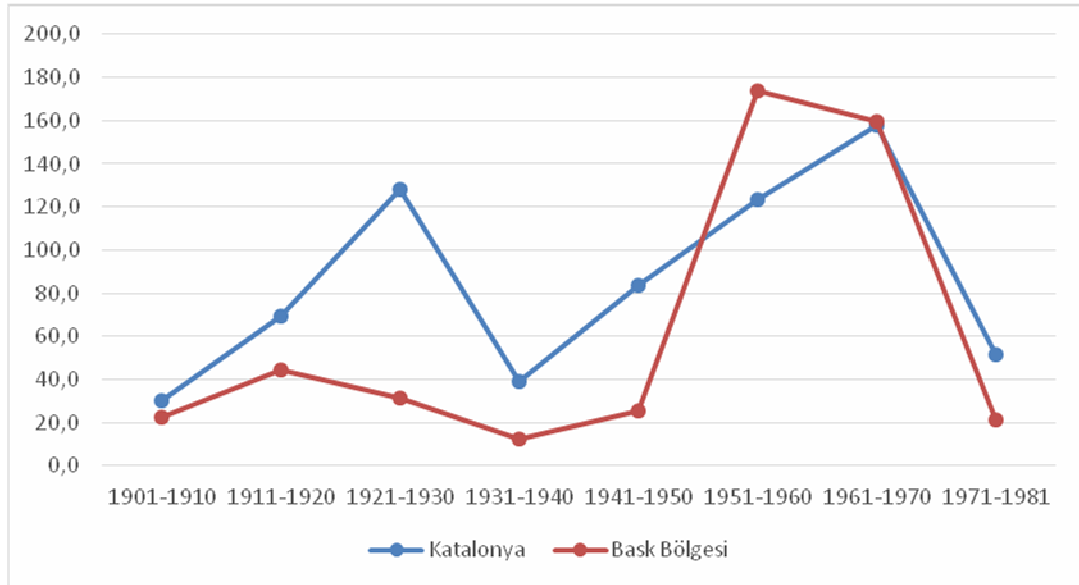
3.2.2. Hızlı Sanayileşme ve Göç

Hızlı ekonomik değişimler, istikrarsızlığa ve militan hareketlerin ve ideolojilerin ortaya çıkmasına olanak sağlayan koşullar yaratır (Gurr 2006). Ekonomik büyüme sürecinde, toplum farklı koşullar ile karşı karşıya kalır ve bunun sonucunda büyümenin etkileri de farklı olur. Birçok insan, ayrımcılığa maruz kaldıkları ve yeni ideolojilere ve siyasi örgüt şekillerine kolay hedef oldukları şehirlere göç eder ve geleneksel yaşam şekillerinden koparılır. Bu süreçle birlikte gelen sosyal travmanın sonucu olarak, sosyo ekonomik değişime maruz kalanlar, siyasi eyleme yönelik bir program sunan hareketlere karşı özellikle hassastırlar ve bu hareketlerden kolay etkilenirler. Bir ülkede hüküm süren eşitsizlikler, bazı durumlarda yoksulluk faktörü ile birlikte, şiddet içeren siyasi hareketlere ve özellikle terörizme zemin hazırlar; hızlı sosyo ekonomik değişim ise bu süreci besler (Gurr 2006: 89-90). Sanayileşme sonrasında Bask Bölgesi ve Katalonya diğer bölgelerden büyük bir göç almıştır ancak her iki bölgede, göçle gelen kesime karşı farklı bir tutum sergilenmiştir.

Bask Bölgesi ve Katalonya benzer derecede yüksek ekonomik gelişmişlik seviyesine sahiptir. Katalonya'nın ondokuzuncu yüzyılın başlarında, Bask Bölgesi'nin ise ondokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde yaşanan endüstriyel devrim sonrasında İspanya bölgeleri içinde sanayileşen ilk bölgeleri olarak, ondokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru her iki bölge de İspanya'nın daha fakir bölgelerinden göç almıştır ve göç artış oranları değişiklik göstererek devam etmiştir (bk. Tablo 3.1 ve Grafik 3.2) (Diez Medrano 1995: 5). Yaşanan göç, hem Bask hem de Katalan kimliği açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Milliyetçi liderler, bölgesel kimliklerini yeniden gözden geçirmek ve yeni gelişmeler doğrultusunda biçimlendirmek durumunda kalmışlardır. Her iki bölgenin, karşı karşıya kalınan sosyal sorunlara getirdiği yaklaşım farklı olmuştur ve bu yaklaşım politik duruş üzerinde de etkili olmuştur (Conversi 2000).

Tablo 3.1:1900-1981 yılları arasında Katalonya ve Bask Bölgesi'ne göç oranları
(Diez Medrano 1995: 120)

Yıl	Göç oranları (bindelik)	
	Katalonya	Bask Bölgesi
1901-1910	30.1	22.7
1911-1920	69.4	44.5
1921-1930	128.3	31.1
1931-1940	38.8	12.2
1941-1950	83.5	25.6
1951-1960	123.3	174.0
1961-1970	157.6	159.6
1971-1981	51.3	21.0

Grafik 3.2: 1900-1981 yılları arasında Katalonya ve Bask Bölgesi'ne göç oranlarının grafik gösterimi

Katalonya'nın Akdeniz kıyısındaki coğrafi konumu ve Barselona limanı ile ticarete açık olması nedeniyle bölgenin tarih boyunca göç almasını ve bununla birlikte kültürel etki ve hareketlerin bölgede etkili olmasını sağlamıştır. Onbeşinci yüzyılda çoğunlukla Fransa'nın güney bölgesinden gelen göçmenlerin dil yakınlığı bakımından uyum sorunu yaşanmamıştır. Onsekizinci yüzyılda ticaretin artması ve tarımın gelişmesi ile göç artmış ve ondokuzuncu yüzyılın sonlarında nüfus 2 milyona yaklaşmıştır. 1887'de Katalan nüfusunun %1.25'i göçmenlerden oluşurken, bu oran 1900'de %4.22'ye ve İspanya'nın I. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmasından dolayı yaşanan endüstriyel gelişme sonucunda 1920'de %14.03'e ulaşmıştır (Termes 1984: 129,

Aktaran: Conversi 2000: 190). Katalonya'nın geleneksel olarak göçmen nüfusunu absorbe edebilme kapasitesinden dolayı, liderler yerel halk ile yeni gelenler arasında bariyerler oluşturmaya hiçbir zaman ilgi duymamıştır; asıl tehdit Katalan milletinin bekasına tehlike arz eden İspanya olarak görülmüştür (Conversi 2000). Katalonya'da, milliyetçi hareketin muhalefetçi ve birleşmiş yapısı, göçmenleri ve yerel halkı ortak bir düşmana karşı seferber etmeye yardımcı olmuştur. Katalonya yönetiminde uzun süre görev yapan ve milliyetçi hareket üzerinde büyük etkisi olan milliyetçi lider Jordi Pujol asıl sorunun göç ve dolayısıyla entegrasyon olduğunu vurgulamış; bütün Katalanlar'ı kapsayan bir topluluk oluşturmak gerektiğini, Katalonya'da yaşayan ve çalışan, kendini buraya ait hisseden ve Katalonya'yı vatanı kabul eden herkesin Katalan olduğunu belirtmiştir (Conversi 2000; Guibernau 2004; Jeram 2014). Dolayısıyla vatandaşlığı esas alarak etnik olmayan bir anlayış benimsenmiş ve Katalan dilini konuşan bir kimsenin Katalan olduğu savunulmuştur.

Katalonya'nın aksine, Bask Bölgesi yeni gelenleri kabul etme geleneği sergilememiştir. Bilbao'nun hızla endüstrileşmesi sonrasında 1876'dan sonra hem kırsal bölgeden hem de İspanya'nın diğer bölgelerinden birçok göçmen şehre gelmiş, şehir nüfusu ikiye katlanarak 1900'a gelindiğinde 83 bine ulaşmış; 1900'da nüfusun %80'i göçmenlerden oluşur hale gelmiştir (Conversi 2000). Göçün beraberinde getirdiği sosyal, kültürel ve ekolojik alanlardaki büyük değişiklikler, Bask milliyetçiliğinin doğuşunda önemli bir katalizör görevi görmüştür (Conversi 2000; Perez-Agote 2006). Bask Bölgesi'nde endüstrileşme, önce Bizkaya ve Bilbao çevresindeki maden bölgesinde görülmüştür. Hızlı sanayileşme, yirminci yüzyılın başlarında özellikle bölgenin en büyük şehri olan Bilbao'da gemi inşası ve çelik üretiminde büyük bir iş imkânı sunmuştur. Bunun sonucunda, yeni filizlenmeye başlayan milliyetçilik hareketinin merkezi olan Bilbao ve sonrasında Bask Bölgesi'ne İspanya'nın diğer bölgelerinden iş bulmak amacıyla birçok göçmen gelmiştir (Jeram 2013: 1774). Ardından gelen kentleşme ve göç ile milliyetçilik bu bölgelerde başlamış ve giderek diğer bölgelere yayılmıştır (Conversi 2000). Gipuzkoa'nın endüstrileşme süreci biraz daha geç başlamış ve endüstriyel büyüme ve nüfus artışı daha geniş bir coğrafi alana yayılmıştır; bu nedenle burada göç ve göçün etkileri daha az travmatik olmuştur (Perez-Agote 2006).

Katalonya'nın aksine Bask Bölgesi'nde göçmenlerin gelişine verilen ilk tepki, kendi içlerine kabul etme değil bir izolasyon ve dışlama şeklinde ortaya çıkmıştır. Göçmenlerin Bask halkının kültürüne, ahlaki değerlerine ve yaşam biçimine bir tehdit oluşturduğu düşüncesiyle İspanya'nın diğer bölgelerinden gelen göçmenler dışlanmıştır. Yerel Bask halkının ekonomik refahından dolayı, göçle gelen kesimi maden sanayisinde çalışmaya zorlamak ve etnik Baskların yaşadıkları bölgelerin dışında yaşamaya zorlayarak göçmen nüfusu dışlama yoluna gidilmiştir. Katalan kimliğinin birleştirici unsuru olarak Katalan diline vurgu yapıldığı, milliyetçi hareketin göçmen nüfusu da içine aldığı Katalonya'nın aksine, Bask milliyetçi hareketinin kurucusu olan Arana ve milliyetçi parti PNV'deki takipçileri, Bask dilini göçmen nüfusu yerel nüfus ile birleştirme yerine onları ayırmak amacıyla kullanmıştır (Conversi 2000; Jeram 2014). Arana, Bask milletini hayal ederken Bask dilini esas unsur olarak ön plana çıkarmak yerine ırk ve kan bağına vurgulamış; Katalan milliyetçilerin İspanyol göçmenlere Katalan dilini öğreterek bir hata yaptıklarını ve aynı hatayı Baskların yapmaması gerektiğini savunmuştur (Jeram 2013: 1774; Muro 2008: 60).

1950'lerdeki ikinci sanayileşme sonrasında bu bölgelere yeniden göç başlamış ve bölgelerde yaşanan ciddi sosyal gerginlikler, nihayetinde yeni milliyetçi muhalefetin ortaya çıkmasına yol açan Katalan ve Bask kimliklerinin yeniden tanımlanmasında çok önemli bir faktör olmuştur (Conversi 2000). 1960'lardaki yoğun göçle birlikte Bask halkının da giderek proletaryalaşması, sosyal yapının da değişmesine neden olmuştur. Ancak ikinci göç dalgasının ekonomik anlamda etnik rekabete yol açtığı savunulamaz çünkü göçmenlerin büyük kısmı her iki bölgede işçi sınıfının yaptığı işlerde çalışmıştır (Diez Medrano 1995: 121). Ayrıca, 1960'larda başlayan ikinci göç dalgası (bk. Grafik 3.2) sonrasında, Bask Bölgesi'nde başlangıçta göçmenleri reddeden tutum bırakılarak, göçmenleri reddetmek yerine onları milli mücadeleye dahil edecek alternatif değerler arayışına girilmiştir. Yerel halkı göçmenlerle yakınlaştırmak için bir takım sosyal ve eğitimsel imkânlar sunulmaya çalışılmış ancak bu tür girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Conversi 2000). 1960'larda ETA ve ardından Krutwig'in katkılarıyla dil, Basklı olmanın önemli bir unsuru olmuştur. Siyasi mücadeleye kişisel katılım yoluyla gönüllü birleşme, Bask milletinin bir üyesi olmak için gerekli koşulların yerini almıştır. Eylem, Basklı olmanın göstergesi olarak ırktan ve dilden daha önemli bir yere

sahip olmuştur. Bunun en önemli sebeplerinden birisi, asimile olan Basklar'ın ve göçmenlerin ırk, din veya dilin yeniden canlandırılması ile seferber edilemeyeceği olasılığı olarak görülmektedir (Conversi 2000). Böylece Basklı olmanın temel önkoşullarından biri eylemci olmak olmuştur. 1970'lere gelindiğinde ETA, daha önceden bölgeye gelen göçmenlerin ikinci neslini ve yeni gelenleri kendilerine dahil etmek amacıyla, diğer bir deyişle göçmen mobilizasyonu için Marksist unsurları benimsemiştir (Conversi 2000; Muro 2008: 100-102). Irksal üstünlük ideolojisini bırakan Basklar, göçmenleri topluma dahil etme çabası içine girerek göçmenleri Bask dilini öğrenmeye çağırmıştır. Göçmenlerin, öncelikle Bask kültürüne saygı duymaları ve ardından özgürlük mücadelesinde onlara katılmaları beklenmiştir. Göçmenlere ilk defa Basklı olma imkânı verilmiş, ancak Basklar'ı ve onların bağımsızlık ve demokrasi isteklerini, radikal milliyetçi hareketlerini ve eylemlerini kabul etmeleri ve katılmaları beklenmiştir (Conversi 2000; Laitin 1993). Göç sonrasında sosyo ekonomik değişime maruz kalan göçmenler, siyasi eyleme yönelik bir program sunan hareketlere karşı özellikle hassastırlar (Gurr 2006); Bask Bölgesi'nde de genellikle işçi sınıfında yer alan göçmenler ETA'ya katılım göstermeye başlamıştır.

Conversi (2000: 217-218)'ye göre Katalonya ve Bask Bölgesi'nde göç hareketine karşı farklı tepki verilmesinde ve göçmenlerin kültürel entegrasyonunda etkisi olan unsurlar şu şekilde sıralanabilir: 1. Göçmenler, geldikleri bölge bakımından farklılık göstermektedir. Katalonya'ya genelde yakın bölgelerden veya Endülüs'ten göç yaşamış, bunlar kolay adapte olmuştur. Uyum sorunu yaşayanlar genelde Kastilya merkezinden gelmiştir. Bask Bölgesi'ne gelen göçmenlerin çoğu Kastilya bölgesindendir ve kültürel asimilasyona daha dirençlidir⁷ (Calle ve Miley 2008). 2. Bask ve Katalan dilleri yapısal olarak farklıdır ve yapı bakımından ele alındığında Bask dilini öğrenmek Katalan dilini öğrenmekten daha zordur. 3. Dilin toplum içinde kullanımı ve sağladığı imkânlar. Katalan dili yaygın bir şekilde konuşulmakta ve öğrenilmesi iş imkânları açısından avantaj sağlamaktadır. Ancak Bask dili genelde kırsal kesimde ve sınırlı olarak konuşulmakta, Arana ve çevresindekiler de dahil olmak üzere, İspanyolca yaygın olarak konuşulmaktadır. 4. Yerel halkın göçmenlerin asimile

⁷ Calle ve Miley (2008) tarafından yapılan çalışmada Katalonya'da kültürel asimilasyon (yerel dili konuşma) açısından daha fazla asimilasyondan söz edilebileceğini ancak kimlik ve siyasi asimilasyon açısından bakıldığında Bask Bölgesi'nde asimilasyonun daha fazla olduğu ortaya konmuştur.

olma çabalarına karşı algısı farklı olmuştur. Katalonya'nın aksine, Basklar'ın başlangıçta dışlayıcı tutumları göçmenlerin onların dilini anlamaya ve öğrenmeye ilgi göstermemelerine yol açmış ve böylece entegrasyon çabaları üzerinde etkili olmuştur. 5. Milliyetçi liderlerin milli kimlik yorumları farklı olmuştur.

Katalan milliyetçiliği, yeni gelenleri kültürel ağlara katılım ve linguistik kimliği tanıtarak kültürel sembollerin kullanılması yoluyla etkilemeye çalışırken, savaş sonrası Bask milliyetçiliği yeni bir dayanışma oluşturma ve işçilerin seferber edilmesi yoluyla sınıf sorunlarını dile getirerek göçmen sosyal çevresine dahil olma çabası içine girmiştir. Milliyetçi ağlara kültür yerine aktif politika yoluyla doğrudan katılım, başarılı birlikteliğin ödülü olarak sunulmuştur (Conversi 2000). Sonuç olarak aşırı sanayileşme sonucu Katalonya ve Bask Bölgesi'nde yaşanan göçmen sorunu, farklı yönde ele alınmıştır. Hızlı sanayileşme ve göç, milliyetçilik hareketinin ortaya çıkışında ve şekillenmesine etkili unsurlar olurken, şiddetin ortaya çıkmasında doğrudan bir faktör olduğu söylenemez çünkü her iki bölge de büyük oranda göç almıştır. Bu noktada, göçmenlere karşı geliştirilen tutumun, Bask Bölgesi'nde başlangıçta dışlayıcı olduğu görülmektedir. Bu tutum, sosyal sınıflar arasında bölünmüşlüğe yol açan unsurlardan biri olmuştur. Ancak sınıfsal bölünmenin temelinde göç unsurunun değil göçmenlere karşı tutumun sebebi olan milliyetçi ideoloji olduğu söylenebilir.

3.2.3. Ekonomik Kalkınmanın Şekli

Katalonya ve Bask Bölgesi, hızla sanayileşen bölgeler olmuş ve sanayileşme sonrasında İspanya'nın daha fakir olan diğer bölgelerinden büyük bir göç almıştır. Göçmenlere karşı sergilenen tutumun farklılık arz etmesine rağmen, her iki bölge de büyük oranda göçmen nüfusa sahip olmuştur. Ekonomik gelişmişlik seviyesi milliyetçilik hareketlerinin ortaya çıkışında önemli bir unsur oluştururken, Bask milliyetçilik hareketinde şiddetin ortaya çıkmasını açıklamamaktadır. Dolayısıyla ekonomik gelişmişlik seviyesi ve sanayileşme sonrasında göçün, Bask milliyetçi hareketinde radikalleşmenin ve şiddet unsurunun ortaya çıkmasını açıkladığı söylenemez. Gurr (2006)'a göre ekonomik büyümenin yaşandığı toplumlarda bazı gruplar, ekonomik kalkınmadan diğerlerine göre daha fazla fayda sağlar. Bunun

sonucunda önceden var olan bir sınıf veya etnik grup arasında eşitsizliklerin artış göstermesi halinde, devrimci veya ayrılıkçı hareketleri teşvik eden unsurlar da belirgin ölçüde artacaktır. Katalonya ve Bask Bölgesi'nin kalkınma seviyelerinin benzer olduğu göz önünde bulundurularak, ekonomik gelişmenin seviyesi yerine sosyal sınıfların farklı şekilde oluşmasında önemli bir etkisi olan ekonomik gelişme şekillerini ele almak gerekir (Diez Medrano 1995; Newman 2000).

Diez Medrano (1995), ekonomik gelişme şekilleri bakımından Bask Bölgesi ve Katalonya'nın farklı gelişim biçimi olduğunu ortaya koyar. Bask Bölgesi, sermaye malları üretiminde uzmanlaşmış ve birleştirilmiş bir ekonomik yapılanma ortaya koyarken, Katalonya tüketim malları üretiminde uzmanlaşmış ve endojen bir yapılanma ortaya koymuştur (Diez Medrano 1995: 11). Birleşmiş kalkınma yapısı, bir ülke veya bölgede, ileri ve son derece yoğun bir sanayi sektörü ile büyük oranda geleneksel kalan bir ekonominin bir arada bulunmasına bağlı olarak gelişir. Bu ikili ekonomik yapı, kapitalist kalkınmanın, devletin mali desteği ve dış yatırım aracılığıyla sağlandığı durumlarda ortaya çıkar ve genellikle sermaye malları üretim sektörü ile bağlantılı, devlet ile güçlü bağları bulunan küçük fakat ekonomik olarak güçlü kapitalist bir sınıfın ortaya çıkmasına yol açar. Bu küçük kapitalist sınıfın kalkınması, ticari ve endüstriyel burjuvazinin oluşmasından önce gerçekleşir ve burjuva sınıfının büyümesini engeller. Ayrıca küçük ölçekli üreticiler ve esnaf gibi endüstri öncesi var olan sosyal grupları ortadan kaldırır ve köylü sınıfının hızla proleterleşmesine neden olur. Endojen kalkınma ise, tarımdan elde edilen ve ardından sanayiye yatırılan sermayeden oluşur. Birleşmiş kalkınmaya göre çok daha uzun bir süre zarfında gelişen bu kalkınma şekli, büyük bir burjuvazi sınıfının gelişmesini ve ardından köylü sınıfı da dahil sanayi öncesi sınıfların kapitalist endüstrileşme sürecine kademeli entegrasyonunu kolaylaştırır (Diez Medrano 1995: 41).

Endojen bir yapıya ve tüketim malları üretimine dayanan Katalan ekonomisi, endüstrileşmeyle ve modernizasyonla birlikte kırsal bir toplumdan kentli bir topluma geçişi desteklemiş ve köylü sınıfın da dahil olduğu büyük bir burjuva sınıfının oluşmasını sağlamıştır. Ancak ondokuzuncu yüzyılda İspanya piyasasında büyüme kaydeden Katalan ekonomisi, İspanya piyasasına bağlı kalması ve yüksek üretim

maliyetlerinden dolayı dış rekabete açılmamıştır (Diez Medrano 1995: 46-47). Bask ekonomisi ise sanayi malları üretimine bağlı olarak gelişmiş ve bunun sonucunda sınırlı fakat güçlü bir burjuva sınıfının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Burjuva sınıfı, sanayileşme ve kalkınma için merkez hükümetin mali desteğine ve yatırımlarına ve dış yatırıma ihtiyaç duyduğundan, merkez ile yakın bir ilişki içinde olmuştur. Tekstil sektörü küçük sermaye gerektirir ve gelişmesi için bankalara, devlete veya dış yatırımcıya ihtiyaç duyulmaz; ancak demir çelik endüstrisi büyümek için büyük sermayeye ihtiyaç duyar (Diez Medrano 1995: 42). Katalonya ekonomisi başta tarım ve tekstile (Greer 2007); Bask ekonomisi ise madencilik, demir çelik üretimi, silah sanayisi ve gemiciliğe dayalı olarak gelişmiştir (Muro 2008). Sonuç olarak, Bask Bölgesi ve Katalonya farklı gelişim şekilleri yaşamıştır. Ancak bu iki kalkınma şekli Bask ve Katalonya’da gelişen sosyal sınıfların yapısını etkileyen tek faktör değildir ve farklı sosyal grupların milliyetçilikteki rolünü açıklamaya yeterli değildir. Aynı zamanda iki bölgenin uzmanlaştığı sektörleri de incelemek gerekir.

Diez Medrano (1995: 42), farklı kalkınma şekillerinin milliyetçilik üzerinde nasıl etkisi olduğunu üç faktörle açıklar: geleneksel toplumun kapitalist kalkınmadan ne ölçüde faydalanabildiği; ortaya çıkan kapitalist elitlerin devlet ekonomisi ve politikası ile kurduğu bağların gücü; yerel burjuvazinin göreceli boyutu ve siyasi özerkliği. Sermaye malları sektörüne dayalı birleşmiş kalkınma, Bask halkının büyük kısmını kapitalizmin faydalarından dışlamış ve çok küçük bir burjuva sınıfının ve çok güçlü bir kapitalist elitin oluşmasına yol açmıştır. Tüketim malları sektörüne dayalı endojen kalkınma, Katalan halkının geniş kesimlerine yayılmış ve geniş bir burjuvazi sınıfının oluşmasını ve Bask elitlerine göre merkez hükümet üzerinde daha az siyasi güce sahip kapitalist bir elitin oluşmasını sağlamıştır. Söz konusu farklı kalkınma şekilleri, Bask ve Katalan halkının kapitalist kalkınmaya karşı farklı tutumlar geliştirmesine neden olmuş, Bask Bölgesi ve Katalonya’daki sosyal kaynaşmanın seviyeleri farklı olmuş ve İspanya ile kapitalist sınıflar arasındaki bağlar farklı seviyelerde gelişmiştir (Diez Medrano 1995: 55). Söz konusu farklı sosyal sınıflar, siyasi gelişmelere verilen tepkilerin de farklılık göstermesinde etkili olmuştur. Diez Medrano (1995: 14), burjuvazinin ve entelijansiyanın siyasi özerkliğinin Katalanlar’da, Bask Bölgesi’nde olduğundan daha fazla olduğunu savunur. Siyasi özerkliğin farklı seviyelerine bağlı olarak, Bask ve

Katalan burjuvazisinin ve entelijansiyasının siyasi davranış şekli, Franco rejiminde büyük farklılık göstermiş ve bu dönemde iki bölgede farklı siyasi rekabet yapılarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bask Bölgesi'nde sanayileşme sonrasında Franco rejimi ile yakın bağları olan güçlü fakat küçük burjuvazi sınıfı ve entelijansiyanın milliyetçilik hareketine destek vermemesi ve Bask toplumunda toplumsal bölünmenin yaşanması radikal milliyetçiliğin ortaya çıkmasına, şiddetin meşru kabul edilmesine ve desteklenmesine yol açmıştır. Öte yandan, Katalonya'da geniş bir burjuva sınıfının oluşması ve milliyetçiliğin toplumun sınıflarını kapsayacak şekilde benimsenmesi barışçıl bir hareketin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

3.3. Sosyo-Kültürel Faktörler

3.3.1. Sosyal Sınıfların Yapısı

Gurr (2006)'a göre ekonomik kalkınma sürecinde, farklı koşullar ile karşı karşıya kalan toplumlarda kalkınmanın etkileri farklı olur. Bazı grupların, ekonomik kalkınmadan diğerlerine göre daha fazla fayda sağlaması ve bir sınıf veya etnik grup arasında eşitsizliklerin artış göstermesi durumunda, devrimci veya ayrılıkçı hareketleri teşvik eden unsurlar da belirgin ölçüde artar. Bask Bölgesi'ndeki ve Katalonya'daki kalkınma sonucunda oluşan farklı sosyal sınıflar, farklı siyasi yapıların ve milliyetçi siyasi örgütlere farklı seviyelerde desteğin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Newman 2000). Basklar, bağımsızlık ve kapitalist dönem öncesindeki sosyal organizasyon şekillerine dönüş isteyen milliyetçilik biçimini desteklerken, Katalanlar İspanya devleti içinde siyasi özerklik ve kapitalist kalkınmayı destekleyecek politikaları savunmuştur (Diez Medrano 1995: 15-16).

Franco döneminde Bask siyasi eliti, Katalan siyasi elitine göre Franco hükümeti parlamentosunda ve bürokrasisinde daha fazla temsil imkânı bulmuştur. Ancak Bask kapitalistlerinin Franco politikalarından yararlandığı kadar Katalan kapitalistleri de gaz üretimi, metalürji ve gemi inşası alanlarında Franco politikalarından faydalanmıştır. Öte yandan hem İç Savaş öncesinde hem de Franco döneminde Bask üst sınıfı İspanya

devleti ve piyasası ile daha güçlü ekonomik bağlar kurmuştur. Franco rejiminin ilk yıllarında (1939-1952), iç savaşın yol açtığı yıkımdan dolayı altyapının yeniden yapılanmasına büyük önem verildiği bir ekonomi politikası izlemiştir. Bu dönemde piyasa ekonomisi büyük oranda yok olmuş ve İspanya'daki hizmet ve malların ana tüketicisi devlet olmuştur. Bunun yanı sıra II. Dünya Savaşı'nın yol açtığı sermaye malları üretimine duyulan uluslararası talep, Bask sermaye malları sektörüne (çelik üretimi, gemi inşası, elektrik, metalürji) en büyük katkıyı sağlamıştır. İç piyasada özel sektörden büyük bir talep olmamasına rağmen, devletin askeri ihtiyaçları karşılamak ve ülke altyapısını yeniden inşa etmek üzere devlet Bask ağır sanayisine ihtiyaç duymuştur. 1940 yılında, İspanya'nın çelik üretiminin yaklaşık üçte ikisi Bask Bölgesi'nde yer almış ve bu çelik üretiminin ana tüketicisi devlet olmuştur (Diez Medrano 1995: 127-129).

Ancak Katalan endüstrisi savaş sonrasında farklı bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Katalan endüstrisi iç savaş döneminde fazla zarar görmemiş olsa da, İspanya'daki düşük yaşam standartlarından dolayı Katalonya'da üretilen tüketim mallarına talepte büyük bir düşüş yaşanmıştır. Savaş sonrasında Bask Bölgesi'ne yapılan yatırım Katalonya'ya yapılan yatırımın neredeyse on katı fazla olmuş ancak bu yatırım Bask kapitalizmini İspanya devletine bağımlılığını arttırmıştır. Aynı zamanda bankacılık sektöründe hâlihazırda İç Savaş öncesinde büyük güç kazanmış olan Bask Bölgesi, rejimin 1960'lara kadar yeni ticari banka kurulmasını yasaklaması ile destek bulmuş ve İspanya genelinde daha da güç kazanmıştır. Bask ekonomisi Franco döneminde İspanya ekonomisindeki liderlik konumunu sağlamlaştırmışken, Katalan ekonomisi kısmen yerel boyutta kalmıştır (Diez Medrano 1995: 127-129). Franco yönetimi ile kurulan güçlü ekonomik bağlar, Bask elitlerinin siyasi etki alanını güçlendirirken, merkeze olan bağımlılığını artırmıştır (Diez Medrano 1995; Laitin, 1993; Perez-Agote 2006). Söz konusu bağıllık, Bask elitinin ve burjuvazisinin milliyetçilik hareketini desteklememesinde önemli bir unsur olmuştur.

Katalan ve Bask Bölgesi'ndeki üst sınıflar ile İspanya ekonomisi ve siyasi yönetimi arasındaki bağların gücü, savaş öncesi Katalan ve Bask milliyetçiliğinin şekillenmesinde öncü rol oynamıştır ancak belirleyici unsur sadece bu bağ değildir.

Bask ve Katalan yerel burjuvazisinin ve entelijansiyasının farklı büyüklükleri de önemli bir rol oynamıştır çünkü sosyal grupların milliyetçi programlarını şekillendirmesinde belirleyici olmuştur. Ayrıca bölgenin ekonomik yapısından dolayı Bask orta sınıfının Katalan orta sınıfına oranla daha az özerkliği olduğu söylenebilir. Bask Bölgesi'nde yerel kapitalizm çevreleri büyük oranda, çoğu İspanyol kökenli ve Franco yanlısı olan büyük şirketlerin yönettiği bankalara bağımlı olarak gelişmiştir. Entelijansiyanın büyük bölümü de büyük sanayi ve bankacılık monopolisinin sahipleri tarafından dolaylı veya doğrudan kontrol edilen istihdama bağımlı olmuştur. Öte yandan Katalonya'da büyük firmalar olmasına rağmen, Katalan kapitalist çevresi, büyük oranda tekstil üretimi ve ticaretine bağlı yerel ve parçalara ayrılmış bir kapitalizm modeli sunmuştur. İşletmelerinin küçük olması onların banka kredilerine bağımlılığını azaltmış ve bankacılık kurumları için cazip bir yatırım imkânı sunmamıştır. Yerel kapitalistlerin özerkliğe sahip olduğu rekabete dayalı bir piyasa ekonomisi hâkim olmuştur. Bu nedenle de Katalan burjuvazisi ve entelijansiyası, Bask burjuvazisi ve entelijansiyasına göre daha az siyasi ve ekonomik kısıtlama ile karşı karşıya olmuş ve Franco diktatörlüğüne karşı koyma imkânı daha fazla olmuştur (Diez Medrano 1995: 129-130; Laitin 1993). Bu sayede Katalan burjuvazisi ve entelijansiyası milliyetçilik hareketinde merkeze bağımlı kalmadan kolektif bir hareket geliştirebilmiştir. Öte yandan, Bask burjuvazisi ve entelijansiyası Franco yönetimine daha bağımlı ve yakın durmuş, bu tutum da radikal milliyetçiliğin ortaya çıkmasında önemli bir unsur olmuştur. ETA, PNV'nin merkeze yakın tutumunu eleştirmiş, Arana'nın savunduğu değerlere sahip çıkılmadığı inancıyla ayrı bir milliyetçi hareket oluşturmuştur.

Bask siyasi söyleminde sınıfların yer alması, milliyetçi hareketin 1890'larda kuruluşundan itibaren görülür; PNV ve Herri Batasuna arasındaki farklılığın ve rekabetin kilit unsuru olmuştur. Hristiyan-Demokrat bir merkez partisi olan PNV, siyasi özerkliği kuran 1978 İspanya Anayasasının ve bölgesel parlamentonun kabul edilebilir bir yönetim aracı olduğunu kabul eder. Sol partisi olan HB, ETA'nın bağımsız ve sosyalist bir Bask milleti kurma amaçlarını destekleyen birçok siyasi ve sosyal gruptan oluşan bir kuruluş olan Bask Ulusal Özgürlük Hareketinin bir üyesidir (Kasmir 2002). Gurr (2006), terör eylemlerini destekleyen ve gerçekleştiren grupların genellikle sınıfsal, etnik veya dini yönden göreceli olarak dezavantajlı konumda olan gruplar

olduğunu savunur. Bask ve Katalan milliyetçilik hareketinde sosyal sınıfların farklılıklarına vurgu yapan Laitin (1993) de, mikro koşullar temelinde Bask Bölgesi'ndeki yoğun kırsal yapıya değinir. Yerel sosyal grupların güçlü bir varlık sergilediği kırsal bölgelerdeki sosyal üyelik gruplarının devlet otoritesine karşı milliyetçi gerilla eylemi için uygun koşullar sunduğunu savunur. Bask toplumunda köy merkezli sosyal gruplara katılım yüksektir; her köyün kendi dağ tırmanış toplulukları, *mendigoitzale*, vardır, topluluklar genellikle erkeklerden oluşur ve siyasi içeriklidir Laitin (1993: 14). ETA kuruluşunda orta sınıf ve iyi eğitilmiş kent entelektüellerden oluşurken, 1970'lerin ortalarına gelindiğinde üyelerin tabanı küçük ve orta ölçekli şehirlere kaymıştır; buralarda küçük fabrikalarda çalışan yarı kalifiye işçiler ETA'ya üye olmuştur. ETA üye kaynağını, tırmanış dağ kulüpleri ve sosyal gruplardan sağlamış; üyelerinin çoğu yakınlardaki küçük fabrikalarda çalışan genç nüfusun bulunduğu küçük şehirlerden gelmiştir (Kasim 2002; Perez-Agote 2006). Aynı zamanda genellikle işçi sınıfına ait ikinci nesil genç göçmenler de, ETA'nın sosyal unsurları benimsemesinden sonra radikal milliyetçilik hareketine katılım göstermeye başlamıştır (Kasim 2002).

Bask Bölgesi yerel sosyal gruplar açısından güçlü iken, İspanya genelinde yayılmış siyasi kurumlara bağlı yerel parti teşkilatları seviyesinde zayıf olmuştur (Laitin 1993). Laitin (1993), Bask milliyetçiliğini, çelik üretiminin yapıldığı şehirlerdeki hızlı endüstriyel kalkınma sonrasında statü kaybeden kırsal kesime ait ileri gelen kişilerin oluşturduğu bir program olarak görmektedir. Özellikle geçiş sürecinden itibaren radikal Bask milliyetçiliğinin asıl savunucuları gençler olmuştur. Genç milliyetçi kültür yerel, kent ve kozmopolit unsurların birleşiminden oluşmuşsa da, radikal milliyetçiliğin özü kırsal alanda hâkim olmuştur. Öte yandan, öncü sanayicilerin daha geniş bir sermaye yatırıma ihtiyaç duymaları nedeniyle Basklı bankerler sermayeyi artırmak için İspanya aracılığıyla ağlar kurmuşlardır. Kendilerini kozmopolit bakış açısıyla İspanyol olarak gören sanayi ve finans burjuvazisi, Bask milliyetçiliğini taşralı ve gerici bir hareket olarak görmüştür (Laitin 1993). Yüksek burjuvazinin Franco ile yakın bağları nedeniyle, şehirlerdeki solcu milliyetçi güçler ile kırsal alanlardaki geleneksel milliyetçiler arasında milliyetçi bir ittifak kurulmuştur. Burjuvazinin bu tutumundan dolayı ETA'nın şiddeti, sadece İspanya'ya yönelik olmamış, ETA radikal milliyetçiliği

kabul etmeyen ve İspanya yanlısı tutumunu sürdüren Basklar üzerinde korku oluşturmak amacıyla eylemler yapmıştır. ETA üyeleri, Bask işadamlarını devrim vergisi adı altında ödeme yapmaları için tehdit etmiştir (Laitin 1993; Mees 2001). Öte yandan, başlangıcından beri milliyetçilik hareketinin temel unsurlarından biri olan kilise, 1970'lerde Bask milliyetçiliğinde Marksist ideolojinin milliyetçi söyleme nüfuz etmesinin ardından desteğini çekmiştir (Conversi 2000; Santiago 2015). Sonuç olarak, Bask toplumunda milliyetçiliğe bakış açısından ılımlı milliyetçiler ile radikal milliyetçiler arasında, diğer bir deyişle, milliyetçilik hareketinde sosyal sınıflar arasında derin bir bölünme olmuştur ve Bask orta sınıfı milliyetçilik hareketi üzerindeki kontrolü kaybetmiş ve etkili olamamıştır (Brubaker 2004:101). Bask toplumundaki bu derin bölünmeler ve ETA'nın ruhban sınıfı karşısı sol ile birleşmesi, modern Bask milliyetçiliğine farklı bir boyut kazandırmış ve şiddetin benimsenmesinde etkili bir faktör olmuştur.

Ancak Katalan sosyal ağları, siyasi şiddet katalizörü olmadığından, farklı bir yol izlemiştir. Demokrasinin kurulmasıyla, daha önceden gizli olarak yürütülen faaliyetler kamu kurumlarına bırakılmıştır (Conversi 2000; Greer 2007; Newman 2000). Katalonya'da sanayi ve finans burjuvazisi, milliyetçi program üzerinde her alanda tam uzlaşa sağlayamamış olsa da, milliyetçi hareket üzerindeki kontrolü kaybetmemiştir; Katalan burjuvazisi sınıflararası ittifaka öncülük etmiştir (Greer 2007). Katalonya'da yaratılan hegemonik blok, 1930'larda ve 1970'lerde demokrasi dönemlerinde İspanya devleti ile başarılı pazarlıklar yapabilmıştır. Ekonomi temelli grupların (sendika) ve bu sendikaların ulusal siyasi partilerle bağlarının da söz konusu olduğu sınıflararası birliktelik, milliyetçilik adına burjuvaziye karşı koymaları için kırsal kesimin ve kentli radikallerin ittifak kurmak amacıyla bir araya gelecekleri alanı daraltmıştır (Laitin 1993: 9). Sonuçta, birleşmiş bir Katalan elitinin ve halkının karşısında bölünmüş bir Bask eliti ve halkının bulunması, şiddetin Bask Bölgesi'nde geçerli, hatta mantıklı ve milliyetçi bir strateji olarak kabul edilmesine neden olmuştur (Conversi 2000; Laitin 1993: 24). Siyasi ve toplumsal bölünme Bask milliyetçiliğinde şiddete yol açmıştır.

3.3.2. Üniversitelerin Yapısı

Franco rejimine ve diktatörlüğe karşı muhalefette, daha fazla demokrasi talebinde olan üniversite öğrencilerinin önemli bir rolü olmuştur. İspanya üniversitelerindeki öğrenci hareketi 1950'lerde başlamıştır. Bu bağlamda, Bask ve Katalan milliyetçi hareketlerinde, üniversitelerinin yapısındaki farklılıklar da üniversitelerin milliyetçilik hareketindeki rolünde belirleyici bir unsur olmuştur. Katalonya'da görülen öğrenci hareketi, İspanya'daki en güçlü hareketlerden biri olmuştur (Diez Medrano 1995). 1960'ların ikinci yarısında ortaya çıkan öğrenci hareketleri, Katalan milliyetçiliğinin gelişmesinde etkili bir unsur olmuştur (Conversi 2000). Geçmiş 1539'a dayanan Barcelona Üniversitesi gibi Katalonya'da kurulan birçok üniversitenin varlığı, Katalan entelijansiyasının daha fazla özerklik kazanmasına ve mobilizasyon için daha fazla imkânâ sahip olmasına olanak tanımıştır. Barcelona Üniversitesi'nin prestiji ve özerkliği, Katalonya'nın uzun ekonomik ve siyasi özerkliğinin ve Katalan burjuvazisinin Bask Bölgesi'ndeki burjuvaziden çok daha köklü ve kendi kendine yeten yapısını yansıtmaktadır. Başlangıçta elitist ve genellikle muhafazakar olan üniversite yapısı, devlet üniversitesi olmasından dolayı tüm sosyal tabakalardan ve ideolojik inanca sahip öğrencilerin olmasını sağlamış ve özellikle 1950'li ve 1960'lı yıllarda daha büyük bir ideolojik çeşitliliğin oluşmasını sağlamıştır. Bu çeşitlilik, Katalan burjuvazisindeki ideolojik çeşitliliği de yansıtmıştır. Farklı ideolojilere sahip öğrenciler, Katalonya'nın savunulması ve Franco'ya karşı mücadele edilmesi ortak amacıyla bir araya gelmiştir (Guibernau 2004). Üniversitenin özerk yapısı, öğrenci profili ve akademik kadronun desteği, farklı siyasi görüşleri içinde barındırmış ve burjuvazi ile yakın bağları olan entelijansiyanın gelişmesini sağlamıştır (Diez Medrano 1995: 132). 1950'lerden itibaren süregelen, özellikle göçmen sorunları başta olmak üzere, sosyal sorunlara giderek daha fazla ilgi gösteren öğrenciler, 1966'da kurulan Barselona Üniversitesi Demokratik Öğrenci Birliği (SDEUB) aracılığıyla birçok farklı grubu kendine çekmiştir. Katalan öğrencilerinin en büyük direnişi olarak görülen 1966 olaylarında, demokratik seçim sonucu seçilen öğrenci temsilcileri, bir öğrenci birliği kurmak üzere gizli bir toplantı düzenlemiştir. Birçok sanatçının ve bilim insanının da katıldığı toplantı sonucunda olayların büyümesi üniversitenin kapatılmasına yol açmıştır. Üniversite öğrencilerinin toplantısı, öğrencilere karşı

yapılan kötü muameleyi proteste etmek için kilise ve papazların da destek verdiği Franco rejimine karşı bir halk direniş hareketine dönüşmüştür (Conversi 2000; Diez Medrano 1995). Sonuç olarak, 1960’larda sokakta, fabrikalarda ve üniversitelerde yaşanan muhalif olaylar sonucu, İç Savaş sonrasında tüm Katalan siyasi partileri Franco rejimine ve diktatörlüğe karşı aynı siyasi tarafta yer almıştır (Diez Medrano 1995).

1968 yılına kadar Bask Bölgesi’ndeki tek üniversite, 1886’da Bask oligarşisinin önemli üyeleri tarafından özel bir üniversite olarak kurulan Deusto Üniversitesi olmuştur. Öğrencilerinin çoğu, üst sınıfa ait kişiler olmuş ve üniversite 1916 yılına kadar sadece felsefe ve hukuk alanında eğitim vermiştir. Aynı yıl, büyük milliyetçi kapitalistlerden birkaçı üniversite bünyesinde bir işletme okulunun kurulmasına öncülük etmiştir. 1968 yılında ilk devlet üniversitesi olan Bilbao Üniversitesi kuruluncaya kadar Deusto Üniversitesi elitist bir özel üniversite olarak eğitim vermiştir. Her ne kadar üniversiteye burslu öğrenci kabul edilse de sayıları oldukça düşük kalmıştır. Deusto Üniversitesi büyük Bask şirketlerinin ve Franco yanlısı siyasi elitin ihtiyaç duyduğu yöneticilerin yetiştirildiği bir üniversite olmuştur. 1950 ve 1960’larda küçük bir öğrenci grubu İspanya’da yayılmaya başlayan demokrasi yanlısı hareketlere katılmışsa da, diğer öğrencilerden ve akademik kadrodan bir destek görmemiştir. Bu anlamda, üniversite ileri muhalif kültürün geliştiği ve diktatörlüğe karşı özerklik taleplerinin dile getirildiği bir yer olmamış ve Bask milliyetçilik hareketinde bu anlamda entelektüel burjuvazinin yeri olmamıştır. Bask Bölgesi’nde burjuvazi kültürü ve devlet üniversiteleri gibi yerel burjuvazinin değerleri ile harmanlanmış orta sınıf kültürel kurumları gelişmemiştir (Diez Medrano 1995: 131-132).

Özetle, her iki toplumda oluşan sosyal sınıfların özellikleri ve yapısı, milliyetçilik hareketinde etkili olan üniversite öğrencileri ve akademisyenlerin yapısı üzerinde de etkili olmuştur. Bask Bölgesi’nde elitlerin ve entelijansiyanın yapısı paralelinde bir üniversite kurulmuş ve üniversite öğrencileri ve akademisyenler milliyetçilik hareketinde etkin bir rol oynamamıştır. Katalonya’da ise sınıfların milliyetçi harekete katılımı ve siyasi çeşitliliği, üniversiteye yansımış, öğrenciler ve akademisyenler milliyetçi harekette aktif ve etkili birer katılımcı olmuşlardır.

Üniversitenin yapısı, Katalan milliyetçiliğindeki çoğulculuğun bir temsili niteliğinde olmuştur.

3.3.3. Milliyetçi İdeoloji

Etnik milliyetçi hareketlerin siyasi ve ekonomik boyutlarının yanı sıra sembolik ve ideolojik boyutu da vardır. İdeoloji; inançlar, idealar ve sembollerin iç içe geçtiği sosyal dünyaya ait düşünceler dizisi olarak tanımlanabilir (Gürses 2008: 76). Bir topluluğun tarihinde önceden var olan ideoloji, milliyetçi harekette yeni bir yönelim çizilmesinde kolaylaştırıcı unsurlar olarak işlev görür (Lluch 2010). Milliyetçi ideolojinin ve milliyetçiliğin oluşturulması ve yeniden canlandırılması sürecinde ideaların yaratıcıları olarak entelektüellerin etkin bir rolü vardır (Smith 1994). Entelektüeller, çoğunlukla modern milleti, altın çağı ile bağlayan hatıraları ayrıntılı bir şekilde donatarak etnik geçmişin tarihçileri olarak hizmet verirler. Eski geleneklerin yerini alacak veya onlara yeniden yorum getirerek halkın ortak geçmiş kültürünü ortaya çıkaracak etnik geçmişlerini yeniden keşfetmeyi amaçlayan entelektüeller, yerli tarih ve kültür çerçevesinde bir millet oluşturmayı hedefler (Conversi 2007: 22). Ancak insanların milletin tarihten gelen varlığına inanmalarını sağlama, harekete geçirme noktasında Smith, entelijansiya veya profesyonellere de değinir (Smith 1994; Smith 1996; Smith 1998, Aktaran: Conversi 2007: 22). Entelijansiya sadece entelektüellerin ürettiği fikirleri uygulama ve yayma isteği ve eğilimi sahibi değil aynı zamanda bunları yerine getirme kapasitesine ve gücüne sahiptirler. Dolayısıyla, bu sosyal tabaka, milliyetçi hareketlerin başarısında çok önemli bir rol oynamaktadır. Entelijansiya, stratejik konumunu kullanarak seçilenlere karşı koymaya başladığında, kitle hareketlerini yaymanın kilit öncüsü haline gelir (Conversi 2007). Entelijansiya ve entelektüeller eliyle yeniden inşa edilen etnik kültür, topluluğun bütün sınıflarına yayılarak milli kimlik yaratılır. Entelektüeller ve entelijansiya, sadece gelenek, dil ve seremonilere can vermekle, tarihi keşfetmekle kalmaz aynı zamanda bunlara milli bir siyasi anlam katarlar (Smith 1994: 217).

Bask milliyetçiliği ve Katalan milliyetçiliği, İspanya İç Savaşı'ndan öncesinde kuruluşlarından itibaren bir farklılık arz etmektedir. Milliyetçilik hareketinin kurucuları

ideolojik olarak farklı bir yaklaşım sergilemişlerdir. Conversi (2000)'e göre milliyetçi ideolojinin oluşturulmasındaki temel değerler konusunda yapılan farklı tercihler, farklı milliyetçi programlar izlenmesine yol açar. Bask milliyetçiliğinin kurucusu olarak kabul edilen Sabino de Arana, Bask ırkına ve Katolik dinine vurgu yaparak Bask halkının ve toplumunun İspanya'ya bağlı oldukça kaderine ulaşamayacağını savunur. Arana, Bask Bölgesi'ni coğrafi olarak İspanya tarafındaki dört bölge ve Fransız tarafındaki üç bölgeden oluşan bir bölge olarak tanımlamış ve bu yedi bölgenin bir gün birleşerek bağımsız *Euskadi*'yi oluşturacağını belirtmiştir (Payne 1971). Arana'nın milliyetçiliği, Bask halkının dilini, ahlaki ve dini değerlerini bozduğunu düşündüğü endüstrileşme sonrası Bilbao'ya gelen büyük göçmen dalgasına bir cevap niteliğinde ortaya çıkması ve göçmenlerin Bask kültürünü ve geleneksel yaşam biçimini tehlikeye soktuğunu savunması bakımından köktenci hatta ırkçı olarak nitelendirilmektedir (Perez-Agote 2006: 60).

Bask milliyetçiliğinin temelini, Bask altın çağına ait mitler ile semboller, Karlizm ve foral hakların savunulması oluşturmuştur (Conversi 2000; Diez Medrano 1995; Mees 2001; Muro 2008: 193). Arana, Bask milliyetçi bilincini uyandırmak amacıyla, Bask tarihindeki askeri yenilgilerin yanı sıra Bask Altın Çağına ait zaferlere de vurgu yaptığı eserler yayınlamıştır (Muro 2005; Özçer 2006). Etnisitenin genetik, dil ve kültürel özellikleri içinde barındırdığını ve dinin kültürel özelliklerin baskın bir unsuru olduğu savunulmaktadır (Little 1999, Aktaran: McAllister ve Schmid 2011: 235). Little (1999) etnisite kavramını, etnisitenin 'kendi' ve 'öteki' şeklindeki karşılaştırmacı değerlendirme esasına dayandırır ve 'seçilmiş insanlar' olduğu düşüncesi veya bir şekilde kültürlerinin istisna olduğu yönündeki inancın, özünde dini bir yan taşıdığını savunur (Aktaran: McAllister ve Schmid 2011: 235). Bask milliyetçiliğinin oluşumunda önemli bir yere sahip olan Bask Altın Çağı, birçok kültürel ve dini unsuru içinde barındırmaktadır. Muro (2008)'e göre, Bask Altın Çağı, etnik sınırları ve kolektif kimliği belirlemek için başvuru olan kilit bir kültürel kaynak niteliğinde olmuştur. Altın Çağ, Basklar'ın üstün özelliklerinden dolayı dünyadaki ahlaki düzeni kurmak ve korumak üzere Tanrı tarafından seçilmiş kişiler olduğu, Bask dilinin ilahi bir dil olduğu, Yahudi ve Mağribiler etkisinde kalmamış asil ve safkan oldukları inanışlarına dayanmaktadır. Aynı zamanda, askeri bağımsızlıklarının

göstergesi olan foral hakların ve ayrıcalıkların olduğu ortaçağ dönemine ait hatıralara dayanmaktadır (Muro 2008: 195). ETA, kuruluşundan itibaren Arana'nın savunduğu değerlere sahip çıkmış ve ideolojisini geleneksel Bask milliyetçiliğine dayandırmıştır. Jauregui (2000)'e göre ETA, Arana'nın öğretilerini esas alarak, üç temel düşünceyi kabul etmiştir: 1) geçmişte tüm Basklar eşitti ve Basklar asil bir soydan geliyorlardı; 2) Basklar ezelden beri bağımsızdılar (ve foral haklar bunun bir göstergesiydi); 3) Bask vatanı İspanya ve Fransa tarafından işgal edilmişti (Aktaran: Muro 2008: 100). Geçmişte Basklar'ın eşit, asil ve bağımsız olduklarını Arana'nın sunduğu tarih bilgilerine dayanarak kabul etmişlerdi; Bask vatanının işgal edildiği konusunda ise başka 'mite' ihtiyaç duymamışlardır çünkü Franco rejimi hâlihazırda gerekli koşulları sağlamıştır (Muro 2008: 101). Din ve dil konularında Arana'dan farklı bir görüş benimseyen ETA, Kilise ile devlet arasında kesin bir ayrım olması gerektiği ve milliyetçiliğin temel unsurunun kan bağı değil Bask dilini konuşmak olduğunu savunmuştur (Conversi 2000). Ancak radikal milliyetçiliğinin temelini Arana'nın öğretileri esasına dayanarak geçmişe duyulan nostalji ve tarihi altın çağa ait esaslara dayandırmıştır. Bu amaçla, Franco rejimini ortadan kaldırmak ve Bask milletini yeniden canlandırmak için aktif direnişi ve şiddet kullanma stratejisini benimsemiştir.

Katalan milliyetçiliği, Almirall'den Prat'a yavaş ve istikrarlı bir şekilde evrilmiştir (Conversi, 2000). Etnik milliyetçilik hem modernleşmenin hem de devlet tarafından uygulanan asimilasyonun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Diğer bir deyişle, milliyetçilik devletin etnik değerlere, kültürel ve kimliğe saldırısına bir cevap niteliğinde ortaya çıkmıştır (Conversi 2000). Demokrasinin olduğu dönemlerde milliyetçilik milletin kültürel mirasına dayanmış ve özellikle etnik dilin korunduğu yerlerde etkili olmuştur (Clark 1981, 1984; Aktaran Conversi 2000: 12). Katalan milliyetçiliğinde, dışlayıcı yerine kapsayıcı ve müsamahakâr bir milli kimlik oluşturma ve şiddeti önleme yoluna giden birçok entelektüel ve aktivist yer almıştır (Greer 2007). Katalan milliyetçiliğinin kurucusu olan Valenti Almirall, millet olma hakkından dolayı Katalanlar'ın bağımsız olması gerektiğini ancak içinde bulunulan siyasi koşullar gereği korunması ve güçlendirilmesi gereken bir toplumun, birliğin belli bir unsuru olduğunu savunur (Conversi 2000; Diez Medrano 1995). Milliyetçilik hareketinin başlangıcından ve ilk milliyetçi parti olan Lliga Regionalista'nın kuruluşundan itibaren, Katalan yüksek

burjuvazisi ve entelijansiyası Katalan kültürünü korumayı ve savundukları ekonomi politikalarının Katalonya’da uygulanmasını sağlamayı amaçlamışlardır. İspanya’nın bir parçası olarak kalmak Katalonya’nın ekonomik çıkarlarına uygun olarak görülmüştür (Diez Medrano 1995: 3).

Katalan milliyetçiliğinde kültürel anlamda beş temel unsurdan söz edilir: dil, kültür, tarih, toprak ve sanat (Guibernau 2004: 30). Katalan milliyetçiliğinin kuruluşunda temel kültürel değerlerden biri olan dil, birleştirici bir unsur olarak işlev görmüştür. Franco dönemini yaşamış birçok kişi kendilerinin ya da yakınlarının maruz kaldığı muameleyi hala hafızlarında yaşatır (Guibernau 2004: 31). Franco dönemindeki baskı hatıralarının çoğu, İspanya’nın Katalan dilini, kültürünü ve siyasi kurumlarını yok etme girişimleri ile ilgilidir. Katalan milliyetçiliğinde Katalanlar’ın tarihinde yer alan önemli olaylar şu şekilde sıralanabilir: 1. Kral tarafından uygulanan mali baskı nedeniyle onyedinci yüzyılda 1640-1652 yılları arasında İspanya monarşisine karşı verilen Katalan ayrılıkçı ayaklanması; 2. 11 Eylül 1714 tarihinde İspanya saldırısı sonrasında, özerk siyasi kurumların kaldırılması ve Katalonya’nın otoriter ve merkezi monarşiye tabi kılınması ve Katalanca’nın yasaklanarak, Kastilyanca’nın resmi dil ilan edilmesi; 3. General Miguel Primo de Rivera tarafından yapılan askeri darbe sonrasında Katalan Mancomunitat (1913-1923) özerk yönetiminin baskı altına alınması. Son olarak, bütün kurumların ve hakların 1938’de Franco tarafından kaldırılması (Guibernau 2004: 31). Görüldüğü üzere, Katalan milliyetçiliğinde siyasi ve kültürel hakların kaldırılması sonucunda bu haklara yeniden sahip olmak temel amaç olmuş ve kültürel hakların yeniden kazanılması milliyetçilik hareketinde önemli bir yere sahip olmuştur.

İç savaş sonrasında her iki milliyetçi harekette var olan farklı söylemlerin devam ettiği görülmektedir. Graham (2005)’e göre, İspanya İç Savaşı, aslında İspanya milliyetçiliği ile periferik milliyetçilikler arasında bir çatışma değildir; 1936’da yapılan darbe İspanya’nın devlet-kilise ilişkileri, eğitim, ordu reformu ve toprak ve ekonomik gücün yeniden dağıtılması alanlarında yapılan demokratik modernizasyonunun önüne geçmek için uygulanan eski bir araçtır (Aktaran: Muro 2008: 86). Ancak İç Savaş, bir sonraki Bask milliyetçi nesli tarafından Faşizm ile demokrasi arasında bir savaş olarak değil, İspanyollar’ın Basklar’a karşı saldırısı olarak algılanmıştır (Conversi 2000; Diez

Medrano 1995; Muro 2008). Katalanlar ise, İç Savaş'ı karşıt aşırı uçlar arasındaki parçalanmış ve kendi kendini yok eden bir çatışma olarak görmüştür (Conversi 2000). Radikal milliyetçiler, Karlist Savaşları, İç Savaş, Franco dönemi ve son olarak demokratikleşme sürecinde işgalci güce karşı savaştıkları Bask halkına bir nostalji duymuştur (Muro 2008).

Franco rejimi altında düşüncelerini ve şikâyetlerini kurumsal kanallar yoluyla ifade etme imkânına sahip olmayan ve Arana'nın başlattığı ayrılıkçı yaklaşımı kabul eden ETA, 1960'ların ilk yarısında fiziki güç kullanımını haklı çıkaran bir söylem benimsenmiştir. İç Savaş döneminden sonra sadece yeni bir Bask milliyetçiliği değil aynı zamanda yeni bir Bask kimliği de yaratıldığı savunulmaktadır. Yeni kimlik, Batı tarafından desteklenen güçlü tirana karşı hayatta kalmak için Basklar'ın kendilerini cesurca savaşan kahramanlar olarak gördükleri algı üzerine kurulmuştur (Conversi 2000). Franco yandaşı propagandada Bask milliyetçiliği şeytani güç olarak görülmüş, ETA yayınlarında da devletin uyguladığı şiddetin asıl güç olduğu ve bunun ETA'nın bütün eylemlerini haklı kıldığı savunulmuştur (Conversi 2000). ETA, şiddetin şiddet doğurduğunu, genç Baskların bu baskıya boyun eğmeyeceğini ve yeni askerler olarak yeni direnişin üyeleri olacağını savunmuştur. Bu görüş, 1960'lardan sonra yaygınlaşmış; şiddet tam anlamıyla dilin yerine geçmiş ve ETA'nın şiddeti kendini ifade etme şekli ve sonrasında varlığını sürdürme sebebi olmuştur (Conversi 2000; Muro 2008).

Bask halkının bağımsızlığını kazanması için Fransa ve İspanya'ya karşı şiddet kullanması gerektiği 1930'lu yıllarda Manuel Eguileor tarafından yazılan *Nacionalismo Vasco* adlı kitapta dile getirilmiştir (Özçer 2006). Ancak ETA'nın ideolojisinin değişmesinde ve fiziki güç kullanımını benimsenmesinde iki metnin etkili bir rolü olduğu savunulmaktadır (Conversi 2000; Muro 2008). Bunlardan biri Federico Krutwig tarafından yazılan *Vasconia*, diğeri ise Jose Luis Zalbide tarafından yazılan *La Surrecon en Euskadi*. Bilbao'da yaşayan Alman bir sanayicinin oğlu olan Federico Krutwig, 1963'te yayınlanan *Vasconia* adlı kitabında ETA'nın ideolojik oluşumu ve siyasi programına yer vermiştir (Conversi 2000). ETA üyesi olmamış olan Krutwig'in savunduğu program, Arana'nın programında yer alan birçok unsurun yeniden

yorumlanmış halini içermiştir. Arana'nın ırkçı ve dinci söylemlerinden uzaklaşarak, ırkın yerine dil ve kültür aracılığıyla ortaya konan etni kavramını kullanmıştır. Hristiyan etiği ETA'nın vizyonunda yer alsa da, Kilisenin devletten öncelikli olduğu anlamını taşımamış; milliyetçilik doktrini ile rejim ile Kilise arasındaki bağlantı temelinde, Katolizmin evrensel ilkeleri benimsenmiştir (Conversi 2000). Krutwig'in programında Bask halkının yok edilmesini önlemek için baskıcı devlete karşı gerekirse devrim, terör ve savaş yoluyla mücadele edilmesi savunulmuştur. Krutwig'e göre, Basklar'ın diğer tüm milletler gibi kendi kaderini tayin etme hakkı vardı ve "Siyasi bağımsızlık kazanmak ... uluslararası ortamda yasadışı görülmektedir. Bu nedenle, baskı altındaki kişilerin ulusal bağımsızlık ve egemenlik kazanmak için yasadışı yollar dışında başka bir seçeneği yoktur... Önünde sonunda en doğal hakları olan tanınma hakları için silahların gücünü, şiddeti, kullanmak zorunda kalacaktır" (Krutwig 1973: 328, Aktaran Muro 2008: 104). Krutwig, Cezayir'in Fransa'ya karşı kullanmış olduğu, işgalci düzenli bir orduya karşı koyacak güce sahip olmayan düzensiz güçler tarafından bir şiddet yöntemi olarak kullanılan gerilla savaşı modeline başvurularak bir direniş hareketi başlatmayı önermiştir. Eylem-baskı-eylem teorisi bu şekilde kabul edilmiştir (Conversi 2000; Muro 2008).

ETA'nın güç kullanma kararını almasına etki eden bir diğer metin olan Zalbide tarafından yazılan *La Surreccion en Euskadi*, Krutwig'in önerisi temelinde düşmana ne zaman, nerede ve nasıl saldırılacağı, nasıl geri çekilineceği vb. konularda taktikler sunmuştur (Muro 2008). Krutwig'in silahlı mücadeleyi savunan programını sentezleyen *La Surreccion en Euskadi*, bir gerilla el kılavuzu olarak ETA'nın askeri kanadının stratejisinde önemli bir yere sahip olmuştur (Conversi 2000). Aynı zamanda Cezayir, Küba ve Hindistan'da uygulanan devrimci savaşın ETA tarafından benimsenmesi gerektiğini, gerilla savaşçıların bir anlamda modern mücadeleciler haçlı savaşçıları olduğunu savunmuştur. Crenshaw (1981)'e göre, terörün yerleşik bir siyasi geleneğe dönüşmesini sağlayan sosyal mitler, gelenekler ve alışkanlıklar terörün sebeplerinden biridir. Zalbide'nin el kılavuzu, şiddetin ve ölümün, insan yaşamının sona ermesinden çok daha öte bir anlamı olduğunu ve Basklı savaşçıların kendi yaşamlarını feda ederek, Bask milletinin zafer kazanmasını ve bu yolla yeniden doğuşunu manen sağlayacağını savunmuş; onları neredeyse birer kahramana dönüştürmüştür (Muro 2008: 103-104).

Katalan milliyetçiliğinde ise İç savaş öncesinde benimsenen tutum devam ettirilmiştir. Franco döneminde ve demokrasiye geçiş döneminde Katalan milliyetçiliğine önemli katkılar sağlayan ve demokrasiye geçişten sonra yaklaşık yirmi yıl Katalonya Özerk Bölge Yönetim Başkanı olarak görev yapan Jordi Pujol, Katalonya'nın ve halkının daha güçlü olması için Katalonya'nın çıkarlarına ve İspanya'nın çoğulcu yapısına en iyi uyan modelin federalizm olduğunu savunur (Diez Medrano 1995: 2). Pujol, Katalan milliyetçiliğinde iki temel unsuru benimsemiştir: Katalonya'nın kurumsal, siyasi ve kültürel olarak tanınması ve iç çoğulcu bir yapının oluşturulmasıyla İspanya devletinin modernleşme yolunda reform yapması. Sosyal olarak uyumlu bir Katalan toplumunun oluşturulabilmesi için tüm Katalan vatandaşlarının katılımını kapsayan bir proje öngörmüştür. Söz konusu Katalan toplumunu oluşturma'nın temel ilkelerinin kimlik, rekabetçilik, toplumsallık bilinci ve Katalonya'nın fiziki, insani, kültürel, ekonomik ve siyasi alanlarda dinamik bir bölge olmasına yönelik öngörü olduğunu savunmuştur. Pujol, Katalan tarihini ve köklerini Mağribiler'in etkisi altında kalmış olan Kastilya'dan ayrı tutmuş, kökeninin Avrupa'ya dayandığını ve Katalan milliyetçiliğinin Avrupa milliyetçiliğinin özel bir şekli olması gerektiğini savunmuştur. Pujol'a göre Katalan milliyetçiliğinin farklı sosyal sınıflardan insanları birleştirme gücü olması gerekir. Orta Çağ'a kadar uzanan farklı Katalan kimliğinin bir simgesi olan Katalan kültürünün ve dilinin korunması ve geliştirilmesi gerektiğini savunmuş, Katalonya'da yaşayan ve çalışan herkesin etnik kökenine ve ırkına bakılmaksızın Katalan dilini öğrenmesi, anlaması ve konuşması gerektiğini savunmuştur (Guibernau 2004: 141-150).

Sonuç olarak, başlangıçlarından itibaren kurucularının farklı ideolojileri ve yaklaşımlarının olduğu Katalan ve Bask milliyetçilik hareketleri farklı yollar izlemiştir. Siyasi ve ekonomik faktörlerin yanında, milliyetçilik hareketinin ortaya çıkışında ve milliyetçi ideolojinin gelişmesinde kabul edilen temel değerler etkili olmuştur. Bask milliyetçiliğinde başlangıcından itibaren ırkçı bir söylem benimsenmiş ve ayrılıkçılık savunulmuştur; Katalan milliyetçiliği ise daha çok özerklik yanlısı bir yol izlemiştir. Katalan toplumunda sosyal sınıflar arasındaki birleşme radikal unsurların güç kazanmasını engellerken, Bask toplumundaki sosyal sınıflar arasındaki bölünmeler, radikal milliyetçiliğin ve şiddetin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ

Milliyetçilik, ulus devletlerin kurulması, sanayileşme, modernleşme, kentleşme, sekülerleşme, devlet militarizmi ve homojenleştirme gibi modern süreçlerle bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır (Gellner 2013; Hechter 2004). Ancak modern milletlerin modern öncesi dönemde var olan etnik toplulukların devamı niteliğinde olduğu, milletlerin tarih boyunca özünü korumuş olan etnik kimliklerin, etnik toplulukların ve kültürlerin altında şekillendiği göz ardı edilmemelidir (Smith 2009). Ulus devletlerin kurulması, çok etnili devletlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Çok-etnili devletlerde yürütülen merkezileşme, doğrudan yönetim şeklinin benimsenmesi ve homojenleştirme girişimleri çoğunlukla hakim etni esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Ulus devletlerin kurulmasıyla çok etnili devletlerin sınırları içinde kalan etnik gruplar, kimliklerini, kültürlerini ve siyasi ve ekonomik çıkarlarını etnik kriterler temelinde korumak amacıyla devlete veya diğer siyasi aktörlere karşı çatışma içinde olabilir. Katalan ve Bask milliyetçiliği, 1789 Fransız Devrimi'nden sonra Avrupa'da ortaya çıkan milliyetçilik hareketlerinden biri değildir. Katalan ve Bask milliyetçiliğinin ortaya çıkmasında, Kastilya Krallığı'nın merkezileşme faaliyetleri sonucunda Katalonya ve Bask Bölgesi'nin tarihten gelen bölge yönetim hak ve yetkilerini onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyılda kaybetmelerinin etkisi olmuştur. Katalan ve Bask milliyetçiliği, tarihsel sürece bakıldığında söz konusu kaybedilen siyasi, ekonomik ve kültürel haklarını elde etmeyi amaçlamıştır.

Etnik gruplar ile merkezi yönetim arasındaki çatışma, bazı durumlarda şiddet eylemlerini de içerebilmektedir. Diğer bir deyişle, etnik milliyetçilik şiddete evrilebilir. Etnik milliyetçilik hareketlerinin şiddete dönüşmesinin nedenlerine ilişkin yapılan çalışmalarda yapısal, sistemsal, psikolojik ve örgüt ya da aktör boyutu olmak birçok boyut ele alınmıştır. Bu çalışmada Bask ve Katalan milliyetçiliği karşılaştırmasında

yapısal boyut kapsamında siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel faktörler ele alınmıştır. Katalan milliyetçiliğinde barışçıl bir yol izlenirken, neden Bask milliyetçiliğinin şiddete evrildiği söz konusu faktörler bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır.

Siyasi faktörler bağlamında, otoriter rejimlerin demokratik haklara erişimi engellemesi, siyasi katılım imkânı sunmaması ve devlet baskısı unsurlarının, terör eylemlerinin ortaya çıkışını daha olası kıldığı savunulmaktadır (Crenshaw 1981; McAllister ve Schmid 2011; Reinares 2005). Katalonya ve Bask Bölgesi, İç Savaş'ın sonra ermesinden sonra kurulan Francisco Franco rejiminin ağır baskısı altında kalmıştır. Franco rejimi, II. Cumhuriyet'e son vermiş, merkezileşme faaliyetleri kapsamında ülkedeki özerklik haklarını ortadan kaldırmıştır. Katalonya ve Bask Bölgesi'nde de özerk yönetimlere son verilmiş, özerklikten kaynaklanan tüm kurum ve haklar kaldırılmış, bölgedeki dillerin kamu alanlarında kullanımı yasaklanmış ve sistematik siyasi ve kültürel baskı uygulanmıştır. Franco rejiminin Bask Bölgesi'ne uyguladığı baskının belli dönemlerde daha fazla olduğu savunulsa da (Conversi 2000; Muro 2008), hangi bölgenin daha fazla baskıya maruz kaldığı yönünde tam bir uzlaşa sağlandığı söylenemez (Calle ve Miley 2008; Diez Medrano 1995; Laitin 1993). Bu bağlamda, otoriter rejim ve devlet baskısı, Bask milliyetçiliğinde şiddetin ortaya çıkmasını açıklayan bir unsur olarak değerlendirilmemiştir.

1960'lara kadar Bask milliyetçiliğinde şiddet unsuru yer almamıştır. Ancak Bask milliyetçiliğinin radikal kanadında yer alan ve şiddet eylemleri 1960'larda başlayan ETA'nın şiddet eylemlerinde Franco'nun ölümünden sonra başlatılan demokratikleşme sürecinde artış görülmüştür. Otoriter rejimlerden demokrasiye geçiş süreçlerinde milliyetçi ve ayrılıkçı şiddet çatışmaları ve terör eylemleri artış gösterir (Reinares 2005; Sánchez-Cuenca 2006; Weinberg 2006). Bazı etnik gruplar, sistem dışı kalma isteklerini veya uzlaşa yoluna gitmeyeceklerini göstermek için terör eylemlerine yönelebilirler ve bu amaçla demokrasiye geçiş sürecini mümkün olduğunca zorlaştırmak isteyebilirler (Weinberg 2006). ETA da, Franco rejiminin sona ermesinden itibaren demokratikleşme sürecinde aslında hiçbir şeyin değişmediğini, İspanyol demokrasisinin otoriter yönetimin sadece bir maskesi olduğunu ve gerçeği ortaya çıkarmak için devrimci savaşa devam edilmesi gerektiğini savunmuştur (Mansvelt Beck 1999; Muro 2008; Perez-

Agote 2006; Weinberg 2006). Bu amaçla eylem-baskı-eylem stratejisini yoğun bir şekilde uygulamış ve şiddet eylemlerini arttırmıştır. Bu amaçla, ETA şiddet eylemlerinin büyük kısmını demokratikleşme döneminde gerçekleştirmiştir. Eylem-baskı-eylem stratejisi başarıyla uygulanmış; hükümet ETA'nın şiddet eylemleri karşısında ayırım gözetmeksizin baskı uygulamıştır. Bu anlamda, demokratikleşme süreci Bask Bölgesi'nde Katalonya'ya göre farklı bir seyir izlemiştir.

Radikal gruplar, bölgesel siyasi kurumlara erişim imkânına sahip olmadığında veya siyasi mobilizasyondan dışlandıklarında şiddete yönelebilir (Newman 2000). Franco rejiminde siyasi temsiliyet imkanı olmadığından milliyetçilik hareketleri gizlilik altında yürütülmüştür. Bu noktada, rejime karşı yürütülen muhalefetin yapısı, Katalonya ve Bask Bölgesi'ndeki siyasi ortamı ve çeşitliliği ele almak gerekir. Katalonya'da Franco rejimine ve baskısına karşı burjuvazi ve entelijansiyanın da dahil olduğu toplumun farklı sınıflarına yayılan bir muhalefet oluşmuştur. İç Savaş öncesinde olduğu gibi Katalonya'daki milliyetçi siyasi ortam, çeşitlilik arz etmiştir; Katalan burjuvazisi ve entelijansiya Franco diktatörlük rejimine karşı yürütülen muhalif hareketin öncüsü olmuştur. Rejime karşı muhalefet sadece siyasi partilerden oluşmamış; Katalan orta sınıfı ve entelektüeller de Franco'ya karşı demokratikleşme için Katalan hareketine destek vermiştir (Conversi 2000; Diez Medrano 1995; Guibernau 2004). Ancak Bask siyasi hareketinde siyasi çeşitliliğin olmadığı görülmektedir. İç Savaş'ın sona ermesinden sonraki dönemden itibaren Bask Bölgesi'ndeki milliyetçilik hareketi PNV bünyesinde toplanan burjuvazi ve ETA tarafından yürütülen devrimci hareketi olarak şekillenmiştir. PNV'nin pasif tutumunu ve ılımlı politikasını eleştiren ETA, çoğunlukla işçi sınıfından ve alt orta sınıftan katılım görmüştür. Bask Bölgesi'nde burjuva ve entelijansiya desteğinden yoksun olan Bask milliyetçilik hareketinde Franco'ya açıkça karşı koyan tek siyasi örgüt ETA olmuştur ve üçüncü dünya ülkelerinde başarı elde eden örgütleri ve IRA'yı örnek alarak gerilla hareketini benimsemiş ve şiddete yönelmiştir.

Öte yandan, Katalonya'da ETA'yı örnek alarak şiddet eylemleri yapan radikal ayrılıkçı gruplar da ortaya çıkmıştır. Ancak Katalonya'da söz konusu gruplar daha ılımlı siyasi gruplar ile rekabet halinde olmuştur ve siyasi çeşitlilik bu grupların destek

bulmasını engellemiştir. Katalan burjuvazisinin milliyetçi harekete katılması, çoğulcu bir siyasi temsiliyet imkânı sağlamıştır. Siyasi partiler savaştan çok pazarlık yapmaya meyillidirler (Laitin 1993: 21). Bask Bölgesi'nde ise ETA, Franco rejimine direnişte tek unsur olmuş, burjuvazi milliyetçi hareketi Franco'nun ölümünden ve demokrasiye geçişten sonra açıkça desteklemeye başlamıştır. Bu anlamda, Katalonya'da siyasi çeşitliliğin olması şiddetin destek bulmasını engellerken, Bask Bölgesi'nde siyasi çeşitliliğin olmaması ETA'nın şiddet eylemlerinin desteklenmesine yol açmıştır. Terör örgütlerinin varlıklarını sürdürmek için aktif katılıma ve halk desteğine ihtiyacı vardır (Reinares 2005). Katalonya'daki siyasi çeşitlilikten dolayı belli dönemlerde radikal milliyetçiliği savunan ve şiddet eylemleri yapan örgütler halk desteği görmemiştir. Ancak Bask Bölgesi'nde ETA, halk tarafından desteklenmiş ve kabul görmüş ve ETA şiddet eylemleri meşrulaştırılmıştır. Siyasi çeşitliliğin olmaması, Bask milliyetçiliğinde şiddetin ortaya çıkmasına yol açan unsurlardan biri olarak değerlendirilmiştir.

Katalonya ve Bask Bölgesi, İspanya'nın diğer bölgelerine göre kalkınmış ve hızla sanayileşmiş bölgelerdir. Özellikle Bask Bölgesi'nde aşırı kalkınma, milliyetçiliğin ortaya çıkmasında önemli bir role sahiptir. Sanayileşme sonrasında her iki bölge de, İspanya'nın diğer bölgelerinden aşırı göç almış fakat göçmenlere karşı tutum, her iki bölgede farklı olmuştur. Bask Bölgesi'nde milliyetçiliğin oluşturulmasında ırkçı bir söylem benimsenerek göçmenler dışlanmış fakat Katalonya'da göçmenler dil unsuru bünyesinde topluma entegre edilmeye çalışılmıştır. Bask Bölgesi'nde göçmenler ancak 1960'lardan sonraki göç dalgası sonrasında kabul görmüş, bu da çoğunlukla radikal milliyetçiliğin benimsenmesi ve aktif katılım gösterilmesi şartıyla uygulanmıştır. Bu bağlamda, sanayileşme ve göçün Bask milliyetçiliğinde şiddetin ortaya çıkmasında bir unsur olmadığı sonucuna varılmıştır.

Gurr (2006)'a göre ekonomik büyümenin yaşandığı toplumlarda bazı gruplar, ekonomik kalkınmadan diğerlerine göre daha fazla fayda sağlar. Önceden var olan bir sınıf veya etnik grup arasında eşitsizliklerin artış göstermesi durumunda, devrimci veya ayrılıkçı hareketleri teşvik eden unsurlar da belirgin ölçüde artacaktır. Bu noktada ekonomik kalkınmışlık seviyesine değil, sosyal sınıfların oluşumunda etkili olan ekonomik kalkınma şekline odaklanmak gerekmektedir (Diez Medrano 1995; Laitin

1993). Sanayileşme sonrasında Katalonya’da tarımdan tekstile aktarılan sermaye ve kalkınma, diğer bir deyişle, tüketim malları üretimine dayalı ve endojen bir kalkınma yaşanmıştır. Bu kalkınma şekli, Katalonya’da büyük bir burjuvazi sınıfının gelişmesini ve ardından köylü sınıfı da dahil sanayi öncesi sınıfların kapitalist endüstrileşme sürecine kademeli entegrasyonunu sağlamıştır. Öte yandan, Bask Bölgesi demir çelik endüstrisine dayalı sanayi malları üretimine bağlı olarak gelişmiş; yoğun bir sanayi sektörü ile büyük oranda geleneksel kalan bir ekonomi bir arada bulunmuştur. Bunun sonucunda sınırlı fakat güçlü bir burjuva sınıfı ortaya çıkmış; küçük ölçekli üreticiler ve esnaf gibi endüstri öncesi var olan sosyal grupların ortadan kalkmasına ve köylü sınıfının hızla proleterleşmesine neden olmuştur. Bask Bölgesi’ndeki burjuva sınıfı, sanayileşme ve kalkınma için merkez hükümetin mali desteğine ve yatırımlarına ve dış yatırıma ihtiyaç duyduğundan, merkez ile yakın bir ilişki içinde olmuştur (Diez Medrano 1995; Laitin 1993; Perez-Agote 2006). Ancak tekstil sektörü küçük sermaye gerektirdiği, gelişmesi için bankalara, devlete veya dış yatırımcıya ihtiyaç duyulmadığı için Katalan burjuvazisi, orta sınıfı ve entelijansiya siyasi ve ekonomik anlamda daha özerk olmuştur. Katalonya’daki burjuvazi ve orta sınıf milliyetçilik hareketini desteklerken, merkez ile yakın bağlarından dolayı Bask elitleri, burjuvazisi ve orta sınıf milliyetçilik hareketine destek vermemiş, ancak Franco’nun ölümünden sonra milliyetçiliği desteklemeye başlamıştır. Laitin (1993), Bask milliyetçiliğini, çelik üretiminin yapıldığı şehirlerdeki hızlı endüstriyel kalkınma sonrasında statü kaybeden kırsal kesime ait ileri gelen kişilerin oluşturduğu bir program olarak görmektedir. Özellikle geçiş sürecinden itibaren radikal Bask milliyetçiliğinin asıl savunucuları gençler olmuştur. Genç milliyetçi kültür yerel, kent ve kozmopolit unsurların birleşiminden oluşmuşsa da, radikal milliyetçiliğin özü kırsal alanda hâkim olmuştur. ETA üyelerinin çoğunluğu, işçi sınıfı ve göçmenlerden oluşmuştur. Bask toplumundaki bu toplumsal bölünmüşlük, PNV’nin ve ılımlı milliyetçilerin tutumunu eleştiren grubun radikalleşmesinde ve söz konusu radikal milliyetçilerin şiddete yönelmesinde etkili bir unsur olmuştur. Sonuçta, birleşmiş bir Katalan elitinin ve halkının karşısında bölünmüş bir Bask eliti ve halkının bulunması, şiddetin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Toplumsal sınıfların yapısı, her iki bölgede kurulan üniversitelerin yapısını da etkilemiştir. Franco rejimine ve diktatörlüğe karşı muhalefette, İspanya’da 1950’lerde

başlayan öğrenci hareketinin, daha fazla demokrasi talebinde olan üniversite öğrencilerinin önemli bir rolü olmuştur. Katalonya’da görülen öğrenci hareketi, İspanya’daki en güçlü hareketlerden biri olmuştur. Bunda üniversitenin özerk yapısının yanında öğrencilerin ve akademisyenlerin milliyetçi hareketi desteklemelerinin de payı vardır. Ancak Bask Bölgesi’nde 1968 yılına kadar devlet üniversitesinin kurulmadığı ve bölgedeki tek üniversitenin elitlerin ve burjuvazinin kurduğu özel üniversitedeki öğrenci ve akademisyenlerin milliyetçi harekete destek vermediği görülmektedir. Katalonya’daki üniversitenin yapısı ve milliyetçi harekete katılımı, toplumun tüm sınıflarının katılımının bir göstergesi niteliğindedir.

Milliyetçiliğin ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde milliyetçi ideolojinin önemli bir rolü olmuştur. Bask milliyetçiliği başlangıçta ırk ve kan bağı temelinde ayrımcılık ve ayrılıkçılık üzerine kurulmuştur. Katalan milliyetçiliği ise kültürel unsurları temel alarak özerkliği savunmuştur. Bu noktada milliyetçi ideolojinin oluşmasında büyük rolü olan entelektüellerin ve entelijansiyanın rolü dikkate alınmalıdır. İdeolojik farklılıklar, milliyetçiliğin ortaya çıkışındaki mitler ve tarihi anılar, milliyetçi hareketin gelişimi üzerinde etkili olmuştur. Bask milliyetçiliğinin şiddete yönelmesinde ırkçı ve ayrılıkçı ideolojinin yanında tarihi anılar ve geçmişteki döneme duyulan nostaljinin etkisi olmuştur. Radikal milliyetçi ve ayrılıkçı bir örgüt olan ETA’da şiddet kendini ifade etme biçimi olmuş ve bir anlamda varoluş sebebine dönüşmüştür.

Sonuç olarak, Katalan milliyetçiliğinin barışçıl bir yol izlerken Bask milliyetçiliğinde radikal milliyetçiliğin ve şiddetin ortaya çıkmasında siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel faktörlerin etkili olduğu bulunmuştur. Ekonomik kalkınmanın şeklinden dolayı ortaya çıkan sosyal sınıfların, burjuvazinin ve entelijansiyanın merkez ile yakın bağlarından dolayı milliyetçilik hareketini desteklememelerinin, bunun sonucunda toplumsal sınıflar arasındaki bölünmenin ve tarihi mitlerin ve anıların şiddetin ortaya çıkmasında etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

KAYNAKLAR

- Aizpeolea, Luis R. (20 Ekim 2011). "ETA Ends 43 Years of Terror". *El Pais Gazetesi*.
(http://politica.elpais.com/politica/2011/10/19/actualidad/1319056094_153776.html / 28 Ağustos 2014'te erişildi)
- Altun, Fatih M. (2010). *Türkiye ve İspanya'nın Terörle Mücadele Politikalarının Terörle Mücadele Politikalarının Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Anderson, Benedict (1995). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. Çev. İ. Savaşır. İstanbul: Metis Yayınları.
- Arakon, Maya (2013). "Ulusal Azınlıklar ve Ulus-Devlet Sorunu: Bask Ülkesi". *Alternatif Politika, Cilt. 5, Sayı. 1*. 69-90.
- Balcells, Albert (1995). *Catalan Nationalism: Past and Present*. London: Macmillan.
- Bjørge, Tore (2005). "Introduction". *Root Causes of Terrorism: Myths, Reality and Ways Forward*. (Ed.) Tore Bjørge. Routledge. New York. 1-15
- Brass, Paul R. (2002). "Elite Groups, Symbol Manipulation And Ethnic Identity Among The Muslims Of South Asia". *Nationalism: Critical Concepts in Political Science*, 3. (Eds.) John Hutchinson ve Anthony D. Smith. Taylor-Francis. 879-910.
- Breuilly, John (1985). "Reflections on Nationalism". *Philosophy of the Social Sciences* 15: 65-75.
- British Broadcasting Corporation (BBC) (28 Ocak 2014). "Spain Timeline". *BBC Haber Sitesi*. (<http://www.bbc.com/news/world-europe-17955805> / 30 Ağustos 2014'te erişildi).

- Brubaker, Rogers (2004). *Etnicity without Groups*. Cambridge: Harvard University Press.
- Calle, Luis De La ve Miley, Thomas Jeffrey (2008). "Is There More Assimilation in Catalonia Than in The Basque Country? Analyzing Dynamics of Assimilation in Nationalist Contexts". *European Journal of Political Research*. 47: 710-736.
- Casanova, J. (1983). "The Opus Dei ethnic, the technocrats and the modernization of Spain". *Social Science Information/sur les Sciences Sociales*. 22, 1. 27-50.
- Contra Costa Times (10 Mayıs 2013). "Thousands March in Spain to Back ETA Prisoners". *Contra Costa Times Haber Sitesi* (http://www.contracostatimes.com/ci_24247704/thousands-march-spain-back-eta-prisoners / 30 Ağustos 2014'te erişildi).
- Conversi, Daniela (2000). *The Basques, the Catalans and Spain: Alternative Routes to Nationalist Mobilisation*. London: Hurts & Company Ltd.
- Conversi, Daniela. (2007). "Mapping the Field: Theories of Nationalism and the Etnosymbolic Approach". *Nationalism and Etnosymbolism: History, Culture and Ethnicity in the Formation of Nations*. (Eds.) Athena S. Leoussi ve Steven Grosby. Edinburgh: Edinburgh University Press. 15-30.
- Cottam, Martha L. ve Cottam, Richard W. (2001). *Nationalism and Politics: The Political Behaviours and Nation States*. London: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- Crenshaw, Martha (1981). "The Causes of Terrorism". *Comparative Politics, Vol. 13, No. 4 (Jul., 1981)*, 379-399.
- Crenshaw, Martha (1987). "Theories of Terrorism: Instrumental and Organizational Approaches". *Journal of Strategic Studies* 10:4: 13-31.
- Crenshaw, Martha (1992). "Current Research on Terrorism: The Academic Perspective". *Studies in Conflict & Terrorism*, 15:1, 1-11.

- Diez-Medrano, Juan (1994). "Patterns of Development and Nationalism: Basque and Catalan Nationalism before the Spanish Civil War". *Theory and Society*, 23:4, 541-569.
- Diez Medrano, Juan (1995). *Divided Nations: Class, Politics and Nationalism in the Basque Country and Catalonia*. London: Cornell University Press.
- Douglas, William A. ve Zulaika, Joseba (1990). "On the Interpretation of Terrorist Violence: ETA and the Basque Political Process". *Comparative Studies in Society and History* 32:2: 238-257.
- Dönmez, Rasim Ö. (2010). "Milliyetçi Çatışmalar". *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları Cilt 2*. (Eds.) Kemal İnât, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. 703-718.
- Fearon, James D. ve Laitin, David D. (2000). "Violence and the Social Construction of Ethnic Identity". *International Organization*, 54: 845-877.
- Field, Bonnie N. (2009). "A 'Second Transition' in Spain? Policy, Institutions and Interparty Politics under Zapatero (2004–8)". *South European Society and Politics*, 14:4: 379-397.
- Gellner, Ernest (2013). *Uluslar ve Ulusçuluk*. Çev. B.Ersanlı Bahar, G.G. Özdoğan. İstanbul: Hil Yayınları.
- Giddens, Anthony (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet*. Çev. C. Atay. Kalkedon Yayınları.
- Goikoetxea, Jule (2013). "Nationalism and Democracy in the Basque Country (1979–2012)". *Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics* 12:3: 268-289.
- Greer, Scott L. (2007). *Nationalism and Self-Government, The Politics of Autonomy in Scotland and Catalonia*. Albany, USA: State University of New York Press.
- Guérin, Daniel ve Pelletier, Rejean (2000). "Cultural Nationalism and Political Tolerance in Advanced Industrial Societies: The Basque Country and Catalonia". *Nationalism and Ethnic Politics*, 6:4, 1-22.

- Guibernau, Monserrat (2004). *Catalan Nationalism: Francoism, Transition and Democracy*. New York: Routledge.
- Guibernau, Montserrat (2013). "Secessionism in Catalonia: After Democracy, Ethnopolitics". *Formerly Global Review of Ethnopolitics*, 12:4: 368-393
- Guibernau, Montserrat (2014). "Prospects for an Independent Catalonia". *International Journal of Politics Culture and Society* 27: 5–23.
- Gupta, Dipak K. (2005). "Exploring Roots of Terrorism". *Root Causes of Terrorism: Myths, Reality and Ways Forward*. (Ed.) Tore Bjørgo. Routledge. New York. 16-33.
- Gurr, Ted R. (1970). *Why Men Rebel?* New Jersey: Princeton University Press.
- Gurr, Ted R. (1994). "Peoples Against States: Ethnopolitical Conflict and the Changing World System". *International Studies Quarterly*, 38:3, 347-377.
- Gurr, Ted R. (2006). "Economic Factors". *The Roots of Terrorism*. (Ed.) Louise Richardson. Routledge Taylor-Francis Group. New York. 85-101
- Gücenmez, Bekir (2014). *Terörizmin Finansmanı: PKK, ETA ve IRA Terör Örgütlerinin Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi. Ankara: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- Gürkaynak, Muharrem (2011). "Avrupa Birliği'nin Ulusçuluk ve Bütünleşme Paradoksu". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 1-12.
- Gürses, Emin (2008). "Ideological Basis and Tactics of Organized Ethnic Terrorism: The Cases of IRA, ETA, and PKK". *Social Dynamics of Global Terrorism and Prevention Policies*. (Eds.) N. Çabuk Kaya ve A. Erdemir. Washington: IOS Press. 75-96.
- Harrison, Joseph (1978). *An Economic History of Modern Spain*. Manchester: Manchester University Press.
- Hechter, Michael (2004). *Containing Nationalism*. Oxford: Oxford University Press.

- Hobsbawm, E. J. ve Kertzer, David J. (1993). "Ethnicity and Nationalism in Europe Today". *Anthropology Today* 8:1: 3-8.
- Hobsbawm, E.J. (1992). *Nations and Nationalism since 1780: Program, Myth, Reality*. Cambridge: Cambridge University Press
- Horgan, John (2003). "The Search for the Terrorist Personality". *Terrorists, Victims and Society: Psychological Perspectives on Terrorism and its Consequences*. (Ed.) Andrew Silke. Chichester: John Wiley & Sons Ltd. 3-27.
- Horowitz, Donald (1985). *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley: University of California Press.
- İspanya Anayasası (2014). http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf erişim tarihi 01.04.2014. (<http://www.gencat.cat/catalunya/eng/index.htm> / 06.04.2014 tarihinde erişildi).
- Jeram, Sanjay (2013). "Immigrants and the Basque nation: Diversity as a New Marker of Identity". *Ethnic and Racial Studies*, 36:11, 1770-1788.
- Jeram, Sanjay (2014). "Sub-state Nationalism and Immigration in Spain: Diversity and Identity in Catalonia and the Basque Country". *Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics*, 13:3, 225-244.
- Kasim, Sharryn (2002). "'More Basque than You!': Class, Youth, and Identity in an Industrial Basque Town". *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 9:1, 39-68
- Kymlicka, Will (2001). *Politics in the Vernacular. Nationalism, Multiculturalism and Citizenship*. Oxford: Oxford University Press.
- Laitin, David D. (1989). "Linguistic Revival: Politics and Culture in Catalonia". *Comparative Studies in Society and History*, 31: 297-317.

- Laitin, David D. (1993). "National Revivals and Violence". *Working Paper 1993/49 June 1993*.
- Leslie Mackenzie (1973). "The Political Ideas of the Opus Dei in Spain". *Government and Opposition*. 8:1.72-92. doi:10.1111/j.1477-7053.1973.tb00859.x.
- Lluch, Jaime (2010). "How Nationalism Evolves: Explaining The Establishment of New Varieties of Nationalism Within the National Movements of Quebec and Catalonia (1976–2005)". *The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 38:3, 337-359.
- MacClancy, Jeremy (1988). "The Culture of Radical Basque Nationalism". *Anthropology Today*, 4: 5, 17-19
- Malecková, Jitka (2005). "Impoverished Terrorists: Stereotype or Reality?" *Root Causes of Terrorism: Myths, Reality and Ways Forward*. (Ed.) Tore Bjørgo. Routledge: New York. 33-44.
- Mansvelt Beck, Jan (1999). "The Continuity of Basque Political Violence: A Geographical Perspective on the Legitimisation of Violence". *GeoJournal*, 48: 109-121.
- Mansvelt Beck, Jan (2008). "The Basque Power-Sharing Experience: From a Destructive to a Constructive Conflict?" *Nations and Nationalism* 14 (1). 61–83.
- March, Oriol. (25 Eylül 2012). (But: "It Is Time That The People of Catalonia to Exercise The Right to Self-determination"). *Ara Haber Sitesi*. (http://www.ara.cat/politica/Mas-Ha-Catalunya-exerceixi-lautodeterminacio_0_780522085.html / 12 Haziran 2014'te erişildi.)
- Marsden, Sarah V. ve Schmid, Alex P. (2011). "Typologies of Terrorism and Political Violence". *The Routledge Handbook of Terrorism Research*. (Ed). Alex P. Schmid. Routledge: New York.158-200.

- Martín, Irene ve Urquizu-Sancho, Ignacio (2012). “The 2011 General Election in Spain: The Collapse of the Socialist Party”. *South European Society and Politics*, 17:2, 347-363.
- McAllister, Bradley ve Schmid, Alex P. (2011). “Theories of Terrorism”. *The Routledge Handbook of Terrorism Research*. (Ed). Alex P. Schmid. Routledge: New York. 201-271.
- Mees, Ludger (2001). “Between Votes and Bullets. Conflicting Ethnic Identities in the Basque Country”. *Ethnic and Racial Studies Vol. 24 No. 5*. 798–827.
- Morris Student Plus Dictionary (2014). Morris Öğrenci Sözlüğü (Bask Dili). (<http://www1.euskadi.net/morris/resultado.asp> / 30 Eylül 2014’te erişildi)
- Muro-Ruiz, Diego (2002). “The Logic of Violence”. *Politics Vol. 22 (2)*: 109–117.
- Muro, Diego (2005). “Nationalism and Nostalgia: The case of Radical Basque Nationalism”. *Nations and Nationalism* 11 (4). 571-589.
- Muro, Diego (2008). *Ethnicity and Violence: The Case of Radical Basque Nationalism*. London: Routledge.
- Muro, Diego (2009). “The Politics of War Memory in Radical Basque Nationalism”. *Ethnic and Racial Studies*, 32:4, 659-678.
- Newman, Saul (2000). “Nationalism in Postindustrial Societies: Why States Still Matter?”. *Comparative Politics*, 33:1. 21-41
- Núñez, Xosé-Manoel (2001). “What is Spanish Nationalism Today? From Legitimacy Crisis to Unfulfilled Renovation (1975–2000)”. *Ethnic and Racial Studies*, 24:5, 719-752
- Özçer, Akın (2006). *Çoğul İspanya: Anayasal Sistemi ve Ayrılıkçı Terörle Mücadele Modeli*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Özkırımlı, Umut (2013). *Milliyetçilik Teorileri: Eleştirel Bir Bakış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

- Pérez-Agote, Alfonso (2006). *The Social Roots of Basque Nationalism*. Nevada: University of Nevada Press.
- Post, Jerrold M. (2005). "The Socio-cultural Underpinnings of Terrorist Psychology: 'When Hatred is Bred in the Bone'." *Root Causes of Terrorism: Myths, Reality and Ways Forward*. (Ed.) Tore Bjørgo. Routledge: New York. 54-69.
- Reinares, Fernando (2005). "Nationalist Separatism and Terrorism in Comparative Perspective". *Root Causes of Terrorism: Myths, Reality and Ways Forward*. (Ed.) Tore Bjørgo. Routledge: New York. 119-130
- Richardson, Louise (2006). "The Roots of Terrorism: An Overview". *The Roots of Terrorism*. (Ed.) Louise Richardson. Routledge Taylor-Francis Group. New York. 1-16.
- Sánchez-Cuenca, Ignacio (2006). "The Causes of Revolutionary Terrorism". *The Roots of Terrorism*. (Ed.) Louise Richardson. Routledge Taylor-Francis Group: New York. 71-82.
- Sánchez-Cuenca, Ignacio ve Calle, Luis de la (2009). "Domestic Terrorism: The Hidden Side of Political Violence". *Annual Review of Political Science*. 12:31–49.
- Santiago, Jose (2015). "Religion, Secularisation And Nationalism in Quebec And The Basque Country: A Comparative Approach". *Nations and Nationalism* 21 (1), 120–138.
- Schmid, Alex P. (2011). "The Definition of Terrorism". *The Routledge Handbook of Terrorism Research*. (Ed.) Alex P. Schmid. Routledge: New York. 39-98.
- Serrano, Ivan (2013). "Just a Matter of Identity? Support for Independence in Catalonia". *Regional & Federal Studies*, 23:5, 523-545.
- Shobe, Hunter (2008). "Place, Identity and Football: Catalonia, Catalanisme and Football Club Barcelona, 1899–1975". *National Identities*, 10:3, 329-343.

- Smith, Adam (2009). *Historical Dictionary of Spain*. United States of America: Scarecrow Press Inc.
- Smith, Anthony D. (1994). *Milli Kimlik*. Çev. B.S. Şener. İstanbul: İletişim Yayıncılık A.Ş.
- Smith, Anthony D. (1998). *Nationalism and Modernism*. New York: Routledge.
- Smith, Anthony D. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni*. Çev. S. Bayramoğlu, H. Kendir. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Smith, Anthony D. (2009). *Etno-symbolism and Nationalism: A Cultural Approach*. New York: Routledge.
- Stanley, Payne (1971). "Catalan and Basque Nationalism". *Journal of Contemporary History*, Vol. 6 No. 1 *Nationalism and Separatism*.15-51.
- Televisión Española (RTVE) (1995). "La Trancisión". *RTVE TV Belgeseli, DVD-13 Bölüm*.
- UTSAM (2010). "UTSAM Raporları 15: İspanya'nın Terörle Mücadelesi". *Polis Akademisi Başkanlığı, Uluslararası Terorizm ve Sınırtaşın Suçlar Araştırma Merkezi, Rapor No 15, ISBN:978-975-8657-56-8*.
- Waldman, Peter (2005). "Social-revolutionary terrorism in Latin America and Europe". *Root Causes of Terrorism: Myths, Reality and Ways Forward*. (Ed.) Tore Bjørgo. Routledge: New York.154-163.
- Weber, Max (2006). "Millet" (çev. E. Çerezcioğlu). *Doğu Batı*, 10(39), 181-188.
- Weinberg, Leonard (2006). "Democracy and Terrorism". *The Roots of Terrorism*. (Ed.) Louise Richardson. Routledge Taylor-Francis Group. New York.45-56
- Zabalo, Julen (2008). "Basque nationalism's changing discourse on the nation, Social Identities". *Journal for the Study of Race, Nation and Culture*, 14:6. 795-811.

Zelyurt, Mert Kerem (2013). “Dünyanın Çeşitli Ülkelerinde Etnik Gerilimler Bağlamında Futbol”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 2:2. 179-214.

Zimmermann, Ekkart (2009). “Forms and Causes of Political Terrorism: What Do We Know?”. *21st International Political Science Association World Congress*, Santiago: Chile.

EKLER

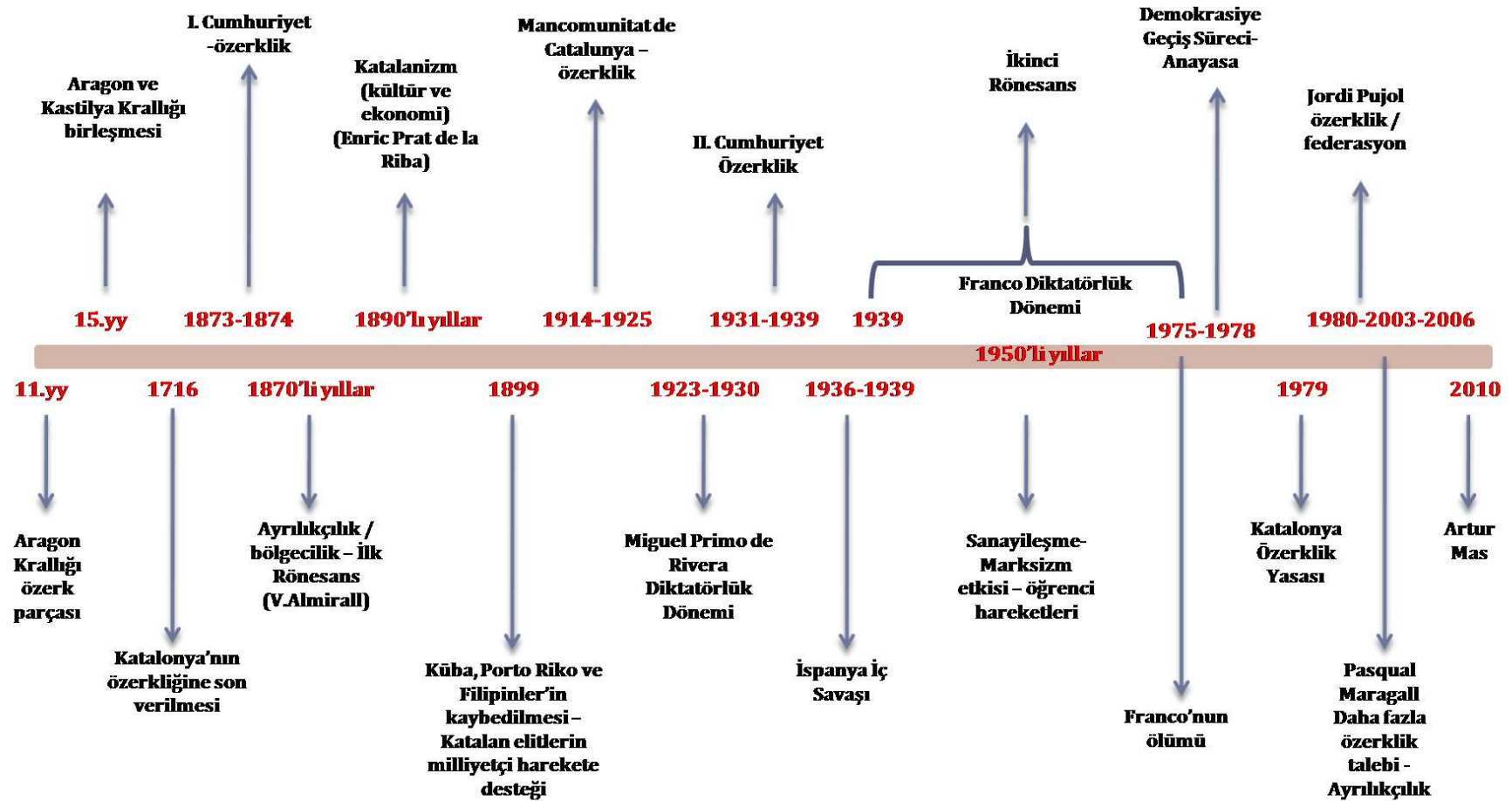
Ek 1: Katalonya ve Bask Bölgesi'nin İspanya'daki konumunu gösterir harita (Diez Medrano 1995: 5).

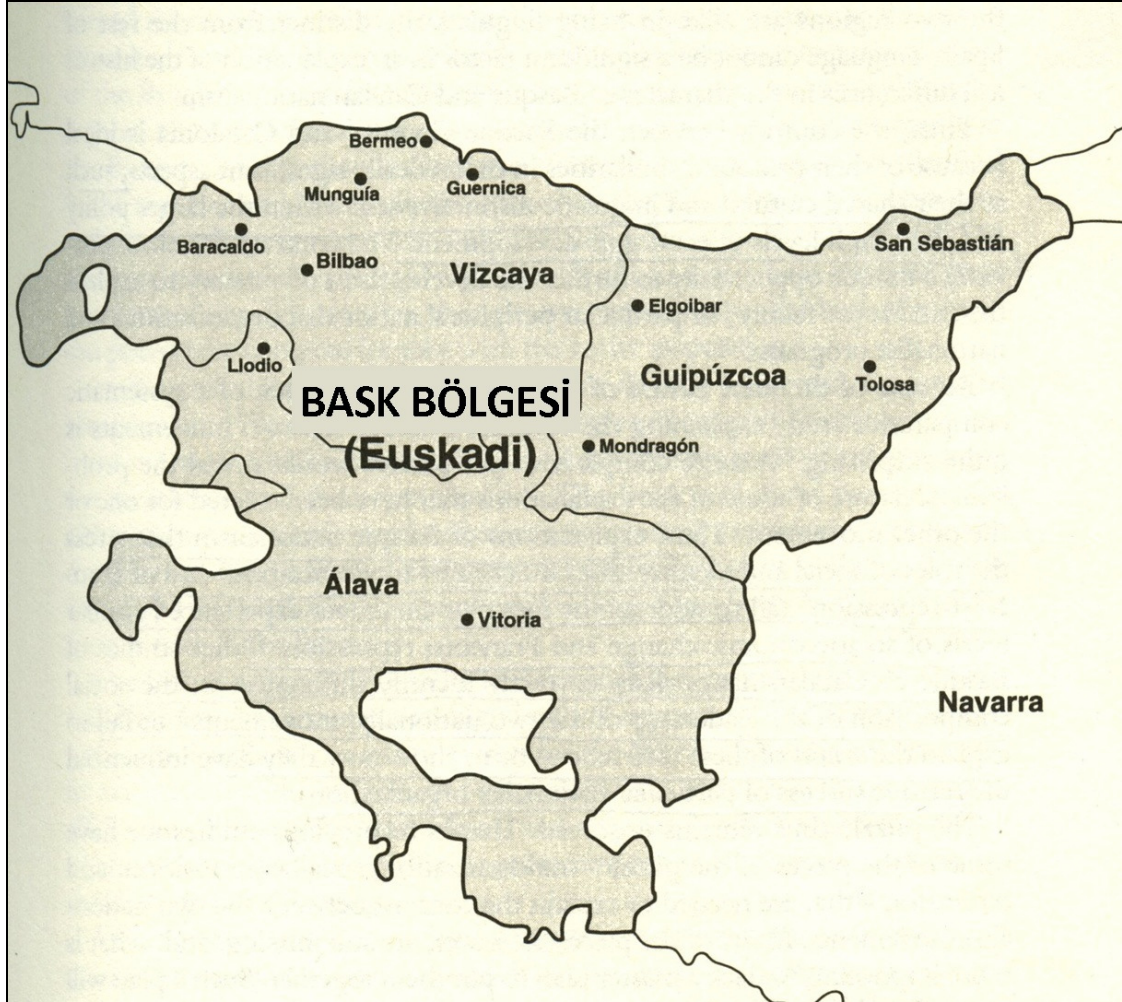
Ek 2: Katalonya Haritası (Diez Medrano 1995: 6).

Ek 3: Katalan Milliyetçiliği Tarihsel Süreci.

Ek 4: Bask Bölgesi Haritası (Diez Medrano 1995: 7).

Ek 5: Bask Milliyetçiliği Tarihsel Süreci.

